

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (ARAP DİLİ VE BELAGATİ)
ANABİLİM DALI

MODERN ARAP ŞİİRİNDE DÎVAN EKOLÜ'NÜN YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine DİREKLER

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (ARAP DİLİ VE BELAGATİ)
ANABİLİM DALI

MODERN ARAP ŞİİRİNDE DÎVAN EKOLÜ'NÜN YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine DİREKLER

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ömer ACAR

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (ARAP DİLİ VE BELAGATİ)
ANABİLİM DALI

MODERN ARAP ŞİİRİNDE DÎVAN EKOLÜ'NÜN YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ömer ACAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Salih Zafer KIZIKLI

.....

Doç. Dr. Ömer ACAR

.....

Yrd. Doç. Dr. Celal Turgut KOÇ

.....

Tez Sınavı Tarihi: 12.01. 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları anladığımı ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (12/01/2018)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Emine DİREKLER

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesinin ardından Mısır'da siyasi, sosyal ve kültürel alanda pek çok değişim meydana gelmeye başlamıştır. Mısırlıların Fransızları birçok alanda kendilerinden daha ileride olduklarını görmeleri sonucunda bu değişim hızla meydana gelmiştir. Fransız edebiyatıyla bir etkileşim içine girilmesinin sonucunda Arap edebiyatında Modern Dönem adı verilen yeni bir dönem başlamıştır. Fransa'ya burslu olarak gönderilen öğrencilere Fransa'nın bilimsel çalışmalarını öğrenme ve Fransız edebiyatını yakından tanıma fırsatı verilmiştir.

Öğrenciler Fransa'da kaldıkları süre zarfında şahit oldukları bilimsel çalışmaları hayranlıkla izlemişler ve Fransız edebiyatından da derinden etkilenmişlerdir. Bu öğrenciler eğitim ve öğretim süreleri sona erip ülkelerine döndüklerinde Fransa'daki tecrübelerini anlatan kitaplar yazarak bu kanaatlerini Mısırlı okuyucuyla paylaşmışlardır. Böylece Arap edebiyatında ilk defa Fransız edebiyatının etkileri görülmeye başlamıştır.

İngilizlerin Mısır'ı işgali ve ardından İngilizce eğitimini yaygınlaştırmaları ile Arap edebiyatında İngiliz romantizminin tesirleri görülmeye başlamıştır. Böylece İngiliz edebiyatından etkilenme sonucu Arap şiirinde yeni bir ekol ortaya çıkmıştır. İngiliz romantizminden etkilenerek ortaya çıkan bu ekolün adı Dîvan Ekolü'dür. İngilizce eğitim ve öğretim veren okullarda İngiliz kültürüyle yetişen ve İngiliz romantizmini benimseyen üç edebiyatçının Mısır'da başlatmış olduğu bir harekettir. Bu hareket adını 'Abdulkâdir el-Mâzini ve 'Abbas Mahmud el-'Akkâd'ın beraber yazdıkları ve 1921 yılında iki cilt halinde yayımladıkları ünlü eleştiri eserleri olan *ed-Dîvan*'dan almıştır. Grup, 'Abdurrahman Şukrî'nin katılımıyla daha da güçlenerek yoluna devam etmiştir.

Yüksek lisans tezimi hazırlama sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen hocam sayın Doç. Dr. Ömer ACAR'a sonsuz teşekkür ederim.

Emine Direkler

Ankara-2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	İ
İÇİNDEKİLER	İİ
KISALTMALAR	İV
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÎVAN EKOLÜ'NÜN OLUŞMASINA ZEMİN HAZIRLAYAN SİYASİ

OLAYLAR	8
1.1. Fransız İhtilali	8
1.2. Napolyon'un Mısır'ı İşgali	12
1.3. Mehmet Ali Paşa Dönemi (1805-1848)	16
1.4. I. Abbas Dönemi (1848-1854)	19
1.5. Saîd Dönemi (1854-1863)	19
1.6. Hidiv İsmail Dönemi (1863-1879)	20
1.7. Hidiv Tevfik Dönemi (1879-1882)	22
1.8. İngilizlerin Mısır'ı İşgali (1882 -1922)	22

2. DÎVAN EKOLÜ'NÜN OLUŞMASINI SAĞLAYAN KÜLTÜREL

ETMENLER	26
2.1. Firavunculuk Akımı	26
2.2. Neo- Klasik Ekol	27
2.2.1. Neo-Klasik Şairler	29
2.2.1.1. Mahmûd Sâmî el-Bârûdî (1839-1905)	29
2.2.1.2. Ahmed Şevkî (1869-1932)	34
2.2.1.3. Hâfız İbrahim (1872-1932)	36
2.3. Fransız Romantizmi	40
2.3.1. Halîl Mutrân (1872-1949)	41

İKİNCİ BÖLÜM

1. DÎVAN EKOLÜ'NÜN OLUŞMASI	45
2. DÎVAN EKOLÜ'NÜN ŞİİR ANLAYIŞI.....	48
3. DÎVAN EKOLÜ ŞAİRLERİ	57
3.1 'Abdurrahman Şukrî (1886-1958)	57
3.2. 'Abbas Mahmûd el-'Akkâd (1889-1964)	76
3.3. 'Abdulkâdir el-Mâzinî (1890-1949)	81
4. EKOLE ADINI VEREN ESER HAKKINDA BİLGİLER	82
4.1. Arap Edebiyatında Edebi Eleştiri Faaliyetleri	83
4.2. Ahmed Şevkî'ye Yönelik Eleştiriler.....	86
4.3. Mustafa Lutfi el-Menfalûtî'ye Yönelik Değerlendirmeler	89
5. MÂZİNÎ VE ŞUKRÎ ARASINDAKİ KARŞILIKLI SUÇLAMALAR.....	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. DÎVAN EKOLÜ'NÜN ETKİLENDİĞİ İNGİLİZ EDEBİYATÇILAR	95
1.1. Samuel Taylor Coleridge (1772-1834)	97
1.2. William Wordsworth (1770-1850)	102
1.3. Percy Bysshe Shelley (1792-1822).....	104
1.4. Francis Turner Palgrave (1824-1897).....	110
1.5. John Keats (1795- 1821).....	112
1.6. William Hazlitt (1778-1830)	116
1.7. John Milton (1608-1674).....	118
1.7.1. Tercemetu's-Şeytan (Şeytanın Biyografisi)	120
1.8. Lord Byron (1788-1824).....	122
2. DÎVAN EKOLÜ'NÜN ARAP EDEBİYATINDAKİ YERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....	125
SONUÇ	128
KAYNAKÇA.....	130
ÖZET	135
ABSTRACT	137

KISALTMALAR

A. Ü.	: Ankara Üniversitesi
a. g. e.	: Adı Geçen Eser
a. g. m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Hiz.	: Hazreti
S.	: Sayfa
s.	: Sayı
vb.	: ve benzeri
m.	: Mîlâdî
h.	: Hicrî
ö.	: Ölüm

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

Sesliler

â : آ – ى

î : ي

û : و

a : ا

i : إ

u : أُ

Sessizler

° : ع

b : ب

t : ت

s : ث

c : ج

h : ح

h : خ

d : د

z : ذ

r : ر

z : ز

s : س

ş : ش

ş : ص

ḍ : ض

ṭ : ط

ẓ : ظ

° : ع

ğ : غ

f : ف

k : ق

k : ك

l : ل

m : م

n : ن

h : ه

v : و

y : ي

GİRİŞ

Şiir, tarih boyunca Arap toplumunda her zaman çok önemli ve ayrıcalıklı bir konumda olmuştur. Araplar, şiirin hayatlarındaki önemini ve şiir söylemedeki başarılarını vurgulamak için söylemiş oldukları “Şiir, Arapların hazinesidir” ifadesi şiirin Araplar nezdindeki değerini ve önemini açıkça göstermektedir.

Doğumda, ölümden, kız istemeye gidildiğinde, düğünde, heyetlerarası görüşmede, savaşta ve barışta, hayatın her alanında şiir çok önemli bir rol oynamıştır.

Şiir, Cahiliye Dönemi’nden günümüze kadar her dönemde Arap toplumundaki önemini korumuştur. Cahiliye Dönemi’nde şiir, Arapların ilmi meclisi ve kendisiyle tutunup ardından gittikleri en son kanunlarıydı (el-Cumahî, 2001: 34).

Arapların İslam öncesi dönemden itibaren işlemiş oldukları sanatlar arasında hiçbir sanat, estetik duyarlılığın en son noktası olarak şiir sanatını geride bırakmak bir yana, ona eşit bir konuma dahi yükselememiştir (Er, 2012: 13).

Arap edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Câhiz ise *Kitâbu’l-Hayevân* adlı eserinde Araplar için şiirin ne kadar önemli olduğu hakkında açıklamalarda bulunarak şiirin Araplara has bir meziyet olduğunu ve başka milletlerin şiir söyleme yeteneğine sahip olmadıklarını belirtmiştir (el- Câhiz, 1955: 60).

Şiir, Arapçada sezmek, hissetmek, nazm etmek anlamına gelen شَعَرَ kökünden türemiş bir kelimedir. Şair herkesin sezemediğini sezen, herkesin bilemediğini bilebilen önemli ve saygıdeğer bir kişidir. Şairin bu üstün özelliklerinden dolayı Araplar keşke bilebilseydim ifadesini لَيْتَ شَعَرِي şeklinde ifade etmişlerdir.

Şairler yaşadıkları toplumun bazen âlimi, bazen tarihçisi ve bazen de kâhini olmuşlardır. Hatta Cahiliye Dönemi’nde şairin kendisinden etkilendiği bir cine sahip olduğuna inanılır ve bu yüzden de o, doğaüstü güçlere sahip olan bir varlık olarak nitelendirilirdi. Araplar şairlerin kendilerini övmelerinden dolayı büyük bir mutluluk

duyarken kendilerini yermelerinden de son derece korkarlardı. Bu yüzden toplum nezdinde itibar görmek isteyen bir kişi mutlaka şairlerin kendisini öven şiirler söylemesi için elinden geleni yapardı.

Her dönem Arap şiirinde konular farklılık göstermekle birlikte şairler şiirlerini asırlardır süregelen biçimsel kurallara bağlı kalarak yazmaya devam etmişlerdir. Araplara göre şiir, anlam ifade eden vezinli ve kafiyeli sözdür (Kudame b. Ca'fer, 1956: 7). Genelde kaside formunda yazılır ve konu bütünlüğüne önem verilmezdi. Siyasi iktidara karşı olanlar hiciv, halife ve siyasi otoriteden dünyalık temin etmek isteyenler methiye ve Hicaz bölgesinde refah ortamı içinde yaşayan şairler çoğunlukla gazel türünde kasideler yazıyorlardı. Kasidenin türü ne olursa olsun belirli bazı kurallara uygun bir şekilde yazılmıştır. Klasik Arap şairleri, kasidenin kendine has kuralları ile yüzyıllar boyunca pek çok başarılı şiir örnekleri sunmuşlardır. Müslüman Araplar fetihlerle sınırlarını genişlettikçe yeni edebiyet türleri ile karşılaşmışlar ve bu yeni türlerin etkisi ile şiirin yapısında ve konusunda bazı değişiklikler yapmışlardır.

Arap şiirinde Modern Dönem Fransız edebiyatı ile tanışmanın etkisiyle başlamıştır. Bu tanışma Napolyon'un Mısır'ı işgali ile gerçekleşmiş ve Arap edebiyatında Fransız edebiyatı etkisi görülmüştür. Daha sonra bu değişim diğer Arap ülkelerine yayılmış ve oralarda etkisini göstermeye başlamıştır.

Tarih boyunca Mısır Arap ülkeleri arasında lider bir konuma sahip olmuştur. Batı'dan Arap ülkelerine gelen tüm yenilikler önce Mısır'a girmiş, orada kabul gördükten sonra diğer Arap ülkelerine yayılmıştır. Batı'nın Arap ülkelerinde yaymak istediği fikirlerin ilk tohumlarını burada atmasının sebebi Mısır'ın köklü tarihi, sahip olduğu coğrafi konumu, Süveyş Kanalı ve diğer Arap ülkelerine açılan bir pencere konumunda olmasıdır.

Napolyon'un Mısır'ı işgali sonucunda Arap edebiyatının Fransız edebiyatı ile tanışması ve ondan etkilenmesi sonucunda Arap şiirinde ilk yenilik hareketleri

başlamıştır. Bu işgal hareketi ile Mısırlılar Avrupa ilmine yönelmenin zorunluluğunu kavramışlardır. Bu nedenle Fransa'ya çok sayıda burslu öğrenci gönderilerek orada Fransız edebiyatını tanıma ve sosyal yaşamını da yakından takip etme fırsatı verilmiştir.

Burslu öğrencilerin Batı dünyası ile ilgili olumsuz düşünceleri, Fransa'ya gittiklerinde karşılaşmış oldukları manzaralar karşısında değişmeye başlamıştır. Kısa bir süre içinde bu kültürden derin bir şekilde etkilenmişler ve o ana kadar hep kötü olarak gördükleri bu kültürün tamamen kötü olmadığı, tam tersine pek çok güzel yanlarının da olduğunu farketmişlerdir. Kaleme almış oldukları eserlerde Fransız kültürünün ve edebiyatının etkisini açık bir şekilde yansıtmışlardır. Bu etkilenmenin sonucu olarak Arap şiiri hem yapı hem de içerik açısından çok büyük bir değişime uğramıştır. Böylece Arap edebiyatında Modern Dönem adı verilen yeni bir dönem başlamıştır.

Modern Dönem'de Batı edebiyatı tarzında eserler kaleme alma birdenbire olmamış tam tersine aşamalı olarak gerçekleşmiştir. İlk zamanlarda yazarlar Fransız edebiyatından çok etkilenmiş olmalarına rağmen bu beğenilerini tam olarak eserlerinde gösterme cesaretini gösterememişlerdir. Çünkü asırlardır süregelen bir edebiyat anlayışının kabul gördüğü Arap toplumu karşısında çekingenlik göstermişlerdir. Arap edebiyatındaki modernleşme hareketi, edebi akımların birbirini izlemesi ve oluşum süreçleri bakımından Batı edebiyatındaki seyri aynen izlemiştir (Yalar, 2008: 47).

13 Temmuz 1882 tarihinde Mısır'da İngiliz işgali başlamış ve kısa bir süre içinde Okullarda Fransızca eğitimi kaldırılarak onun yerine yoğun bir şekilde İngilizce öğretilmeye başlanmıştır. Böylece Mısırlılar İngiliz edebiyatçıların eserlerini okumaya başlamışlar ve kısa bir süre içinde onlardan etkilenerek İngiliz edebiyatının etkisi altına girmişlerdir. Özellikle İngiliz romantik şairlere büyük bir ilgi göstererek İngiliz romantizminin etkisiyle eserler yazmaya başlamışlardır. Böylece Mısır'da ilk defa İngiliz romantik şairlerin etkisiyle İngiliz Ekolü adı da verilen yepyeni bir ekol meydana çıkmıştır. Bu ekolün kurucuları 'Abbas Mahmûd el-'Akkâd , 'Abdul Kâdir el-Mâzinî'nin

beraberce kaleme almış oldukları *ed-Dîvan* adlı eser 1921 yılında iki cilt halinde yayımlanmıştır. Bir edebiyat eleştirisi niteliğinde olan *ed-Dîvan* adlı eserden dolayı bu ekole Dîvan Ekolü adı verilmiştir. Daha sonraları onlarla aynı görüşlere sahip olan ‘Abdurrahman Şukrî de bu gruba dâhil olmuş ve bu üç edebiyatçı Arap şiirinde yenilik hareketinin öncüleri olmuşlardır. Bu hareket şiirde hem içerik hem de yapısal açıdan bazı değişiklikleri savunmuştur. Eski şiir kurallarına aynen uyulması gerektiğini savunan gelenekçi şairlerle mücadele etmişlerdir.

Dîvan Ekolü’nün kurucuları olan bu üç edebiyatçı *ed-Dîvan* adlı eserde sadece kendi şiir anlayışlarını ortaya koymakla kalmamış aynı zamanda klasik tarzda şiir yazmakta olan şairleri özellikle Ahmet Şevkî ve Manfulutî’yi eskiyi körü körüne takip edip şiiri dar kalıplara soktukları iddiasıyla ağır bir şekilde eleştirmişlerdir. *ed-Dîvan* bu yönüyle bir eleştiri eseri olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden *ed-Dîvan* Modern Dönem’de kaleme alınmış etkili ilk eleştiri eseri olarak kabul edilmektedir. Bu hareket şiirde hem içerik açısından hem de yapısal açıdan pek çok değişikliğin öncüsü olmuştur.

Romantik şiir anlayışının ilk örneklerini Lübnan asıllı olup Mısır’a göç eden Halîl Mutrân vermiştir. Mutrân Fransız romantizminden etkilenerek Arap şiirine birçok yenilik getirme gayreti içinde olmuştur. Şiire getirdiği en büyük yenilik kasidenin bütünlüğü anlayışını savunmasıdır. Diğer bir önemli değişim ise anlamın biçime göre öncelik taşımasıdır. Onun edebiyata katkıları bunlarla sınırlı kalmayıp serbest şiir örnekleri de kaleme alarak büyük bir değişime önderlik etmiştir. Arap şiirinde romantizmin öncüsü sayılan Halîl Mutrân’ın ilk tohumlarını attığı romantizm hareketi Dîvan Ekolü ile gelişimine hızla devam etmiştir. Fransız romantizmi etkisi altında eserler vermesi yönünden Halîl Mutrân’ı, İngiliz romantizmi etkisiyle oluşan Dîvan Ekolü şairlerinden farklı kılmaktadır.

Dîvan Ekolü aynı tarihlerde Amerika’da çok önemli çalışmalar yapmakta olan Mehcer edebiyatına da önemli katkılar sağlamıştır. Onlar da romantizmin etkisi altında

eserler kaleme alıyorlardı. Mîhâîl Nu'ayme'nin 1923 yılında kaleme almış olduğu edebiyat eleştirisi ile ilgili olan *el-Gırbal* (Elek) adlı eserinin önsözünü el-'Akkâd'a yazdırmış olması bu iki ekolün dayanışma içinde olduklarını göstermektedir. el-'Akkâd *Elek* isimli bu eserde zihinde duruluk, eleştiride dürüstlük, reformda büyük bir çaba, edebiyatın görevini anlama ve felsefeden de bir parça olma özelliklerinin açıkça görüldüğünü dile getirerek eserden övgüyle bahsetmiştir. Edebiyatta ortaya çıkan bu yenilikçi düşüncelere karşı bütün dünyada özellikle de Doğu ülkelerinde kızgınlık ve kınama duyulurken insanları, kitapları ve görüşleri samimiyetle eleştirmede gösterdiği cesareten dolayı Nu'ayme'yi tebrik etmektedir. Çünkü her dönemde yenilikçi düşünceleri destekleme cesaretinde bulunan kişilerin sayısı oldukça az olmaktadır. Kendisi de romantik akımı benimsemiş olan Nu'ayme Dîvan Ekolü'nün edebiyata yönelik sahip olduğu anlayışını benimsediğini şu ifadelerle anlatmaktadır: “İnsanın diğer insanlarla arasında fikirsel yakınlıktan daha öte bir yakınlık yoktur. Bu fikirsel yakınlık bütün amaçlardan sonra varılabilecek en son amaç ve bütün birliklerden daha da yüce bir birliktir. Bir kişi Mars'ta bile olsa gönlüne düşer insanın ve hemen yanibaşında duruyormuş gibi hissedersin. O uzakta olmasına rağmen yanibaşımda durup da farklı fikirlere sahip olan kişilerden daha yakın ve vefalı olur benim için” (Nu'ayme, 1998: 6).

Modern Arap edebiyatında romantizm akımını benimseyerek çok sayıda eserler kaleme almışlardır. Bu eserlerinde büyük bir başarı sağlayarak dönemin şairlerinin ilgisini çeken bu hareket Şukrî ile Mâzinî'nin karşılıklı olarak birbirlerine yöneltmiş oldukları suçlamalar dolayısıyla uzun ömürlü olamamıştır. Sadece on yedi yıl kadar bir süre çalışmalarına devam edebilmiş ve en verimli olması gereken zamanda dağılmıştır.

Dîvan Ekolü'nün Modern Arap Şiiri'ndeki Yeri konulu bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır:

1. İlk bölümde Divan Ekolü'nün oluşmasına zemin hazırlayan sosyal, kültürel ve siyasi olaylar genel hatlarıyla anlatılmıştır. Napolyon'un Mısır'ı işgali ile Mısır toplumunda ne

tür yeniliklerin görüldüğü belirtilmiş ve Arap edebiyatında Fransız edebiyatı etkisiyle Modern Dönem adı verilen bir dönemin başlama serüveni anlatılmıştır.

Batı şiirinde görülen ekollerin Arap şiirinde de oluşmaya başlaması ve bu süreçte ilk ortaya çıkan ekolün neo-klasik ekol olduğu üzerinde durularak neo-klasik ekol hakkında bilgiler verilmiştir. Bu ekolün kurucusu olan Mahmûd Sâmî el-Bârûdî ve neo-klasik ekolün diğer önemli şairlerinin şiir anlayışları örneklerle gözler önüne serilmiştir.

Neo-klasik ekolün ardından ortaya çıkan diğer ekolün romantik ekol olduğu ve modern Arap şiirinde ilk romantik eserlerin Fransız romantizminden etkilenerek kaleme alındığı vurgulanmıştır. Romantik şiirin öncülüğünü yaparak şiire hem yapısal hem de içerik açısından önemli yenilikler kazandıran Halîl Mutrân ve onun şiire getirdiği yenilikler hakkında bilgiler verilmiştir.

İngilizlerin Mısır'ı işgal etmeleri sonucunda Mısır'da İngilizce öğretiminin yaygınlaşması sonucu Mısırlı edebiyatçılar İngiliz edebiyatını okumuşlar ve Arap edebiyatında olmayan bazı özelliklerinden etkilenmişlerdir. Bu etkilenmenin sonucunda Arap şiirine hem yapısal hem de içerik açısından bazı yenilikler getirmenin kaçınılmaz olduğunu düşünmüşlerdir. Mısır'da kurulan yüksek öğretmen okullarının Arap edebiyatında İngiliz edebiyatı etkisinin görülmesindeki rolü üzerinde durulmuştur.

2. İkinci bölümde ise Dîvan Ekolü'nün oluşum süreci anlatılmış, bu ekolün temellerini atmış olan 'Abdurrahman Şukrî, 'Abdulkâdir el-Mazinî ve 'Abbas Mahmud el-'Akkâd'ın hayatları, şiire yönelik anlayışları anlatılarak bu anlayışlarını temsil eden bazı şiir örnekleri incelenmiştir.

Dîvan Ekolü'nün şiire yönelik yenilikçi anlayışlar ortaya süren bir ekol olmasının yanı sıra Modern arap şiirinde edebi eleştirinin ilk temellerini atan bir hareket olduğu belirtildikten sonra 'Abdul Kâdir el-Mâzini ve 'Abbas Mahmud el-'Akkâd tarafından kaleme alınan ve 1921 yılında iki cilt halinde yayımlanan *ed-Dîvan* adlı eserin modern

Arap edebiyatında gerçekleştirilmiş olan ilk edebi eleştiri kitabı olarak kabul edilmesi üzerine bazı açıklamalarda bulunulmuştur.

Dîvan Ekolü şairlerinden ‘Abdurrahman Şukrî ve ‘Abdul Kâdir el-Mazîni arasında karşılıklı olarak birbirlerine yöneltmiş oldukları suçlamalar ve sataşmalar sonucunda grup içindeki birlik ve beraberlik ruhu zayıflamış ve grub çalışmalarına sağlıklı bir şekilde devam etme fırsatı bulamamıştır. Bunun sonucunda grup, kısa bir süre içinde dağılmıştır.

3. Üçüncü kısımda ise Dîvan Ekolü şairlerinin şiire yönelik anlayışlarının oluşmasında etkili olan İngiliz edebiyatçılar ve en tanınmış eserleri hakkında genel bilgiler verildikten sonra Dîvan Ekolü şairlerinin şiirlerinde bu etkilerin ne şekilde görüldüğü üzerinde durulmuştur.

Son olarak Dîvan Ekolü şairlerinin Arap şiirine kazandımayı hedeflediği yenilikler ve değişimler konusunda gösterdikleri çabanın sonucunda ne derece başarılı olup olmadıkları yolunda bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

Bu çalışmada, Modern Arap şiirinde Dîvan Ekolü’nün ortaya çıkışına zemin hazırlayan siyasi ve sosyal etmenler belirlendikten sonra Dîvan Ekolü’nün şiire kazandırmayı hedeflediği yeniliklerin neler olduğu üzerinde durulmuştur. Dîvan Ekolü şairlerinin şiire yönelik değişim ve yenilik önerilerini kaleme almış oldukları şiirlerde ne derece başarılı bir şekilde uygulayıp uygulayamadıkları gözler önüne serilmiştir.

Dîvan Ekolü’nün İngiliz romantik şairlerin etkisiyle oluşan bir grup olduğu ve Arap şiirine getirdiği bazı yenilikler belirtilmiştir. Aynı zamanda Dîvan Ekolü’nün modern Arap edebiyatında edebi eleştirinin temellerini atma süreci anlatılmıştır.

Tek temennim Yüksek lisans tezi olarak hazırlamış olduğum bu çalışmamın Dîvan Ekolü’nün şiir anlayışı ve edebi eleştiriye yönelik anlayışı hakkında konuya ilgi duyanlar için bir boşluğu doldurabilmiş olmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÎVAN EKOLÜ'NÜN OLUŞMASINA ZEMİN HAZIRLAYAN SİYASİ OLAYLAR

1.1. Fransız İhtilali

Dîvan Ekolü'nün oluşmasına zemin hazırlayan siyasi olayların ilki 1789 yılında meydana gelen Fransız İhtilali'dir. İhtilal sonrasında Fransız edebiyatında romantizm ekolü ortaya çıkmış ve dalga dalga tüm dünyaya yayılmıştır.

Fransız İhtilali'nin gerçekleşmesine zemin hazırlayan en önemli faktör ise aydınlanma düşünürlerinin ortaya atmış olduğu fikirlerin halk tarafından kabul görmesi ve onların bilinçlenmelerini sağlamış olmasıdır. XVIII. yüzyılda ortaya çıkan aydınlanma felsefesi insanı kilisenin baskısından kurtararak sorunları kendi aklı ve bilimin ışığıyla çözmeye sevketmiştir. Bir grup düşünür halkın üzerinde usandırıcı bir etkisi olan kilisenin dayattığı skolastik düşünceye karşı aklı, kuşkuyu ve araştırmayı ön plana çıkarmışlardır. Bu nedenle Batı'da bu çağa Aydınlanma Çağı ismi verilmiştir (Çiğdem, 1997: 22).

Aydınlanma felsefesinin en önemli sonuçlarından biri olan Fransız İhtilali'nin gerçekleşmesi hem sosyal hayatta hem de edebiyatta çok önemli değişimlere zemin hazırlamıştır. Bireysel özgürlüklerin önem kazanmasıyla kilisenin insan yaşantısı üzerindeki ezici baskısı sona ermiş ve monarşi yönetiminin sonu gelmiştir. Bu özgürlük anlayışı ile edebiyatta hüküm sürmekte olan klasizmin saltanatına son verilerek insanın duygu ve tecrübelerini esas alan yeni ekollerin oluşmasına zemin hazırlanmıştır.

Bu çağın en önde gelen düşünürlerinden olan Montesquieu, Voltaire, J. J. Rousseau, Lamettrie'dir. Aydınlanma felsefesine dair görüşlerini John Locke'nin ileri sürmüş olduğu fikirler onların felsefesini oluşturmalarına ışık tutmuş ve bunun sonucunda felsefelerini Locke'nin deneyimciliği üzerine kurmuşlardır (Eroğlu, 2010: 3). Aynı amaç etrafında toplanan düşünürlerin çabaları sonucunda matbaa gelişmiş; bu da doğal olarak okuyan

insan sayısında büyük bir artışa sebep olmuştur. Bu şekilde yeni fikirler insanları etkileyerek düşüncelerinde değişiklik meydana getirmişler ve hızlı bir şekilde yayılmışlardır. Her geçen gün değişerek sayısı artan okuyucu kitlesi sebebiyle edebiyatçılar artık sıradan insanlara yönelmekte, onların zevkini esas almakta ve onlar tarafından değerlendirilmektedir. Artık edebiyat klasik dönemde olduğu gibi sadece seçkinlerin belirleyici zevkine ve onların kurallarına bağımlı değildir.

İlk önce aydınlanma felsefesi Fransa'da daha sonra da tüm Avrupa'da büyük yankılar uyandırmış ve hayatın birçok alanını etkileyen sonuçlar doğurması bakımından dünya tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Tüm bunların sonucunda 1789 yılında Fransız İhtilali gerçekleşmiş ve Fransa'da hüküm sürmekte olan mutlak monarşi yıkılarak kilisenin ve kralın hâkimiyetine son verilmiştir. Hürriyet ve eşitlik fikirleri yaygınlık kazanarak seçkinlerin toplum üzerindeki baskısı yok olmaya başlamıştır. Böylece Fransız devrimi ile insanlar özgür birer birey olduklarının bilincine varmışlardır. Bu şekilde elde edilen hürriyetlerle birlikte ferdiyetçilik fikrinin önem kazanması sonucunda bireyler toplumda kendilerini kabul ettirme çabası içine girmişlerdir.

Fransız İhtilali insanlara büyük umutlar vadetmiş ve bazı sıkıntıları gerçekten de gidermiş olmakla birlikte maddî, manevî birçok acı ve sıkıntılara da sebep olmuştur. Devrim ile tüm sorunların sona erdiğini sanan insanlar vaat edilen birçok hakkı alamamışlardır. Özellikle ihtilalin coşkusu geçtikten sonra, olması umut edilen birçok şeyin gerçekleşmediğini ve çok da kolay bir şekilde gerçekleşmeyeceğini gören toplum derin bir sosyal huzursuzluk ve kötümserlik içine düşmüştür. Artık eskiye dönüş olamayacağını anlayan ve geleceğin de belirsizliğini gören insanlar kötümser bir ruh hali içine girmiştir. Böyle bir bunalım ortamında, insanlara umut vermek için romantizm kısa bir sürede yeşermiş ve bu sıkıntıların giderileceğine dair vermiş olduğu umutlarla hızla tüm Avrupa'ya yayılmıştır.

Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan hürriyet, demokrasi, eşitlik ve ferdiyetçilik kavramları sonucunda edebiyatta romantizm akımı doğmuştur.

Fakat romantizmin Fransa'da hâkim olması klasizmi savunmaya ısrarla devam eden sanatçılar yüzünden çok da kolay olmamıştır. Romantikler Victor Hugo'nun etrafında toplanarak romantizmin Fransa'da yaygınlık kazanması için çok büyük bir mücadele vermişlerdir. Victor Hugo'nun 1827 yılında *Cromwell* oyununa yazdığı önsöz ve 1830 yılında *Hernani* isimli tiyatrosuyla büyük bir başarı kazanarak romantizmin tamamen kabul görmesini başarmıştır. Hugo'nun *Cromwell* adlı oyununa yazmış olduğu önsöz Fransız romantizminin bir bildirisi olarak kabul edilmektedir (Nutku, 1983: 42).

Hugo'nun *Cromwell* adlı oyununa yazdığı bu önsözde sanatta olması gereken özgürlüğe dair görüşlerini açıklamıştır. Aynı önsözde şiirin ancak doğadan, gerçekten ve kendisi de bir doğa ve gerçek olan ilhamdan öğüt alması gerektiğini belirtmiştir.

Hernani, Victor Hugo tarafından kaleme alınan beş perdelik manzum dramdır. Oyunun konusu XVI. yüzyılda İspanya'da geçmektedir (Meriç, 1956: 5). Oyun 21 Şubat 1830 yılında Theatre-Français'de oynanmış ve romantizmin artık yaygın bir ekol olmasını sağlamıştır. Oyun esnâsında seyirciler grubunu oluşturan klasikler ve romantikler arasında gerçek bir kavga başlamıştır.

Bu oyunun başarıyla oynanmasından sonra bir edebiyat akımı olarak kabul görmeye başlayan romantizm akımında ilk önce tiyatro ve şiir türünde eserler verilmiş, daha sonra roman ön plana çıkmaya başlamıştır. Artık edebiyatta aydınlanma felsefecilerinin akılcı tutumları bir tarafa bırakılarak insan duygu ve düşüncelerine önem verilmeye başlanmıştır.

Romantizm, klasizmin edebiyatçının özgürlüğünü kısıtlayan katı kurallarına ve akılcı tutumuna karşı bir başkaldırı şeklinde ortaya çıkmıştır. Klasik tarzda görülmekte olan Latin ve Yunan hayranlığı bir tarafa bırakılarak onun yerine millî efsaneler, tarihten ya da yaşanmakta olan zamana ait olaylar ele alınmaya başlanmıştır. Klasik edebiyatta

daha çok akıl ve sağduyuya önem verilirken, romantizm ekolünde hayal ve duygulara yer verilmeye başlanmıştır. Romantikler eserlerinde doğa unsurlarını çokça ele almışlar, doğaüstü güçlere de geniş ölçüde yer vermişlerdir.

Romantizm, Avrupa’da XIX. yüzyılın ilk yarısında klasisizme tepki olarak doğan, duygu ve hayali ön planda tutan, doğadaki ve toplumdaki karşıtlıkları, çelişkileri yansıtmayı, kişileri toplumsal çevreleriyle vermeyi amaç edinen bir edebiyat akımıdır (Çotuksöken, 1992: 155). Kaleme alınan eserlerde sadece seçkinleri değil, her sınıftan insanı görmek mümkün olmakta ve kahramanlar ya çok iyi ya da çok kötü olarak seçilerek iyi ve kötü çatışması okuyucuya sunulmaktadır. Romantikler özgürlük konusunda o kadar duyarlıdır ki, edebi türlerin ayrılığı ilkesini bile çiğneyerek trajedi ve komedi türünden oluşan yeni bir tür olan dramı sanata sokarlar. Şiiri nesre yaklaşıtırlar ve roman türünü ön plana çıkarırlar.

Romantikler gerek edebiyatta, gerekse sosyal hayatta hep bir başkaldırı hali içindedirler. Ne edebiyattaki mevcut düzeni ne de toplumun değer yargılarını kabul ederler. Bunları yıkarak yerine insan tecrübesinden doğmuş yeni değerler koyma gayreti içindedirler. Her türlü dogmaya karşı çıkarlar. Bu ekolde esas olan bireydir, toplum değildir. Romantiklerin bu tavrı tüm kalpleriyle inanmış oldukları Tanrı, tabiat ve insan düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Kocabey, 2015: 13).

Romantizmin gelişmesiyle birlikte egzotizm büyük bir önem kazanmaya başlamıştır. Egzotizm, Doğu’ya giderek Doğu kültürünü yakından tanımak anlamında kullanılmıştır. Batı dünyası için Doğu’nun bu kadar önemli hale gelmesinin sonucunda oryantalizm akımı doğmuştur. Doğu dünyasını daha da yakından tanımak ve sömürgeleştirmek için üniversitelerde oryantalizm bölümleri açılmaya başlamıştır. Romantikler de başka kültürlerle ilgi duymuş olmaları sebebiyle oryantalizmden büyük ölçüde etkilenmişlerdir.

Fransa’da klasisizme bir tepki olarak doğan ilk edebi akım olan romantizm önce diğer Avrupa ülkelerine, daha sonra da tüm dünyaya yayılmış ve dünya edebiyatını derinden etkilemiştir. Romantizm gittiği her ülkede o ülkenin içinde bulunduğu şartların etkisiyle farklı şekiller almıştır.

1.2. Napolyon’un Mısır’ı İşgali

Napoleon Bonaparte komutasındaki Fransız ordusunun 1798 yılında Mısır’ı işgal etmesi sonucunda Mısır ilk defa Batı kültürü ile tanışmış ve bunun sonucunda Mısır’ın sosyal, kültürel ve siyasi yaşamında pek çok değişim görülmeye başlamıştır. Toplumsal hayatın birçok alanını etkileyen Fransız kültürü Arap edebiyatını da etkilemiş ve Arap edebiyatında *Modern Dönem* adı verilen yeni bir dönem başlamıştır.

Mısır’da görülen bu değişim zamanla diğer Arap ülkelerine de yayılmıştır. Mısır’ın, tarihi boyunca Arap ülkeleri arasında öncü bir konuma sahip olması, Batı dünyasından Arap ülkelerine sirayet eden her türlü yenilik hareketinin önce Mısır’a gelmesi, bu akımların burada kabul gördükten sonra diğer Arap ülkelerine yayılması sonucunu doğurmuştur. Mısır, Batı ile Arap dünyası arasında adeta bir köprü görevi üstlenmiştir. Bunda Mısır’ın çok eski uygarlıklara beşiklik etmesi, sahip olduğu coğrafi konum, Ezher’in İslam dünyası üzerindeki saygınlığı gibi faktörler etkili olmuştur.

O tarihlerde İngiltere denizlerde önemli bir filo gücüne sahipti ve gücünü daha da arttırma planlar yapıyordu. Bu durum Napolyon’u rahatsız ediyordu. Mısır’ı işgal ederek İngiltere’nin gücünü zayıflatmak istiyordu. Çünkü Hindistan, İngilizlerin kontrolü altında idi ve Mısır da onların kavşak noktası idi. Mısır’ın stratejik bir konumda olduğunu bilen Napolyon, Mısır’ı işgal ederek İngiltere’yi iktisadi anlamda zayıflatmak için çok sayıda askerle ve kalabalık bir âlim grubuyla yola çıkmıştır. Yola çıkarken askerlerine “bütün Avrupa’nın gözü sizin üzerinizde” diyerek onları cesaretlendirmiş ve morallerini yükseltmiştir. Tek amacı İngiltere’nin maddi refahını azaltmak değil aynı zamanda yeni

sömürge sahaları oluşturarak Akdeniz’e hâkim olmaktı. Napolyon’a göre denizlere hâkim olan, aynı zamanda bütün Doğu’nun da hâkimi olacaktır. Napoleon “Büyük şöhretler ancak Doğu’da elde edilir. Avrupa bu iş için çok küçük” anlayışıyla her geçen gün sınırlarını genişletme çabası içindeydi (Cole, 2007: 17).

Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için Mısır’ın İskenderiye şehrini işgal ettikten sonra Kahire’yi kuşatmıştır. Mısır, Osmanlı devletinin bir toprak parçası olmasına rağmen Memlûkler tarafından yönetilmekteydi. Napolyon işgal hazırlıklarını çok gizli bir şekilde yürüttüğü için bu işgal gerçekleşene kadar Osmanlı yönetiminin bu işgalden haberi olmadı. Napolyon, Mısır’ı kuşatınca Müslümanların sempatisini ve desteğini kazanmak için İslâmî değerleri sıkça kullanmaktan hiç kaçınmadı. Bu bağlamda Napolyon, Mısır’a girdiğinde bir ferman yayınlayarak ortamı yumuşatmaya uğraşmıştır. Napolyon’un yayınlamış olduğu ferman şöyle başlamaktadır: “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Allah’tan başka ilâh yoktur. O’nun bir oğlu olmadığı gibi mülkünde ortağı da yoktur. Özgürlük ve eşitlik ilkesi üzerine kurulu olan Fransız Cumhuriyeti adına, Fransız ordularının başkumandanı General Bonapart, uzun bir süredir Mısır üzerinde sulta kuran sancakların, Fransız topluluğuna karşı kötü ve aşağılayıcı bir şekilde davrandığını, tüccarlarına her tür eziyeti yaptığını, bundan dolayı da ceza vaktinin geldiğini bütün Mısır halkına ilan eder. Size dininizi yıkmak için geldiğimi söyleyeceklerdir. Sakın onlara inanmayınız. Onlara, haklarınızı iade etmek, sizi sömürenleri cezalandırmak için geldiğimi ve Memlûklerden daha fazla Allah’a, Peygamberine ve Kur’an’a saygı duyduğumu söyleyiniz” (‘Avd, 2003: 105).

Fermanda yer alan şu ifadeler de çok dikkat çekicidir: “Ey kadılar, şeyhler ve imamlar! Ey çorbacılar! Halkınıza Fransızların da sadık Müslümanlar olduğunu söyleyiniz ve örnek olarak şunu gösteriniz. Fransızlar Roma’yı işgal etmiş ve Hristiyanları İslâm’a karşı savaşmaya kışkırtan Papalık merkezini yok etmişlerdir. Daha sonra Fransızlar Malta adasına giderek Müslümanlara karşı savaşmak için Tanrı’dan emir

aldıklarına inanan Şövalyeleri oradan kovdular. Fransızlar, kendilerini her zaman Osmanlı Sultanı'nın -Allah onun saltanatını daim kılsın- en sadık dostu, düşmanlarının en çetin düşmanı olarak ilan etmiştir. Buna karşılık Memlûkler, Osmanlı Sultanı'na ne itaat etmiş ne de emirlerini yerine getirmişlerdir. Aslında onlar sadece kendi hırslarına itaat etmişlerdir'' ('Avd, 2003: 106).

Her ne kadar Napolyon, bu hareketin bir işgal hareketi olmayıp Mısır'a özgürlük getirme hareketi olduğu yolunda bir ferman yayınlarak Mısırlıların gözünde itibar kazanmaya çalışsa da ilk başta âlimler tarafından hiçbir bir itibar görmemiştir.

Napolyon'un Mısır'ı işgalini Abdurrahman el-Cebertî, '*Acâibu'l-Âsâr fi't-Terâcim ve'l-Ahbâr*' adlı eserinde detaylı bir şekilde anlatmakta ve dönemin bir yıkım, bozulma, fesat, savaş ve fitne dönemi olduğunu söyleyerek sözlerine şu şekilde devam etmektedir: "Allah onların üzerine bela ve musibet yağdırsın, dillerini helak etsin, birliklerini bozsun, onları dağıtsın, akıllarını bağlasın, nefeslerini alsın. O, bunu yapmaya kadirdir ve duamıza cevap vermek ancak O'na aittir" (el-Cebertî, 1967: 284).

Fakat Napolyon'un kararlı ve sabırlı bir şekilde takınmış olduğu ılımlı tavırlar, müslümanlar arasında Napolyon'a karşı bir yumuşama meydana getirmiştir. Napolyon'un fermanda belirtmiş olduğu ılımlı ifadelerden ve mısırlıları Memlûk zulmünden koruyacağını belirtmiş olmasından dolayı Mısırlılar, "Allah, Fransız ordusunun şanını yüce kılsın!" diye dua etmişlerdir. Daha da ileri giderek Napolyon'a "Sultanu'l-Kebir" (Büyük Sultan) unvanını vermişlerdir.

Napolyon izlemiş olduğu politikalarla toplumda bir yumuşama oluşturarak Mısırlıların Fransız kültürüne karşı ciddi bir direniş göstermeden daha kolay bir şekilde uyum sağlamalarını başarmıştır. Her defasında Fransız işgalinin kanlı ve zorba bir işgal olmadığı, Mısır'a adalet ve özgürlük getirmeyi hedeflediği yolunda yaptığı açıklamalar kendisine karşı bir nefret duygusunun oluşmamasını sağlamıştır.

Napolyon komutasında Fransız ordusunun bu işgal hareketi sonrasında Mısır toplumunda hem sosyal hem de siyasal alanda pek çok yenilik hareketleri görülmeye başlanmıştır. Mısırlıların o güne kadar hiç görmedikleri birçok yenilik toplum hayatına girmeye başlamıştır. Mısır'a gelirken çeşitli ilim dallarında uzman, işinin ehli bilim adamlarını da beraberinde getirmiştir (Dayf, 1921: 13).

Napolyon, Arap harflerinden oluşan ilk matbaayı Mısır'a getirmiş, Mısır'da ilk kez Fransızca iki farklı gazete yayımlatmış ve Fransız tiyatrosunun bazı oyunlarının sergilendiği bir tiyatro kurdurmuştur. Tüm bunların dışında Fransa ve İtalya'dan Mısır ile ilgili kaleme alınmış olan bazı kitapları Mısır'a getirerek okuyucunun istifadesine sunmuştur (Cafer, 1973: 176). Bilimde ne kadar ileri bir durumda olduklarını göstermek için laboratuvarlar kurdurmuştur. Fransızlar, kurdukları laboratuvarlarda birtakım bilimsel deneyler yaparak Mısırlıları etkilemeyi başarmışlardır.

İlk zamanlar tüm bunlara tepki gösterenler arasında yer alan Hasan el-'Attar ve el-Cebertî bir süre sonra Fransızların Mısır'a getirmiş oldukları yeniliklerden etkilenerek bu yeniliklerin takip edilmesinin ülkelerinin gelişmesi açısından önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Böylece ilk zamanlardaki kızgınlıkları ve Fransız toplumuna karşı olumsuz bakış açıları yumuşayarak Mısır'ın bilimsel çalışmalara ne kadar ihtiyacı olduğunu ve Fransızların ilminden faydalanmaları gerektiğini itiraf etmişlerdir.

Fransız askerlerinin Mısır'da sadece üç yıl kalmış olmalarına rağmen Mısır'ın kendi geleceğine yön verme politikalarını belirlemede etkileri çok büyük olmuştur. Daha sonra idareyi ele geçirenler de batılılaşmanın gerekliliği anlayışıyla ülkeyi yönetmeye devam etmişlerdir.

Mısır'da Fransız işgaliyle beraber Avrupa'da hızla yayılmakta olan milliyetçilik akımı Mısır'da da yayılmaya başlamış ve ülkelerinin yönetiminde kendilerinin söz hakkına sahip olmaları gerektiği anlayışı zihinlerde yerleşmeye başlamıştır. Bu anlayışla Mısır, kendi kaderini çizme noktasında büyük bir mücadelenin içine girmiştir. Orduda

‘Urabi Paşa etrafında toplanan milliyetçi subayların sayısının artması ve bu akımının halk tarafından da kabul görmesinin sonucunda kendi kaderini belirleme hakkını elde etmiştir.

Napolyon’un Mısır’ı işgali Mısır tarihi için çok önemli bir dönüm noktasıdır. Yıllarca Osmanlı yönetimi altında varlığını sürdüren Mısır bu işgal hareketiyle yüzünü Batı’ya çevirmiş ve Batı merkezli bir anlayış ile varlığını devam ettirme sürecine girmiştir. Bu işgal hareketi sadece siyasi alanda büyük değişiklikler meydana getirmekle kalmamış, aynı zamanda sosyal ve kültürel alanda da pek çok değişime sebep olmuştur. Bu işgal hareketi tüm askeri kurumların, eğitim öğretim kurumlarının Batı örnek alınarak yeniden yapılandırılması sonucunu doğurmuştur. Bu durumu Şevkî Dayf şöyle anlatmaktadır: “1798 yılında Mısır’da Napolyon komutasında Fransız işgali oldu. Fransızlar Mısır’da üç yıl kaldılar. Bu üç yıl boyunca Mısır halkı ile işgalciler arasında zorlu bir mücadele, çetin bir çekişme olmuştur. Bu cesur karşı koyma, güçlü mücadele Mısırlıların milliyetçilik duygularının gelişmesine ve ülkelerini yönetme hususunda derin bir bilinç oluşturmıştır. Mısır halkı bu işgal aracılığıyla Avrupalıların hayat tarzının bazı yönlerini görerek kavrama fırsatı bulmuşlardır” (Dayf, 1921: 12).

Edebiyatın her zaman toplumdaki değişimlerden ilk önce etkilenenlerin başında gelmesi sebebiyle Napolyon’un Mısır’ı işgali Arap edebiyatında yepyeni bir dönemin başlamasına yolaçtı. Fransızların Mısır’ı işgalinden önce Arap edebiyatında hiçbir Batı edebiyatı tesiri görülmemişken, işgal sonrasında Fransa’ya gönderilen burslu öğrencilerin orada öğrendiklerini ülkelerine döndüklerinde kendi halkına aktarmalarıyla Mısır’da Fransız edebiyatından etkilenmeler başlamıştır. Bu önemli etkilenmelerin sonucu olarak Arap edebiyatında hem şiirde hem de nesirde bazı değişimler meydana gelmiştir.

1.3. Mehmet Ali Paşa Dönemi (1805-1848)

Yüzyıllardır Osmanlı idaresi altında yaşayan Mısır’ın Fransızlar tarafından işgal edilmesine Osmanlı Devleti kayıtsız kalmadı ve 1801 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa

komutasında bir orduyu Mısır'a göndererek Mısır'ın Fransız işgalinden kurtulmasını sağladı. 1805 yılında ise Mehmet Ali Paşa Mısır valisi olarak görevlendirilmiştir. Mehmet Ali Paşa elindekilerle hiçbir zaman yetinmeyerek her zaman daha da fazlasını isteyen hırslı bir kişiliğe sahipti. Bu nedenle Mısır valisi olmak onun için yeterli olmamıştır. “Babiâli, Mısır'da 1798 yılına kadar vali ile Memlûk Beyleri arasında hassas bir denge kurmuş ve bu dengeyi hep korumuştur”(Er, 2015:14). Mehmet Ali Paşa Memlûk beylerinin yönetimdeki nüfuzundan rahatsız olarak onları yönetimden uzak tutmanın bir yolunu arıyordu. Çünkü onun Osmanlı Devleti'nden bağımsız büyük bir imparatorluk kurmak gibi bir hedefi vardı.

1811 yılında hayalini kurduğu güce ulaşabilmek için kurnazca bir plan hazırlayarak ülkenin tek hâkimi olma arzusunu gerçekleştirmeyi başarmıştır. Mehmet Ali paşa tüm Memlûk Beylerini kaleye bir ziyafete davet etmiş ve orada 64 Memlûku pusuya düşürerek kafalarını uçurtmuştur (Marsot, 1984: 72). Bu katliam sonrasında yollardan günlerce oluk oluk kan akmış ve bu yüzden de bu bölgeye ed-Derbu'l- Ahmer (Kan Yolu) adı verilmiştir. Bu isim günümüzde hâlâ Mısır'da kullanılmaktadır.

Mısır'ın tek hâkimi olmayı başaran Mehmet Ali Paşa döneminde yapılan icraatlar yakından incelendiğinde bu dönemin Mısır'ın Batı dünyasını yakından takip ederek burada gördüğü pek çok yeniliği kısa bir zaman içinde Mısır'a getirmesi açısından çok önemli olduğu açıkça görülmektedir. Mehmet Ali Paşa Mısır'da pek çok Batılı tarzda devlet kurumları açmış ve mevcut kurumları da Batı'yı örnek alarak yeniden düzenlemiştir. “Güçlü bir ordu oluşturmak için için harp okulu, tıp, eczacılık, veterinerlik ve mühendislik okulları açıp birçok yeni eğitim ve öğretim kurumlarının kurulmasını sağlamıştır” (ed-Desûkî, 1966: 18). Bu okullarda eğitim vermek üzere Fransa'dan hocalar getirilmesi ile Fransızca hızlı bir şekilde öğrenilmeye başlamıştır. Mehmet Ali Paşa, Avrupa ülkelerine burslu öğrenciler göndermek suretiyle öğrencilerin bilimsel ve edebî çalışmaları takip ederek Batı dünyasını yakından tanımasını ve oradaki bilimsel

gelişmeleri Mısır'a getirmelerini arzu ediyordu. Batıdaki her türlü bilimsel ve kültürel gelişmeyi yakından gören bu öğrenciler kendi ülkelerindeki eksiklikleri farketmişler ve bu eksiklikleri giderebilmek için bir şeyler yaparak toplumu değiştirebilme heyecanıyla Mısır'a geri dönmüşlerlerdir.

Burslu öğrenci grupları çoğunlukla Fransa'ya gönderilmekteydi. ‘‘Ezher mezunu olan Rifâ'a Râfi' et-Tahtâvî 1826 yılında Fransa'ya gönderilen ilk burslu öğrenci heyetine imam olarak görevlendirilmiştir’’(Er, 2015:16). Orada çok iyi düzeyde Fransızca öğrenerek bu dilde kaleme alınmış önemli eserleri okumaya başlamıştır. Tarih, aydınlanma felsefesi, coğrafya ve mantık alanlarında okumuş olduğu eserlerden son derece etkilenerek Fransa'nın önceden zannettiği gibi tamamen kötü olmadığını aksine birçok alanda örnek alınması gereken güzel yönlerinin bulunduğunu düşünmeye başlamıştır. et-Tahtâvî, Batı kültürü ile İslam kültürünü birbiriyle çarpıştırmadan dengeli bir şekilde zihninde harmanlayarak Mısır'ın kültürel hayatında çok büyük izler bırakmayı başarabilmiş bir aydındır. Orada gördüğü yönetim biçimi, insan hak ve hürriyetleri, bilimsel çalışmalar onu derinden etkilemiş ve burada kaldığı günleri anlatan *Tahlîsu'l-İbrîz fî Telhîsi Bârîz* adlı eseri 1834 yılında kaleme almıştır. Daha sonra 1869 yılında kaleme almış olduğu *Menâhîcu'l -Bâbi'l-Mısriyye* adlı eserinde Mısır'ın tarihini anlatarak gelecekte Mısır'ın gelişmesini sağlayacak yöntemleri sıralamıştır. Sadece din ilimlerinin yeterli olmayacağı, bunun yanında çağdaş bilimlerin de öğrenilmesinin zorunluluğu üzerinde durmuştur. Tahtâvî, Fransız İhtilali'nin etkilerinin tüm dünyaya yayılarak milliyetçilik akımlarının Avrupa'da hızla yayıldığı bir dönemde Paris'te bulunmuş ve milliyetçi fikirlerden etkilenmiştir. Özellikle Montesquieu'nün etkisiyle oluşturduğu millet fikri, her ne kadar eserlerinde Kur'an-ı Kerim ayetlerine ve hadis-i şeriflere sıkça yer verip Müslümanların kardeş olduklarını dile getirse de, sadece Mısır coğrafyası üzerinde yaşayan Müslümanı, Hristiyanı ve Yahudisiyle Mısırlıları ifade

etmekte idi. Bu yönüyle Tahtâvî ileride Cemaledin Afgânî'nin etkisiyle ortaya çıkacak olan “Mısır, Mısırlılarındır” sloganına bir zemin hazırlamıştır (Er, 2015: 18).

Batı ile etkili bir iletişim sağlamak için 1835 yılında Diller Okulu'nu kurularak birçok yabancı dillin burada öğretiminin başarıyla yapılmasını sağlamıştır. Kurulan bu okulun başına da kendisi getirilmiş ve çeviri yolu ile Avrupa'da yazılan pek çok eser Arapça'ya çevrilmiştir. Mehmet Ali Paşa döneminde yapılan önemli işlerden biri de 1821 yılında Bulak Matbası'nın kuruluşu ve Arapça gazete basımının başlamış olmasıdır.

1.4. I. Abbas Dönemi (1848-1854)

Mehmet Ali Paşa'nın vefat etmesinden sonra yönetimi önce torunu I. Abbas devralmıştır. Fakat o, dedesinin yolunu takip etmeyerek İstanbul'da Osmanlı Padişahı ile sıkı bir temas halinde olmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın başlatmış olduğu tüm yenilik hareketlerine karşı çıkarak bunları durdurma yoluna gitmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın Batı tarzında açmış olduğu birçok kurumu kapatmıştır. Diller Okulu kapatılmış, yurt dışındaki burslu öğrenciler de geri çağırılmıştır. Tercüme faaliyetlerini sadece Türkçe ile sınırlandırmıştır. Mısır'da 1848-1854 yılları arasında Batılılaşma hareketleri iyice yavaşlayarak durma noktasına gelmiştir. I. Abbas, Tahtâvî'yi yazmış olduğu yazılardan dolayı Sudan'a sürgüne göndermiştir. I. Abbas Dönemi'nde Mısır'da yenileşme hareketleri tamamen durdurulmuştur.

1.5. Saîd Dönemi (1854-1863)

Daha sonra Mısır'da Saîd dönemi başlamıştır. O da I. Abbas gibi Osmanlı Devleti'ne yakın, Batı'ya mesafeli durmuştur. Batı ile kültürel etkileşim içinde olunmasına hiçbir zaman izin vermemiştir. Bu yüzden Bulak Matbası'nın çalışmaları durdurulmuştur.

Saîd'in ulusal unsurlar lehine almış olduğu iki karar gelecek yıllarda Mısır'ın özgürlüğünü elde etmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Birincisi, Mısırlılara arazi mülkiyeti hakkı tanıyarak arazi sahibi olan ve toplumsal hayatta maddi açıdan güçlenen Mısırlılar zümresi oluşmuştur. İkinci önemli kararı ise orduda sınıf ayrımcılığını ortadan kaldırarak Mısırlıların da subay rütbesine yükselmesine izin vermesidir. Böylece Türk, Çerkez ve Arnavutlardan oluşmakta olan Mısır Ordusu'nda Mısırlılar subaylığa kadar yükselebilmişlerdir. Bu değişiklik Mısır'ın geleceğine dair çok önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Böylece Mısırlılar orduda subaylığa yükselmeye başlamış ve bunun sonucunda da orduda milliyetçi subayların oluşturduğu yeni bir hareket başlamıştır. Bu hareket gelişerek Mısır'ın yabancı egemenliğinden kurtularak kendi kendini yönetme hakkını elde etmesine yol açmıştır.

Mehmet Ali Paşa, Mısır ordusunu Türk, Çerkez ve Arnavutlardan oluşturmuştu. Mısırlıların orduda subaylığa terfi etme hakkı yoktu (Chiröl, 1920: 37). Said'in bu uygulamasıyla orduda Mısırlı subayların nüfuzu artmış ve ilerki yıllarda bu subaylar 'Urâbî Paşa liderliğinde emperyalizme karşı yapılan ayaklanmada önemli roller üstlenmişlerdir.

Saîd döneminde alınan bu önemli iki karar sebebiyle Mısırlı aydınlar bu döneme sempati ile bakmışlardır.

1.6. Hidiv İsmail Dönemi (1863-1879)

1863 yılında yönetime gelen Hidiv İsmail Avrupa'da eğitim görmüş ve Avrupa kültürüne hayranlık duyan bir kişi olması sebebiyle bir süredir durdurulan Batılılaşma çalışmalarını tekrar başlatmıştır. Göreve başlar başlamaz kapatılmış olan Diller Okulu'nu yeniden hizmete açmış ve ardından da 1868 yılında tiyatro ve 1869'da opera binasının açılışını yapmıştır. Avrupalı aydınların da Mısır'a gelip kültürel faaliyetlerini rahatça yürütmelerine fırsat vermiştir. 1870 yılında milli kütüphane niteliğinde olan Dâru'l-

Kutubi'l-Misriyye'yi açarak buradaki kitaplardan halkın faydalanmasına imkân tanımıştır. 1872 yılında da Avrupa tarzında eğitim veren Dâru'l-Ulûm kurulmuştur.

Bu durumu Corci Zeydan şu şekilde anlatmaktadır: “Hidiv İsmail döneminde, okullarda yabancı dil öğretimine verilen önemin arttığı gibi, Avrupa ile temas halinde olmaya destek ile beraber çeviri faaliyetlerine verilen önem de büyük ölçüde artmıştır. Hidiv İsmail döneminin sonlarına doğru Batı edebiyatından yapılan çevirilerle edebiyatta büyük bir gelişme görülmüştür” (Zeydan, 1957: 79).

Bir yandan Batı’da yazılmış eserler Arapça’ya çevrilerek okuyucunun hizmetine sunulurken diğer bir yandan da klasik Arap edebiyatına ait olan eserlerin korunması ve yayımlanması için bilimsel komisyonlar kuruluyordu. Dâru'l-Kutub ve bazı cemiyetler Arap edebiyatı ve tarihi ile ilgili eski eserleri gün ışığına çıkarma ve el yazması eserleri kayda geçirme görevini üstlenmişlerdir (Er, 2025: 23). 1868 yılında kurulan Ma’arif Kurumu gibi kurumlar yeniden hayat buldu. Bunların çok önemli olmasının sebebi tercüme ve yayıncılık yoluyla kültürün yayılmasıdır (Zeydan, 1957: 79).

Bu tarihlerde Mısır’da kültürel hareketin canlı olmasının bir başka sebebi de Lübnan’da Dürziler ile Hristiyanlar arasında ortaya çıkan bir iç çatışmadan dolayı Dürzî saldırılarından kaçarak Mısır’a gelen Hristiyan Araplardır. “Bu iç savaş sonucu bir grup Hristiyan, özellikle 1860’tan sonra Mısır’a beraberlerinde çok sayıda bilimsel ve kültürel nitelikli dergi ve gazete olduğu kadar, klasik dil ve edebiyat alanında yapılmış araştırma ve makaleler de getirmeye başlamıştır”(Er, 2012: 23).

Aynı tarihlerde bazı Hristiyan Araplar da Amerika’ya giderek orada “mehcer ekolü”nü başlatmışlardır. Mehcer ekolünü oluşturan yazarlar da romantik akımı benimsemiş, hem İngilizce hem de Arapça çok sayıda değerli eserler kaleme almışlardır.

1859 yılında Süveyş Kanalı’nın açılmasıyla Mısır’ın Batı nezdindeki önemi daha da artmıştır. Batı, Mısır’ın her zaman kendisine bağımlı olan bir ülke olmasını istediği için bir an bile ellerini Mısır’ın üzerinden çekmiyordu.

Hidiv İsmail'in Mısır ekonomisini büyük zararlara uğratacak politikalar izlemesi sonucunda ülkede önü alınamaz büyük bir ekonomik kriz baş gösterdi. Mısır halkı da bu sıkıntılı durumdan rahatsızlık duyuyor ve Hidiv İsmail'e tepki duyuyorlardı.

1.7. Hidiv Tevfik Dönemi (1879-1882)

Hidiv İsmail'den sonra yönetime 1879 yılında Hidiv Tevfik gelmiştir. Fransa ve İngiltere'nin desteğini alarak yönetime gelen Hidiv Tevfik yönetime ait kararları bu ülkelere bıraktı. Fransız ve İngilizlerle bu kadar yakın bir temas halinde olması ve onlar tarafından sürekli desteklenmesinden Mısır halkı büyük bir rahatsızlık duymaktaydı.

Mısır ordusunda Ahmed 'Urâbî Paşa etrafında milliyetçi subaylardan oluşan bir zümre artık kendilerini yabancıların yönetmesini istemiyorlardı. Mısır'da İngiliz işgaline karşı oluşan ilk yerli tepki 'Urâbî Paşa etrafında oluşan hareket olmuştur. Bu hareket halkın desteğini de alarak Mısır'da dalga dalga yayılıyordu. Hidiv Tevfik de hızla büyüyen ve halk tarafından kabul gören bu milliyetçi akımın başarılı olmaması için İngiliz ordusuna yardım ederek Hidiv İsmail'den sonra yönetime gelmeyi başarmıştır.

Hidiv Tevfik İngiliz ve Fransızlarla işbirliği yaptığı ve onların istediği yönde hareket ettiği için halk tarafından hiçbir zaman itibar görmemiştir.

1.8. İngilizlerin Mısır'ı İşgali (1882 -1922)

1859 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Mısır'ın stratejik önemi daha da artmıştır. İngilizler böylesine önemli bir bölgeyi tamamen denetimleri altında tutmak istemişlerdir. Ciddi ekonomik sıkıntılar karşısında Mısır artık borçlarının faizini bile ödeyemeyecek duruma gelerek ekonomik açıdan çökmüştür. Bu durumu büyük bir fırsat olarak değerlendiren İngilizler 13 Temmuz 1882 tarihinde Mısır'ı işgal etmişlerdir. Mısır, uzun bir süre İngiliz işgali altında yaşamak zorunda kalmıştır. İngilizlerin Mısır'ı işgali

sonrası ülkede milliyetçi anlayışın yayılmasıyla işgal güçlerine karşı bir tepki oluşmaya başlamış ve bağımsızlık düşüncesi zihinlere iyice yerleşmiştir.

Mısır'da İngiliz emperyalizmine karşı 'Urâbî Paşa etrafında oluşan milliyetçi hareketin her geçen gün gücü artmıştır. Çoğu milliyetçi subaylardan oluşan bu hareketin ülke yönetimini ele geçirmek için çeşitli girişimleri olmuş ancak bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İngiliz işgali ile Mısır'ın sosyal ve kültürel hayatında birçok değişiklik meydana gelmiştir. İngilizler Arapça'nın Müslümanların ortak dili olma özelliğini kaybetmesi için çeşitli planlar yapmışlardır. Bu amaçla halk lehçesinin kullanılmasını teşvik etmişler ve bunu başarabilmek için de Selâme Musa gibi sosyalist görüşe sahip Batı yanlısı aydınları kullanmışlardır. Mısır Yüksek Komiserliği görevini yürüten Lord Evelyn Baring Cromer Arapçayı modern bilimin yapılması ve öğretilmesi için yetersiz bulmaktaydı (Goldschmidt, 1989: 48).

İngilizler, Cromer gözetiminde Mısır'da yürütülen eğitim ve öğretime şekil verecek planlamalar yapmışlardır. Bunların ilki, Napolyon'un Mısır'ı işgalinden sonra okullarda yoğun bir şekilde öğretilen Fransızcanın yerini İngilizce derslerine bırakması olmuştur. İngilizler işgalden bir süre sonra hedeflerine ulaşmak için Mısır'daki bazı ilkokullardan Fransızca'yı kaldırmışlar ve onun yerine buralarda öğretim dilinin İngilizce olmasını kararlaştırmışlardır (ed-Desûki, 1959: 360).

Bu amaçlarla 1889 yılında öğretmen okulları kurularak bu okullarda çok iyi düzeyde İngilizce öğretilmeye başlanmıştır. Bu okullarda gelecekte ülkenin liderlerini ve aydınlarını oluşturacak öğrencilere eğitim ve öğretim verilmekteydi. Buralarda çok iyi düzeyde İngilizce öğretilmesinin yanında İngiliz edebiyatının belli başlı temel eserleri okutuluyordu. İngiliz edebiyatında çok önemli bir yeri olan Francis Turner Palgrave'in *The Golden Treasure (Altın Hazine)* isimli şiir antolojisi öğrencilere okutuluyor ve bu eser öğrenciler tarafından ezberleniyordu. Abdul Kâdir el-Mâzinî, Abdurrahman Şukrî,

Muhammed es-Siba'î Kahire Yüksek Öğretmen Okulu'nda okumuşlar ve okuldan mezun olduklarında yazılarıyla ülkenin fikir hayatına ve edebiyatına yön vermişlerdir. Mâzinî ve Şukrî Yüksek öğretmen okulunda tanışmışlar ve mezun olduktan sonra da beraberce şiirde yeni bir ekolün oluşmasını sağlamışlardır. Muhammed es-Sibâ'î ise onlardan birkaç dönem önce mezun olmuş ve *el-Cerîde* gazetesinde çalışmaya başlamıştı. Daha sonraki yıllarda Abdurrahman Şukrî'nin şiirlerinin *el-Cerîde*'de yayımlanmasına ve orada çalışmaya başlamasına yardımcı olmuştur.

İngiltere'den getirilen hocalar Mısır'da üniversitelerde ders vermişlerdir. Bu şekilde Mısırlı öğrenciler İngiliz edebiyatının önemli eserlerini okumaya başlayarak yepyeni bir kültürle tanışmış ve kısa bir süre içinde Arap edebiyatında İngiliz Edebiyatı etkisi görülmeye başlamıştır. İngiliz romantik şairlerin etkisiyle Arap edebiyatında İngiliz ekolü adı da verilen yeni bir ekol doğmuştur. Bu ekol Arap şiirine hem içerik açısından hem de yapısal açıdan pek çok yenilik getirme yolunda öncülük etmiştir. Samuel Taylor Coleridge, William Hazlitt, Percy Bysshe Shelley, Taylor Coleridge, John Milton, Lord Byron, William Wordsworth, Francis Turner Palgrave, Walter Scott gibi İngiliz romantizminden etkilenilerek oluşan bu ekol şiire pek çok yenilik getirerek modern anlamda ilk edebi eleştiri çalışmalarının yapılmasına da öncülük yapmıştır.

Mustafa Kâmil, Mısır'ın İngiliz işgaline son verme mücadelesi içinde olan liderlerden birdir. Mustafa Kâmil'in (1873-1908) partisi olan Mısır Vatan Partisi Mısır'da kurulan programı olan ilk partidir. İslam dini ile milliyetçiliği sentezlemiş olan Vatan Partisi Batı emperyalizmine karşı politikalar ortaya koymakta ve halk tarafından da kabul görmekteydi. Vatansever Mısırlılar bu parti etrafında toplanarak bağımsızlıklarını kazanmak için büyük bir mücadele içine girmişlerdir. Fakat Mustafa Kâmil'in partiyi kurduktan kısa bir süre sonra verem hastalığına yakalanarak vefat etmesi halkı çok üzmüştür (Râfî'î, 1950: 200).

Vatan Partisi'nin faaliyetleri İngilizleri rahatsız etmiş ve bu yüzden partinin gücünü zayıflatmak amacıyla Lord Cromer'in teşvikiyle ılımlı ulusalcılardan oluşan Ümmet Partisi kurulmuştur (İnayet, 1991: 230). Yeni kurulan Ümmet Partisi İslam birliğinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını söyleyerek sadece Mısır birliğini savunmuştur. İngilizlerle samimi bir diyalog kurarak Osmanlı Devleti'nin kendilerini sömürdüğünü ileri sürmüştür. İngilizlerin isteği doğrultusunda kararlar alan ve uygulayan Ümmet Partisi halk tarafından ciddi bir destek görmemiştir.

İngilizlerin ülkeleri üzerindeki baskısının sona ermesi için yapılan protestoların her geçen gün halk üzerindeki etkisi artmıştır. Mısır'da her geçen gün güçlenen milliyetçi hareket karşısında İngilizler toplum üzerinde daha fazla bir yaptırım gücünün olamayacağını anlayarak 28 Şubat 1922 tarihinde Mısır'a kendi kendini yönetme hakkı veren bir bildirge yayınlamak zorunda kalmışlardır. Bu şekilde Mısır'da İngiliz himayesi sona ermiştir (Wavell, 1944: 69).

1918 yılında milliyetçi bir anlayışa sahip Saad Zaglul Vefd Partisi'ni kurmuştur. 1924 yılında yapılan seçimlerde Vefd Partisi halkın desteğini alarak büyük bir çoğunlukla seçimleri kazanmıştır.

2. DÎVAN EKOLÜ'NÜN OLUŞMASINI SAĞLAYAN KÜLTÜREL ETMENLER

2.1. Firavunculuk Akımı

Fransa'ya gönderilen burslu öğrenciler Fransız İhtilali'yle beraber ortaya çıkan ve Avrupa'da hızla yayılmakta olan milliyetçilik akımlarından büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Milliyetçilik duyguları gelişmiş ve “Mısır, Mısırlılarındır” ilkesini benimsemiş olarak ülkelerine döndüklerinde kendi tarihi ve kültürel miraslarına sahip çıkma ve bunlarla gurur duymaya başlamışlardır.

Firavunlar Mısır'ın tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden Mısır'a ait Tüm kültürel değerler sahiplenilirken Firavunculara ve piramlara da sahip çıkılmıştır. 1920'li yıllarda Mısır'da ortaya çıkan Firavunculuk akımı gelişerek 1930'lu yıllarda entellektüel bir boyuta ulaşmıştır.

1922 yılı Kasım ayında arkeologlar tarafından yapılan bir kazıda eski Mısır Firavunlarından Tutankamun'a ait mezarın ve ona ait hazinenin ortaya çıkarılmasıyla bu akım daha da güç kazanmıştır (Baran, 2015: 9). Yazarlar ve şairler eserlerinde Firavunculuk düşüncesini işlemeye başlamışlardır. Arapçılığa karşı bir tepki olarak Firavunculuğun arkasına gizlenmişlerdir. Firavunlar Mısır tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğu için bu kültür varlığına sahip çıkılması ve bunları tüm dünyaya tanıtmının gerekli olduğuna inanmışlardır. Bu yüzden edebiyatçılar eserlerinde piramitleri ele almaya başlamışlar ve Firavunların da onların kültürel bir zenginliği olduğuna dair kanaatlerini okuyucu ile paylaşmışlardır.

Firavunculuk konusunu eserlerinde ele alan yazarlar ve şairler Arap edebiyatından bağımsız olarak sadece Mısır'a ait bir edebiyat oluşturmak istiyorlardı. Bunu da Batı taraftarı olan Selâme Musa, Hüseyin Heykel, Tevfik el-Hâkim gibi edebiyatçılar aracılığı ile yapıyorlardı. Tüm bunlar, emperyalist güçlerin Mısır'ın diğer Arap ülkeleri ile olan bağını kopararak Müslüman ülkeler arasında bir birliğin oluşmasını engelleme çabaları olarak izah edilebilir.

1930'lu yıllara gelince Mısır toplumunda Firavunculuk akımı etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bunun yerine yazarlar ve şairler daha çok Arap ve İslam kültürü ile ilgili eserler vermeyi tercih etmeye başlamışlardır. Bir zamanlar Firavunculuk akımının etkisiyle eserler yazan Tâhâ Hüseyin ve Muhammed Hüseyin Heykel gibi yazarlar bu tarihlerde üsluplarında bir değişiklik yaparak İslam ve Arap kültürüne ait eserler yazmaya başlamışlardır.

2.2. Neo- Klasik Ekol

Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgali sonrasında Mısır'da hayatın her alanında batılılaşma hareketleri başlamıştır. Kısa bir süre sonra Mehmet Ali Paşa komutasındaki bir ordu tarafından Mısır'ın Fransızlardan arındırılmış olmasına rağmen Fransız etkisi gün geçtikçe artarak kendini hayatın her alanında göstermiştir. Bunda Mehmet Ali Paşa'nın izlemiş olduğu Batılılaşma politikalarının etkisi çok büyük olmuştur. Hırslı bir devlet adamı olan Mehmet Ali Paşa Osmanlı Devleti'nden bağımsız büyük bir devlet kurmak istiyor ve bunun için güçlü bir ordu ve donanma oluşturmayı planlıyordu. Bu yüzden birçok kurumu Batı tarzında yeniden inşa ediyordu. Dil okulları açmış, kız öğrenciler için kız okulları açmıştır. Fransa'ya çok sayıda burslu öğrenci göndererek oradaki bilimsel yenilikleri yakından takip etmeleri ve bu yenilikleri Mısır'a getirmelerini hedefliyordu. Fransa'da eğitim gören Mısırlı öğrenciler orada kaldıkları süre zarfında Fransa'nın bilimsel çalışmalarını öğrenerek ülkelerine döndüklerinde öğrenmiş oldukları bilgileri uygulama fırsatı bulmuşlardır. Fransa'da kaldıkları süre zarfında Avrupa'da hızla yayılmakta olan milliyetçilik duygularından etkilenmişlerdir. Çok iyi düzeyde Fransızca öğrenen bu gençler önemli eserleri Fransızcadan Arapçaya tercüme ederek Mısırlıların düşünce dünyasında köklü değişimler meydana getirmişlerdir.

Batı etkisiyle Mısır toplumunun alışık olmadığı yenilikler edebiyata girmeye başlamış ve şiirde de yeni ekoller ortaya çıkmıştır. Modern Arap şiirinde görülen ilk ekol neo-klasik ekoldür.

Bu dönemde görülen ilk yenilik hareketleri klasik şiire özentiyile başlar. Mahmûd Sâmî el-Bârûdî bu hareketi ilk başlatan şair olduğu için bu ekole Bârûdî Ekolü de denilmiştir. “Edebiyatta bir zamanların parlak klâsik şiirine yönelmişler ve bu şiiri yeniden canlandırmak amacıyla klâsik dönem şairlerini taklit etmeye başlamışlardır. Mısır’da bu şekilde beliren neo-klâsizm akımı yalnızca klâsik dönem şairlerini taklitten ibarettir. Avrupa’da olduğu gibi felsefi bir temeli yoktur” (Tuzcu, 2002: 108).

Arap şiirinin altın çağı olarak kabul edilen Abbasi Dönemi’nin büyük şairleri model olarak alınmıştır. Şairlerin bu şekilde davranmalarının bazı sebepleri şunlardır:

XIX. yüzyılda matbanın Mısır’a gelmesiyle Abbasi Dönemi’ne ait edebî ve kültürel başyapıtlar büyük bir kesim tarafından okunmuş ve bu eserlerin okuyucusuyla buluşması sonucunda bu dönemin Arap şiirinde altın bir çağ olduğu düşüncesi iyice zihinlere yerleşmiştir. Kendi tarihlerinde çok başarılı eserlerin verildiğini görmüşler ve bununla gurur duyarak toplumsal bir özgüven elde etme yoluna gitmişlerdir.

Bir çok alanda Batılıların kendilerinden daha iyi bir durumda olduklarını gören dönemin Mısırlı edebiyatçıları kendi geçmişlerinde olumlu şeyler bularak topluma sunmaktan son derece mutlu olmuşlardır. Kendi kültürel miraslarına dönme ve bu güzellikleri yeniden keşfetme çabaları ile Batı’ya karşı kenetlenme imkânı bulmuşlardır. Böylece Batı karşısında kendilerini aşağı görmekten vazgeçerek kendilerinin de birçok güzelliklere sahip olduklarını gösterme fırsatını elde etmişlerdir. Bu çabalar neo-klasik ekolün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Neo-Klasik şairler Arap edebiyatında Altın Çağ olarak kabul edilen Abbâsi Dönemi şairlerinden Ebû Temmâm, Ebû Nuvâs, Beşşâr, Mutenebbî ve dönemin diğer şairlerinin dîvanları dikkatle okunmuş ve şiirler üslubuyla birlikte taklit edilmiştir. Bu

ekolün şairleri günlük dilde fazla kullanılmayan kelimeleri şiirde yeniden kullanmaya başlamışlardır. Bu şairler şiirlerinde çölü, deveyi tasvir etmişler ve sevgilinin göç ettiği yerleri ve sevgiliyle yaşanan hatıraları anlatmışlardır. Bu şiirlerde de sevgilinin adı tıpkı klasik şiirde olduğu gibi Su'ad, Esmâ, Rebbâb'tır.

Neo-klasik şairlerin klasik dönem şairlerinden farkı şiirlerinde toplumsal konuları da işlemiş olmalarıdır. Onları klasik şairlerden ayıran en önemli özellik, klâsik şiir konularının yanı sıra şiire öğretici bir boyut kazandırarak toplumsal konuları da ele almalarıdır. Cehalet, kadının özgürlüğü, toplumun geri kalmasının sebepleri, siyasî konular gibi konuları da işlemeye başlamışlardır.

Neo-klasik şairler hangi dönemde yaşarlarsa yaşasınlar şiirin değişmeyen kuralları olduğuna inandıkları için klasik şiir formunu aynen takip etmişlerdir. Amaçları klasik şiiri yeniden canlandırmak olduğu için, şiire içerik açısından getirdikleri bazı yenilikler dışında hiçbir yenilik getirmemişlerdir. Biçimsel olarak tamamen klasik şiir formuna göre şiir yazmaya devam etmişlerdir.

2.2.1. Neo-Klasik Şairler

Mahmûd Sâmi el-Barûdî, Ahmed Şevkî, İsmâ'il Sabrî, Hâfız İbrâhim, Veliyyuddîn Yeken en tanınmış Mısırlı neo-klâsik şairlerdendir. Dîvan Ekolü şairlerinin en çok eleştirmiş oldukları neo-klasik şairlerin başında “şairlerin prensi” olarak bilinen Ahmed Şevkî gelmektedir. Bunun sebebi güçlü kalemiyle toplumu üzerinde çok büyük bir etkileme gücü olmasıdır. Hâfız İbrâhim ve İsmâ'il Sabrî de Dîvan Ekolü şairlerinin hücumuna uğrayan şairlerin listesinde ikinci ve üçüncü sırayı almışlardır.

2.2.1.1. Mahmûd Sâmi el-Bârûdî (1839-1905)

1839 yılında Kahire'de zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Bârûdî henüz yedi yaşında iken albay olan babasını kaybetmiştir. İlkokulu bitirdikten sonra

girdiği Harp Okulu'ndan 1854 yılında mezun olmuştur. 1857 yılında henüz on yedi yaşında iken İstanbul'a gelerek burada Türk Dışişleri Bakanlığı'nda yedi yıl görev yapmıştır. Bu yıllarda Türkçe ve Farsçayı da iyi düzeyde öğrenme fırsatını bularak bu dillerde şiir çevirileri yapmıştır. Hidiv İsmâil Paşa 1863 yılında İstanbul'a geldiğinde onu çok beğendiği için beraberinde Kahire'ye getirmiş ve o günden sonra kendisine devletin üst kademelerinde çeşitli görevler verilmiştir.

Mahmûd Sâmî el-Bârûdî, Mısır'da İngiliz işgaline karşı çıkan aydınlardan biridir. O günlerde Mısır'da hızla güçlenen "Mısır Mısırlılarıdır" ilkesini benimsemiş ve 'Urâbî Paşa'nın 1882 yılında İngilizlere karşı başlattığı isyanda yer almıştır. Bu nedenle önce hakkında idam cezası verilmiş, fakat daha sonra idam cezası yerine Seylan Adası'na sürgün edilmesine karar verilmiştir. On yedi yıl süren sürgün günlerinde İngilizce öğrenmiştir. En dokunaklı şiirlerini vatan hasreti çektiği sürgün yıllarında yazmıştır. 1900 yılında affedilmesi üzerine Mısır'a dönmüş ve beş yıl sonra 12 Eylül 1905 tarihinde vefat etmiştir.

Küçük yaşlarda edebiyata ilgi duymuş ve pek çok şiiri ezberlemiştir. Arap dilinin gramerini de küçük yaşlarda öğrenmiştir. Bir kaç yabancı dil bilmesine rağmen şiirlerinde milliyetçi bir tutum takınmış, başka milletlere ait kültürel özellikleri asla ele almamıştır. Şiirlerinde ahlâki ve öğretici bir tutumu vardır. Biçimsel olarak klasik Arap şiiri formuna sıkıca bağlı olmakla birlikte şiire birçok yeni içerik kazandırarak bu ekolün öncüsü olmuştur. Bu nedenle bu ekole Bârûdî Ekolü de denilmektedir.

Şiire yapmacılıktan uzak sade bir üslup kazandırmıştır. Kaleme almış olduğu şiirlerde aruza ve kafiye büyük bir özen göstermiştir. Şiirlerini kaside formunda yazmıştır. Şiirlerinde zaman zaman çoğunluk tarafından anlamı bilinmeyen kelimeler kullanmış, üslup hataları yapmıştır. En çok eleştirildiği konu bazen kendisine ait olmayan beyitleri kendi tarafından söylenmiş gibi şiirlerine eklemiş olmasıdır. *el-Muhtârât* adlı dört ciltlik şiir antolojisi vefatından sonra eşi tarafından bastırılmıştır.

Bârûdî, Mısır'ın tarihini, savaş meydanlarındaki mücadeleyi, tabiat tasvirlerini şiirlerinde konu olarak ele almıştır. Daha önceki Müslüman şairler tarafından Firavunlar dönemine ait olan piramitlerin şiirde konu edildiğine ve özellikle de övüldüğüne hiç rastlanmamıştır. Fakat modern dönemde artan ve hızla yayılan milliyetçilik duyguları sonucunda “Mısır Mısırlılarıdır” ilkesi benimsenerek Mısır'ın tarihinde mevcut tüm tarihi değerleri sahiplenilen bir anlayış ön plana çıkarılmıştır. Firavunlar Mısır tarihinin bir parçası olduğu için bu dönemde bu kültürel mirasla da övünme göze çarpmaktadır. Daha önce piramitleri öven bir şiirin İslâmi dönemde hiç görülmemiş olmasına rağmen neo-klasik şairler de firavunculuk akımının etkisi altına girmişlerdir.

Barûdî'nin yazmış olduğu kasideler arasında Mısır piramitleri ile ilgili olanı dikkat çekicidir. Bu kasidede Mısır'a ait kültürün bir ürünü olan piramitlerle gurur duyduğunu açıkça göstermektedir. Piramitlerin tarih boyunca zamana meydan okuyarak dimdik ayakta kaldıklarını ve piramitlerle ilgili bugün bilimin bile tam olarak çözemediği pek çok sırların olduğunu anlatmaktadır.

بناءان ردّاً صولة الدهر عنهما و من عجب أن يغلبا صولة الدهر

Bu piramitler dimdik ayakta durur zamanın onlara karşı saldırısına karşı. Şaşılabacak bir şeydir piramitlerin zamanın saldırısına galip gelmeleri.

فكم أم في الدهر بادت وأعصر خلت وهما أعجوبة العين والفكر

Bunlar göze ve düşünceye şaşkınlık verir dururken nice milletler gelip geçti zamanın içinde, nice milletler yok olup gitti.

مَصَانِعُ فِيهَا لِلْعُلُومِ غَوَامِضٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ ابْنَ آدَمَ ذُو قَدْرِ

Piramitlerin içinde bilim için gizemli yapılar vardır, insanoğlunun kudretli olduğunu gösteren.

رَسَا أَصْلُهَا ، وَامْتَدَّتْ فِي الْجَوِّ فَرْعُهَا فَأَصْبَحَ وَكْرًا لِلْسِّمَاكَيْنِ وَالنَّسْرِ

Kökü yerde sabittir, dalları uzanır hava boşluğunda, yuva oldu balıklara, kartallara.

وَتَمَّ رَمُوزٌ وَحَيْثُهَا غَامِضُ السِّرِّ فَتَمَّ عُلُومٌ لَمْ تَفْتَقِ كِمَامُهَا (Khoury, 1971: 20)

Simgeler vardır sırların gizemlerini bildiren, bilimler vardır, henüz esrar perdesi açılmayan.

Bârûdî, sürgün olarak Seylan'da bulunduğu sırada vatan hasretini dayanılmaz derecede kalbinde hissetmiştir. Çocukluk ve gençlik günlerine ve bu güzel günlerin geçtiği ülkesine olan özlemini anlatan şu beyitler onun şiir sanatı hakkındaki üslûbunu açık bir şekilde gözler önüne sermektedir:

أَيْنَ أَيَّامٍ لَدُنِّي وَشَبَابِي أَتَرَاهَا تَعُودُ بَعْدَ الذَّهَابِ؟

Nerede lezzet günlerim ve nerede gençlik günlerim? Acaba o günler geçtikten sonra bir daha geri döner mi?

ذَاكَ عَهْدٍ مَضَى وَأَبْعَدُ شَيْءٍ أَنْ يَرِدَ الزَّمَانُ عَهْدَ التَّصَابِي

Geçmiş zaman ve en olmayacak şeydir çocukluk dönemini zamanın geri getirmesi.

فَأَدِيرَا عَلَيَّ ذِكْرَاهُ، إِنِّي مِنْذُ فَارَقْتَهُ شَدِيدُ الْمَصَابِ

Bâri anılarımı geri verin bana. Ben o dönemden ayrıldım ayrılalı çok yaralıyım.

كُلُّ شَيْءٍ يَسْلُوهُ ذُو اللَّبِّ إِلَّا مَاضِيَ اللَّهْوِ فِي زَمَانِ الشَّبَابِ

İnsan her şeyi unutup rahatlar. Ama gençlik günlerinin eğlencelerini unutamaz.

لَيْتَ شَعْرِي مَتَى أَرَى رَوْضَةَ الْمَنِيلِ ذَاتَ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ

Ah bir bilebilseydim bir daha ne zaman göreceğim hurmalıklarla ve asmalarla dolu Menyel bahçelerini.

حَيْثُ تَجْرِي السِّفِينِ مُسْتَبْقَاتٍ فَوْقَ نَهْرِ مِثْلِ اللَّجِينِ الْمَذَابِ

Gümüş eriyiği bir nehir üzerinde gemilerin yarışircasına geçtiği,

قَدْ أَحَاطَتْ بِشَاطِئِهِ قُصُورَ مَشْرِقَاتٍ يَلْحَنُ مِثْلَ الْقَبَابِ

Kıyıları saraylarla çevrili, ıslıl ıslıl parlak görünen kubbeler gibi,

مَلْعَبُ تَسْرَحِ النَّوَاطِرِ مِنْهُ بَيْنَ أَفْنَانِ جَنَّةٍ وَشَعَابِ

Orası öyle bir yerdir ki bakanların gözleri dalar gider, bahçenin ağaçları ve dar patikalar arasında.

يا نديمي من سرنديب كفا
عن ملامي وخليانن لما بي

Ey, Serendibli iki kadeh arkadaşım, bırakın beni ayıplamayın. Beni bende olanla, yani dertlerimle başbaşa bırakın.

كيف لا أندب الشباب وقد أص
بخت كهلا في محنة واغتراب؟

Nasıl hayıflanmam gençliğe, yaşlı bir ihtiyar haline gelmişken gurbette.

فَقُمْ نَعْتَرِفْ خَمَرُ اللَّهِ مِنْ دِنَانِهَا
وَنَجْنِي بِأَيْدِي الْجِدِّ رِيحَانَةَ الْعُمَرِ (Bârûdî, 2012: 50).

Hadi kalk dolduralım yasak şarabı testisinden. Ellerimizle toplayalım ömrün fesleğenlerini zorluklar içinde.

Neo-klasik şairler klasik şiirin biçimsel özelliklerini muhafaza ettiklerinden dolayı şiirde ikil hitap kullanmaları şaşılacak bir şey değildir. Bârûdî, şiirine iki arkadaşına seslenerek başlamakta ve bu tavrıyla da klasik şiir kurallarına ne kadar sıkı bir şekilde bağlı olduğunu göstermektedir.

Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin kaleme almış olduğu eserlerden bazıları şunlardır:

1. ديوان البارودي (Dîvanu'l-Bârûdî): Medhiye, fahriye, hamâse, aşk şiirleri ve çeşitli sosyal meseleleri konu alan şiirlerinden oluşmaktadır. Hemzeden lââm kafiyesine kadar olan şiirleri iki cilt halinde basılmıştır. Fakat lââm kâfiyesinden sonraki kısım hâlâ yayımlanmamıştır.
2. كشف الغمة في مدح سيد الأمة (Keşfu'l-Gumme fi Medhi Seyyi'l-Umme) adlı eserinde Bûsîrî'nin *Kasîde-i Burde* adlı eserini vezin, kâfiye ve konu yönünden taklit ederek yazmış olduğu ve 1909 yılında yayımlanmış olan eseridir.
3. مختارات (Muhtârât) adlı eserinde sürgünden sonra kaleme almış olduğu 39.593 beyitten oluşan şiirleri yer almaktadır.

Şevkî Dayf, Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'nin hayatı ve şiirleri hakkında 1977 yılında راشد الشعر الحديث (Râşidu's-Şi'ri'l- Hadîs) adlı eseri yazılmıştır.

el-Bârûdî, Arap şiirinde kendi adıyla anılan bir edebiyat ekolü kurarak pek çok şaire ilham kaynağı olmuş ve arkasında çok değerli eserler bırakarak 1905 yılında Kahire'de vefat etmiştir.

2.2.1.2. Ahmed Şevkî (1869-1932)

Ahmed Şevkî, neo-klâsik şairlerin en tanınmış olmasının yanı sıra Arap şiirinde şairlerin prensi anlamına gelen “emîru's-şuara” lakabını almış bir şairdir. Şiirleriyle topluma vatan sevgisi aşılayan, ümmet bilinciyle hareket eden Mısır'da yetişmiş çok önemli bir aydındır. 1869 yılında Kahire'de Hidiv İsmail Paşa'nın evinde dünyaya geldi. Şair dört yaşına girdiğinde o zamanlar kuttâb adı verilen mahalle mektebine gitti. Üniversite eğitimine Kahire Hukuk Fakültesi'nde başladı. Fakat Hukuk Fakültesi'nde okumaktan hiçbir şekilde mutlu olamadı ve buradan ayrılarak tercüme bölümüne geçti. Üniversite eğitimini tercüme bölümünde tamamladı. Üniversite yıllarında Fransızca ve Türkçeyi öğrendi. Yazdığı ilk şiirler *el-Ahram*, *el-Muayyad*, *el-Liva*, *el-Mecelle*, *el-Zuhur* ve *el-Vakai'ul-Mısıriyye* gazetelerinde yayımlandı (Bedewî, 1975: 30).

Ahmed Şevkî, *el-Vakâi'ul-Mısıriyye* Gazetesi'nde Hidiv Tevfik Paşa'yı öven bir şiiri yayımladıktan sonra kendisine sarayda bir görev verilmiştir. Hidiv Tevfik Paşa tarafından Fransa'ya gönderilerek orada hukuk eğitimini tamamlamıştır. Üniversiteden mezun olduktan sonra Mısır'a dönerek Hidiv 'Abbas Hilmi Paşa'nın özel kalem müdürlüğü görevini yürütmüştür. 1894 yılında ise Cenevre'de toplanan Müsteşrikler Kongresi'ne temsilci olarak gönderilmiştir.

Ahmed Şevkî XIX. Yüzyılın ilk otuz yılının en büyük Mısırlı şairidir. Onun ellerinde şiir tekrar klasik gücünü ve güçlü ruhunu kazanmıştır (Jayyusi, 1987: 100).

Müslümanların birlik ve beraberlik içinde hareket emesi gerektiğini savunarak bunun için de şiirlerinde halife'ye bağlı olunması gerektiğini savunmuştur. Dîvanında Osmanlı Devleti'ne ve Türklere karşı duymuş olduğu sevgiyi anlatan birçok şiiri vardır.

Şiirlerinde kadının değeri ve toplum içindeki rolü konularını da ele almıştır. Ahmed Şevkî'nin annelerle ilgili şu şiiri günümüzde de büyük bir beğeni ile okunmaktadır. Bir okul olan kadının eğitilmesi halinde sağlam nesiller yetişeceğini ve toplumun daha da güçlü olacağını anlattığı bir şiirinden bazı beyitler şu şekildedir:

الأم مدرسة إذا أعددتها أعددت شعبا طيب الاعراق

Anne bir okuldur, onu iyi eğittiğinde iyi bir nesil yetiştirmiş olursun.

الأم أستاذة الأساتذة الأولى ثقلت مأثرهم مدى الآفاق

Hocaların da hocasıdır anne. Dünyanın neresinde olursa olsun onların başarılarını anneler sağlar.

Şiirlerinde toplumsal değerleri ele almış ve eğitici tarzda şiirler yazmıştır. Öğretmenin çok önemli bir sorumluluk üstlendiğini ve ona büyük bir saygı gösterilmesini anlattığı şiiri şu şekildedir:

فم للمعلم وفيه التبجيلا كاذ المعلم أن يكون رسولا

Kalk ve öğretmene saygı göster, öğretmen ki neredeyse peygamberdir.

أعلمت أشرف أو أجل من الذي بيني وبينشئ أنفساً وعقولا

Aklı ve ruhu inşa eden ve besleyen öğretmenden daha şerefli birini tanıdın mı hayatında?

سبحانك اللهم خير معلم علمت بالقلم القرون الأولى

Subhân olan Rabbim, sen, dünya kurulduğundan beri kalemle yazmayı öğreten Öğretmenlerin en hayırlısısın.

أخرجت هذا العقل من ظلماته وهديته النور المبين سبيلا (Qattous, 2014: 70).

Bu akli karanlıklardan çıkarıp, aydınlattın apaçık nurla.

Ahmed Şevkî, Hidiv Abbas döneminde saray şairi oldu. İngilizlerin Mısır'ı işgali sonrasında Hidiv Abbas'ı tahttan indirmeleri onu çok üzdü ve öfkesini şiirleriyle dile getirdi. İngilizler bu şiirlere çok sinirlenerek onu 1914 yılında İspanya'ya sürgüne gönderdiler (Daşkiran, 2016: 345). Ahmed Şevkî, beş yıl boyunca sürgün hayatı yaşadığı İspanya'da vatanına duyduğu özlemi anlatan pek çok şiir kaleme almıştır.

Saray şairi olarak isimlendirilen Şevkî 1919 yılında Mısır'a döndükten sonra toplumun içinde sade bir şair olarak yaşadı ve ölümüne kadar şiirlerinde topluma birlik ve beraberlik ruhu aşılayan, milli duyguları harekete geçiren şiirler yazdı. Hayatı boyunca edebiyata dair unutulmaz eserler veren Ahmed Şevkî 1932 yılında vefat etmiştir.

Ahmed Şevkî, güçlü kalemıyla toplumu etkileme gücüne sahip olduğundan dolayı şairlerin prensi lakabını almıştır. O, sahip olduğu kültür ve vatan sevgisiyle Mısır toplumunun Mehmet Akif'i olmuştur.

Onun şiir anlayışına Dîvan Ekolü şairleri karşı çıkmışlar ve eskiyi körü körüne takip etmekle suçlamışlardır. Dîvan Ekolü şairlerinin en çok eleştirdikleri şair Ahmed Şevkî olmuştur.

2.2.1.3. Hâfız İbrahim (1872-1932)

Fakir bir ailenin çocuğu olarak 1872 yılında Nil Nehri'nin kıyısında bulunan Dayrut kasabasında ev şeklinde kullanılan bir sandalda dünyaya gelmiştir. Kendisine Nil şairi denmesinin sebebi budur. Dört yaşında küçük bir çocukken babası vefat etmiş ve dayısının yanına gönderilmiştir. İlkokulu bitirmiş ancak ortaokulun yarısında okulu bırakarak amcasının yaşamış olduğu Tanta şehrine gitmiştir. Yarım bırakmış olduğu öğrenim hayatına din eğitiminin de yoğun olarak verildiği Ahmediyye Okulu'nda devam etmiştir. Buradan mezun olduktan sonra Harp okuluna girmiştir.

1891 yılında Harp okulundan mezun olunca önce Harbiye Nezareti'nde çalışmış, daha sonra da çeşitli şehirlerde karakol subaylığı yapmıştır. Otuz bir yaşında iken

İngilizlerin Sudan'ı işgali esnasında bir grup askerle beraber İngiliz askerlerine karşı bir ayaklanmaya katıldığı için Kahire'ye çağrılarak açığa alınmıştır.

1911 yılında Mısır Milli Kütüphanesi Edebi Eserler başkanlığı görevi kendisine verilmiştir. Kendisi milliyetçi bir şair olarak bilinmektedir. Kendisinin örnek aldığı şair Mahmûd Sami el-Barûdî olmasına rağmen maddi sıkıntılar sebebiyle iyi bir eğitim alamamış olması ve yabancı dil bilmemesi sebebiyle Barûdî seviyesine çıkamamıştır. Yetiştigi sıkıntılı şartlar Arap edebiyatının klasik eserlerini okumuş olmasına rağmen Barûdî ve Şevkî'nin sanat düzeyine yükselmesinde mani olmuştur. Akıcı bir dil üslubuna sahip olmakla beraber Batı edebiyatı okumadığı için hayal yönü zayıf ve şiirlerinde kelime seçimi ve yaptığı çağrışımlar etkileyici değildir (Yazıcı,1997: 92). Onun şiirlerini klasik şiirden ayıran özellik vatan ve millet konularını ele alması ve sosyal temaları şiirlerinde işlemesidir. Yazmış olduğu methiyelerde bir türlü başarılı olamamış fakat diğer şiir türlerinde başarılı şiirler yazmıştır. Medhiye yazarken gerçek duygularını aktarmayıp yapmacık ifadeler kullanmak zorunda olduğu için başarılı olamamıştır. Fakat diğer şiirlerde onu sınırlayan hiçbir etmen olmadığı için özgürce şiirlerini yazmış ve başarılı olmuştur.

Hâfız İbrahim'in eserlerinden bazıları şunlardır:

1. البؤساء (el-Bu'esâu): Victor Hugo'nun *Sefiller* adlı ünlü romanının 1903 yılında kısmi olarak iki cilt halinde yapılan çevirisidir.
2. ليالي سطيح (Leyâlî Satî') : 1906 yılında yayımlanmış olan bu eseri makâme tarzında kaleme almış ve Muhammed Abduh'un fikirlerinden etkilenerek yazmıştır. Kitab, Mısır edebiyatı, toplumu ve siyasi durumu hakkındaki bilgilerden oluşmaktadır.
3. ديوان حافظ (Dîvanu Hâfız) : 1911 yılında yayımlanmıştır. Çeşitli gazete ve dergilerde yazmış olduğu şiirler derlenerek üç kısım halinde bu eserde toplanmıştır.
4. التربية الأولية (et-Terbiyetu'l Evveliyye) adlı eseri Fransızcadan Arapçaya çevrilmiş ve 1912 yılında yayımlanmıştır.

5. الموجز في الإقتصاد السياسي (el-Mûcez fi'l-İktisâdi's-Siyâsî) adlı eseri 1913 yılında yayımlanmıştır.

6. عمریات حافظ ('Umariyyâtu Hâfız) 1918 yılında basılmıştır. Bu eserde Hz. Ömer'in hayatı ve üstün ahlakı işlenmiştir.

Hâfız İbrahim'in Mısır ile ilgili yazmış olduğu pek çok şiirden birisi de Mısır Kendi Hakkında Konuşuyor (مصر تتحدث عن نفسها) adlı şiiridir:

وَقَفَّ الخلقُ يَنْظُرُونَ جميعاً كيف أبني قِوَادِمَ المجدِ وحدي

Bütün dünya ayağa kalkmış başarımın temellerini nasıl inşa ettiğimi seyreliyor.

وَبُنَاةُ الأهرامِ في سالفِ الدهرِ كَقَوْنِي الكلامِ عند التَّحدِّي

Piramitleri tarihin ilk dönemlerinde yapanların meydan okuması karşısında

Söyleyecek söz bulamıyorum.

أنا تاجُ العلاءِ في مَفْرَقِ الشرقِ ودُرَّائِهِ فرائدُ عَفْدِي

Ben Ortadoğu'nun başında bulunan seçkinlerin tacıyım, onun başarıları da benim boynumda mücevherdirler.

إن مجدي في الأوليات عريق من له مثل أولياتي ومجدي

Benim gururum derin bir geçmiştir, kimin böyle bir geçmişi ve gururu olabilir ki?

أنا إن قَدَّرَ الإلهُ مماتي لا تَرى الشرقَ يرفعُ الرأسَ بعدي

Eğer bir gün ölürsem ben, sen bir daha Ortadoğu'nun başını tekrar kaldırdığını göremeyeceksin.

ما رمانِي رامٍ وراحَ سليماً من قديمٍ عنايةُ اللهِ جُنْدِي

Bana ne yaptılarsa ben karşılık verdim ve özgürüm şimdi. Eskiden beri Allah'ın yardımı ordum üzerindedir.

إنني حرة كسرت قيودي رغم أنف العدا وقطعت قيدي

Ben şimdi hürüm, kırdım zincirlerimi, düşmana rağmen son verdim esarettime.

أثراني وقد طوّيت حياتي في مراسٍ لم أبلغ اليوم رشدي

Beni görmüş müydün hayatım kuşatıldığında ve hala erişemedim o zirve noktaya.

أمن الحق أنهم يُطْلَقون ال أسد منهم وأن تُقَيَّدَ أسدي

Bu hakkaniyete uygun mudur onlar aslanlarını salıyorlar, benim aslanım hala esirken?

نظرَ الله لي فأرشدَ أبنائي فشدُّوا إلي العلا أي شد

Allah bana baktı ve oğullarıma işaret verdi ve güçlü bir şekilde başarıya doğru hareket ettiler.

قد وعدت العلا بكلّ أبي من رجالي فأأنجزوا اليوم وعدي

Ben söz vermiştim başarmak için bütün insanlarımla, lütfen bugün gerçekleştirin vaadimi.

وارفعوا دولتي على العلم والأ خلاق فالعلم وحده ليس يجدي

Devletimi yükseltin ilim ve ahlak olarak, çünkü ilim tek başına güçlü değildir.

فقفوا فيه وقفة حزم وارموا جانبیه بعزيمة المستعِدِّ (Hafız İbrahim, 1938: 89).

Sıkı durun ve güçlü kalın ve kararlı bir şekilde hazır olun.

1905 yılında Muhammed Abduh'un vefatı onu derinden yaralamış ve bunun üzerine annesi üzüntüsünü unutturabilmek ve onun tekrar yaşama sevincini kazanabilmesi için evlendirmiştir. Kalbinde her zaman bir hüzn olan şairin evlilik hayatı çok kısa sürmüş ve bir daha evlenmeyi asla düşünmemiştir.

‘Abbas Mahmûd el-‘Akkâd *el-Hulâsatu'l-Yevmiyye* adlı eserinde onun şiirleriyle ilgili şöyle söylemiştir: ‘‘Hâfız’ın celalli oluşu hoşuma gidiyor. Ben onun şiirindeki musikiyi de beğeniyorum. Ama o, bir süre sonra musikiyi bir kenara koyuyor. Ağaç resmi çizen

ressamların çizdikleri ağaçta tek bir yaprak bırakmamaları gibi, kadının önünde şahitlik yapan bir tanık gibi ifadelerinde tasvir, duygu ve hayal yok’’ (el-‘Akkâd, 1967: 67).

Çok fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Hâfız İbrahim şiir alanında kendi döneminin şairleri ile kıyaslanmış ve onlar kadar kadar yüksek bir başarı elde edememiş olduğu kanaatine varılmıştır. Onun şiirleri aralarına kurşun dökülerek sıkıca birbirine bağlanmış sağlam binalar gibidir. Onun şiirleri sağlam terkiplere dayanır ve güzel bir üslubu vardır. Fakat şiirleri özgünlük ve hayal açısından oldukça zayıftır (Yazıcı,1997: 92). Tüm bunlara rağmen hayatı boyunca milliyetçi kimliğini korumuş ve şiirlerine milliyetçilik anlayışını başarılı bir şekilde yansıtarak vatan ve millet konusunda yazmış olduğu şiirlerle edebiyat tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

2.3. Fransız Romantizmi

Fransızların Mısır’da hayatın pek çok alanında etkili oldukları gibi edebiyatta da büyük etkileri olmuş ve etkilenmeler edebiyatta da köklü değişimlere yol açmıştır. Fransız romantiklerinin önde gelen edebiyatçılarından Victor Hugo, Voltaire, Lamartine, Jean Jack Rousseau ve Montesquieu tarafından yazılmış eserler okunarak bu eserlerden bazıları Arapçaya çevrilmiştir. Arapçaya çevrilen bu eserleri okuyan Mısırlı edebiyatçılar Arap şiirinde hem biçimsel hem de içerik açısından büyük değişimleri meydana getirmişlerdir.

Fransız edebiyatından derinden etkilenmeler olmuş ancak Arap edebiyatında bu etkilenmeler bir anda değil, aşama aşama görülmeye başlamıştır. Edebiyata ilişkin yüz yıllardır kabul gören anlayışların bir anda değiştirilebilmesi mümkün değildir. Arap şiirinde Romantik akımın ilk izleri Halîl Mutrân’ın şiirlerinde görülmüştür. Halîl Mutrân Modern Arap şiirinde ilk romantik şair olarak kabul edilmiştir.

2.3.1. Halîl Mutrân (1872-1949)

Modern dönemde ortaya çıkan ilk ekol olan Neo-klasik ekole mensup şairler şiire birtakım yeni konuları getirmişlerdir. Şekilsel açıdan klasik Arap şiirini aynen taklit etmekle birlikte şiire içerik açısından bazı yenilikler getirmişlerdir. Bu nedenle neo-klasik şairler kendilerini modern dönem şairleri olarak tanımlamışlardır.

Fakat bir süre sonra Fransız romantizminin etkisiyle Mısır'da Arap şiirine yönelik farklı anlayışlara sahip şairler görülmeye başlamıştır. Bunların ilki Lübnan'dan Mısır'a gelmiş ve hayatını Mısır'da geçirmiş olan Halîl Mutrân'dır. Mutrân neo-klasik şairlerin şiirlerinde hem içerik hem de şekil açısından yetersizlikler olduğunu düşünmekte ve modern Arap şiirine bazı yeniliklerin getirilmesi gerektiğine inanmaktaydı.

Halîl Mutrân, 1872'de Lübnan'ın Baalbek şehrinde dünyaya gelmiştir. Mutrân lakabı dedesinin başpiskopos olmasından dolayıdır. Edebiyatçı kişiliğinin oluşmasında şiirle yakından ilgilenen annesinin rolü büyük olmuştur. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra Zahle'deki bir ilkokula gitmiş ve burada ilköğrenimini tamamlamıştır. Daha sonra Beyrut'a giderek orada Patriklik Okulu'na devam etmiştir. Burada dönemin önemli edebiyatçılarından olan İbrahim Yâzîcî ve Halîl Yâzîcî'den dersler almıştır. Mutrân bu okulda Hristiyanlık öğretilerinin yanı sıra Arap dili ve edebiyatına dair bilgileri iyi bir şekilde öğrenmiştir. Cahiliye dönemi şairlerinin şiirlerinden pek çoğunu ezbere okuyabiliyordu. Aynı şekilde Fransızca'yı da çok iyi bir düzeyde öğrenerek Fransız edebiyatına dair de pek çok eseri okuma fırsatını bulmuştu.

1890 yılında Paris'e giderek orada iki yıl kalmıştır. Bu esnada Fransız edebiyatçılarını daha yakından tanıma fırsatını bulmuştur. 1892 yılında tekrar Mısır'a döndüğünde el-Ehram Gazetesi'nde çalışmaya başlamıştır. Daha sonra İngilizceyi öğrenerek İngilizceden birçok eseri Arapçaya çevirmiştir. Hayatının büyük bir bölümünü Mısır'da geçirdiği için Şâ'iru'l-Kutreyne olarak isimlendirilmiştir (Ürün, 2015: 55).

Hem Lübnan'ın hem de Mısır'ın şairi olduğu için kendisinden iki ülkenin şairi şeklinde bahsedilmekteydi. Arap şiirinde birçok köklü değişimin öncülüğünü yaptığı için Halîl Mutrân Arap edebiyatında çok önemli bir konuma sahiptir. Fransız romantizminden etkilenerek Arap şiirinde pek çok değişime öncülük yapmıştır. Onun Arap şiirine kazandırdığı en önemli yeniliklerden biri birbirlerinden bağımsız ve aralarında konu bütünlüğü olmayan beyitler yerine kaside bütünlüğünün önemli olduğunu savunmasıdır. Mutrân'ın Arap şiirinde yaptığı diğer devrim ise anlamın biçimden daha önemli olduğunu vurgulamasıydı. Bilindiği gibi, klasik şiirde kafiye ve vezin anlamdan daha önemli bir konuma sahipti.

Mutrân ise anlamın biçimden daha öncelikli olması gerektiğini savunarak, daha etkili anlamlar elde edebilmek için kafiye uyumunu gözardı etmekteydi. Ona göre şiir, makam ve mevki sahiplerine övgüler düzme konumundan çıkarak bireysel görüş ve duyguları dile getirmelidir. Mutrân'ı Arap şiirinde önemli kılan diğer bir sebep Arap şiirinde “mensur şiir” terimini de er-Reyhânî'den sonra ikinci kez kullanan kişi olmasıdır. Çok sevdiği hocası İbrahim el-Yâzîcî'nin vefatı üzerine duyduğu derin üzüntüyü kaleme aldığı *Risâ'u'l-Yâzîcî* başlıklı bir mersiyeyle dile getirmiştir. Mersiye tarzında kaleme almış olduğu şiirin ilk beyitleri şu şekildedir:

رَبَّ الْبَيَانِ وَ سَيِّدَ الْقَلَمِ وَفَيْتَ قَسْطَكَ لِلْعَلَى فَنَمِ

Güzel ifadenin sahibi, kalemlerin efendisi, sen görevini en iyi şekilde yaptın, Bu yüzden rahat uyu.

نَمْ عَنْ الْمَتَاعِبِهَا الْجَسَامِ وَذُرْ أَلَامَهَا غَنَمًا لِمَغْتَمِ

Bırak büyük yorgunlukları, bırak dünyanın acılarını kazanç olarak onu alacak olana.

مَا أَضْعَفُ الدُّنْيَا وَأَحْقَرُهَا فِي جَنْبِ مَا لِلْمَيِّتِ مِنْ عِظَمِ

Dünya ne kadar küçük, ne kadar da değersiz, ölünün nezdinde ölüm gibi azametli bir şey daha yoktur.

يُغْضِي وَقَدْ آذَتْهُ دَائِبَةٌ عَنْ ذَنْبِهَا إِغْضَاءَ الْكَرْمِ

Ey dünya, ona o kadar eziyet ettin ki gözlerini yumuyor günahlara bir asilin yumuşu gibi.

مَا أَعْجَزَ اللِّسْنَ الْفَصِيحَ لَدَى مَا فِي لِسَانِ الْمَيِّتِ مِنْ بَكْمٍ

Fasih dil ne kadar aciz kalıyor, konuşamayan bir ölüünün dilinde olduğunda.

مَا أَسْخَفَ الْعِبْرَاتِ سَاكِبَةً وَالنَّعْشَ يَحْجُبُ وَجْهَ مَبْتَسِمٍ (Mutrân, 1948: 274).

Ne kadar da lüzumsuz dökülen gözyaşları, tabut gizlerken tebessümün yüzünü.

Mutrân, hocasının ardından yazmış olduğu mersiyeyi mürsel şiir formunda yazmıştır. Arap şiirinde mürsel şiir yazan şairleri sert bir dille eleştiren Mustafa Sâdık er-Râfî'î ise mürsel şiirin şiir olmadığını idda etmiş ve duyduğu olduğu tepkiyi şu şekilde dile getirmiştir: Her kim mensur şiiri savunuyorsa bilsin ki, onun bu sözünden, şiir yazmaya kabiliyeti olmadığı ama yine de bu işi yapabileceği iddiasında olduğu gerçeği anlaşılır (ed- Desûkî, 1959: 217).

Mutrân, 1908 yılında yayınladığı ilk divanı olan *Dîvânu'l-Halîl*'e yazmış olduğu mukaddimede şiirle ilgili şu görüşlerine yer vermiştir: “Ben, şiire tekrar döndüğümde fikrim olgunlaşmıştı ve şiirin nasıl olması gerektiği konusunda bağımsız bir anlayışa sahip olmuştum. Bu anlayışla yazılan şiirin yazarı, şiirin kölesi olmadığı gibi vezin ve kafiye zorunlulukları da onu, amacının dışına çıkmaya zorlamamaktadır. Şiirde doğru anlam ancak fasih bir lafızla söylenebilir. Şiirin yazarı tek bir beytin güzelliğine değil, kasîdenin tamamına, ifadelerin sağlamlığı ve anlamların ahenkli olup olmadığına bakar” (Mutrân, 1949: 9).

Hayatı boyunca hiçbir zaman unutamadığı çocukluk aşkı Necla es-Sabbâğ ile beraber Zahle'de geçirdiği güzel günler zihninde hep tatlı bir hatıra olarak kalmıştır. Aynı zamanda akrabası da olan Necla es-Sabbâğ'ı Amerika'dan döndüğü gün onu karşılamaya gidenler arasında yer almıştır. Onunla karşılaştığı zaman aradan geçen uzun yıllara

rağmen onu unutamayıp hâlâ çok sevdiğini hissetmiş ve Zahle’de geçirmiş oldukları o güzel çocukluk günlerini hatırlayarak duygularını bir şiirle dile getirmiştir:

هَلْ تَذْكُرِينَ وَنَحْنُ طِفْلَانِ عَهْدًا بِزَحْلَةٍ ذَكَرَهُ غُنْمٌ؟

Hatırlar mısın iki çocukken biz hatırlanması çok kıymetli olan Zahle’deki günleri?

إِذْ يَلْتَقِي فِي الْكَرْمِ ظِلَانِ يَتَضَاحِكَانِ وَيَأْنِسُ الْكَرْمُ

Kavuşurdu o zaman asmanın altında iki gölge, dost oluverirdi gülüşen iki gölgeyle asmalar.

هَلْ تَذْكُرِينَ بَلَاءَ نَا الْحَسَنَاءِ حِينَ اقْتِطَافِ أَطَايِبِ الْعَنْبِ؟

Hatırlar mısın ne kadar çabaladığımızı koparmak için en iyi üzümleleri?

نُعْطِي ابْتِسَامَاتٍ بِهَا ثَمَنًا وَبِنَا كُنْشَوْنَهَا مِنَ الطَّرَبِ

Verirdik ona ücret olarak gülücükleri, sarhoş gibi olurduk mutluluktan.

هَلْ تَذْكُرِينَ غَدَاةَ نَخْطُرُ عَنْ مَلَكِينَ خُفًا بِالسَّرَاتِ

Hatırlar mısın sabahları dolandığımızı mutluluktan yalınayak iki melek gibi?

بَيْنَ السَّمَاءِ النَّوَاضِرِ مِنْ غُلْيَا وَدُنْيَا وَالثَّرَيَاتِ (Mutrân, 1948: 135).

Parlak semalar arasında, gökyüzünde, dünyada ve yıldızlarda.

Halîl Mutrân, modern Arap şiirinde neo-klasik akımdan sonra ortaya çıkan romantik akımın öncüsü olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

1. DÎVAN EKOLÜ'NÜN OLUŞMASI

Halîl Mutrân'ın Fransız romantizminin etkisi altında modern Arap şiirine getirmiş olduğu yeniliklerden sonra Mısır'da Dîvan Ekolü adı altında İngiliz romantik şairlerin etkisiyle şiirlerini kaleme alan yeni bir ekol ortaya çıkmıştır. Dîvan Ekolü teorilerini Batılı kaynaklardan, özellikle de İngiliz kaynaklarından almıştır (Jayyusi, 1977: 152).

Dîvan Ekolü, şiire önemli bazı yenilikler kazandırma mücadelesi vermiş ve aynı zamanda da modern anlamda ilk edebi eleştirinin temellerini atmıştır. Mısırda İngiliz romantizminin etkisiyle ortaya çıkan bu yeni ekole ilk başta İngiliz ekolü denilmekteydi.

'Abbas Mahmud el-'Akkâd ve 'Abdulkâdir el-Mâzinî tarafından kaleme alınan ve iki cilt halinde yayınlanan *ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd* adlı kitaptan dolayı kurmuş oldukları bu ekole Dîvan Ekolü adını vermişlerdir.

Mısır'da İngiliz işgalinden sonra İngilizcenin okullarda yaygın bir şekilde öğretilmeye başlamasıyla beraber Mısır, İngiliz edebiyatı ile tanışma ve kaynaşma sürecine girmiştir. Özellikle Yüksek Öğretmen Okullarında İngilizcenin yüksek bir düzeyde öğretilmesiyle öğrenciler İngiliz edebiyatının önemli eserlerini okumaya başlamışlardır. Bu şekilde İngiliz edebiyatıyla tanışan öğrenciler kısa bir süre içinde İngiliz romantizminden derinden etkilenmişlerdir. İngiliz edebiyatı ile tanışma sürecinden sonra Mısır'da Arap şiirine yönelik farklı bir anlayışa sahip şair ve aydın kesimi oluşmuştur. İngiliz edebiyatını okuyarak bu edebiyattan etkilenmiş bu şairlerin şiire bakışları bir önceki nesilden çok daha farklıydı.

Dîvan Ekolü şairleri Arap şiiri ile İngiliz şiirini okuduktan sonra yaptıkları karşılaştırmalar sonucunda Arap şiirinde bazı yetersizliklerin olduğu ve derhal yıkılması gereken tabular bulunduğu kanaat getirdiler.

Dîvan Ekolü şairleri, kendilerini modern dönem şairleri olarak gören neo-klasik şairleri asla onaylamamışlar ve onların yazmış oldukları şiir tarzından dolayı tepki göstererek onları köhne ve gelenekçi bulduklarını ifade etmişlerdir.

el-‘Akkâd 1913 yılında yayımladığı divanının giriş kısmında gelenekçi üslupla yazılan bir şiirin, üzerine yazılmış olduğu kağıdın değerini nadiren aştığını söylemektedir. Tevriye, kinâye, cinâs gibi söz sanatlarında aşırıya kaçıldığı ve şiirin biçimsel özelliklerine önem verilirken şiirin tamamen özünü kaybettiğini dile getirmiştir. Bu nedenle şiirde hem içerik hem de biçimsel yönden bazı değişikliklerin olmasının zorunluluğu vurgulanmıştır. Amaçları neo-klasik şiirin insanın zevk ve anlayışına uygun hale getirilerek katı kurallarının yıkmaktır.

Bu anlamda Modern Arap şiirinde ilk değişim hareketini Halîl Mutrân başlatmıştır. Daha sonra İngiliz edebiyatının etkisiyle ‘Abbas Mahmûd el-‘Akkâd, ‘Abdulkâdir el-Mâzinî ve ‘Abdurrahman Şukrî ile gelişmiş ve toplum içerisinde yayılmıştır. Bu harekete önceleri İngiliz ekolü adı verilmişken daha sonraları Dîvan Ekolü şeklinde söylenmiştir.

ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd adlı eser, el-‘Akkâd ve Mâzinî tarafından 1921 yılında iki cilt halinde yayınlanmıştır. Bu eserin ilk başta on cilt olarak yazılmasına karar verilmiş olmasına rağmen, grubun kısa bir süre içinde dağılması üzerine iki ciltten fazlasını yayınlamamışlardır. Bunun sebebi ise Mâzinî ve Şukrî arasında meydana çıkan ve karşılıklı olarak devam eden eleştirilerin sonucunda grubun kısa sürede dağılmasıdır.

Tüm bunlardan dolayı Şukrî Dîvan Ekolünün kurucu üç şairinden birisi olmasına rağmen, *ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd* adlı kitabın yazarları arasında adı bulunmamaktadır. Oysaki onun şiire getirdiği yenilikler ile bu ekolün tanınması ve kabul görmesi yolunda sarfettiği çaba hiçbir zaman görmezden gelinemeyecek düzeydedir. Bu eserde ‘Abdulkâdir el-Mâzinî, ‘Abdurrahman Şukrî’yi iki makalesinde çok ağır bir dille

eleştirmiştir. ‘Abbas Mahmûd el-‘Akkâd kitaplarında ve makalelerinde Dîvan Ekolü’nün modern Arap şiirinde ilk yenilik hareketi olduğunu söylemektedir. Mutrân’ın yenilik hareketine katkısının olduğuna dair fikirleri reddetmektedir (Hafâcî, 2001: 54).

Dîvan Ekolü şairleri İngiliz edebiyatı aracılığıyla bütün evrensel değerleri ele almışlardır. İngiliz şiirinden etkilendikleri kadar İngiliz edebi eleştirisinden de yararlanmışlardır. Hazlitt edebi eleştiride bir öncü olarak kabul edilmiş, Shakespeare’dan başlayıp XIX. Yüzyıla kadar olan dönemi içine alan *The Golden Treasure (Altın Hazine)* şiir antolojisi ilk kaynak olarak kabul edilmiştir (Hafâcî, 1992: 7).

Dîvan Ekolü sadece şiire yenilikler getirmeyi hedefleyen bir ekol olmayıp aynı zamanda modern Arap şiirinde edebi eleştirinin temellerini de atan bir ekoldür.

ed-Dîvan fî ‘l-Edeb ve ‘n-Nakd adlı eserde el-‘Akkad ve Mâzinî, Ahmed Şevkî, Hâfız İbrahim ve Menfâlûtî’yi eskiyi körü körüne takip etmekle, samimi olmamakla ve klasik arap şiirlerinden alıntılar yaptıkları için samimiyetsizlikle ağır bir şekilde suçlamışlardır.

Dîvan Ekolü şairleri bir süre uyumlu bir şekilde çalışarak şiire getirmeyi hedefledikleri yenilikleri ve Dîvan Ekolü’nün şiir anlayışını topluma tanıtmışlardır. Fakat bir süre sonra ‘Abdurrahman Şukrî’nin Mâzinî’yi İngiliz romantik şairlerin eserlerinden hiçbir kaynak göstermeden alıntı yapmakla suçlaması ve ardından karşılıklı olarak birbirlerini suçlamaları aralarındaki dayanışmayı sona erdirmiştir. Şukî, Mâzinî’ye yönelttiği suçlamasında haklı olduğunu kanıtlarla gözler önüne sermiştir. el-Mâzinî de bazı suçlamalara cevap vermiş bazıları karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir. O da Şukrî’yi çıldırmakla ya da içine cin kaçmakla itham etmiştir (Cafer, 1973: 52)

İşin doğrusu Mâzinî, sadece şiirlerinde değil yazmış olduğu bazı romanlarda da Batı romanlarından kimi kısımları aynen alarak kendi romanına eklemiştir. Yazar Artsbashev’in *Sanin* isimli romanından alıntılar yaparak okuyucuya kendi yazmış gibi

sunması, onun ağır şekilde eleştirilerek uyarılmasına neden olmuştur. Tüm bunlar onun toplum nezdindeki itibarını oldukça sarsmıştır.

Mâzinî, ed-Dîvan adlı eserin ikinci cildinde Şukrî'yi ağır bir dille eleştiren yazılar yazmıştır. Karşılıklı suçlamalar her iki şairi de yıpratmış ve sebebi kesin olmamakla beraber Şukrî uzun bir süre şiir yazmaktan uzak durmuştur.

Bu tür sataşmalar Dîvan Ekolü şairlerinin çalışma şevkini kırarak, gücünü zayıflatmış ve bir süre sonra da grubun dağılmasına neden olmuştur. Bu nedenle bu hareket diğer ülkelere yayılmadan çok küçük bir grup olarak kalmış ve kısa ömürlü olmuştur. Modern Arap şiirinde romantizm anlayışı Apollo Grubu ile devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında toplumun yaşadığı derin acılar, sıkıntılar ve verilen bağımsızlık mücadeleleri sonucunda Arap şiirinde romantizmden uzaklaşma süreci başlamış ve gün geçtikçe romantik şiir yazma eğilimi zayıflayarak bir süre sonra tamamen sona ermiştir. Bunun yerini toplumun acılarını dindirmeyi ve topluma güç kazandırmayı hedefleyen realist ve milliyetçi şiirler almıştır.

2. DÎVAN EKOLÜ'NÜN ŞİİR ANLAYIŞI

Divân Ekolü, neo-klasik ekole bir tepki olarak meydana çıkmıştır. Neo-klasik şairleri, klasik şiirin kurallarını körü körüne taklit etmelerinden dolayı suçlamışlar ve kendilerini modern dönem şairleri olarak tanımlamalarının büyük bir hata olduğunu iddia etmişlerdir. Neo-klasik şairlerin şiirlerinde hem yapısal hem de içerik açısından birçok yetersizlik olduğunu ve bu yüzden şiire yönelik anlayış ve uygulamalarında değişiklikler yapmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Dîvan Ekolü şairleri İngiliz romantik edebiyatçılarının şiir anlayışından ve edebiyata kazandırmış oldukları yeniliklerden etkilenmişlerdir. Bu etkilenmenin sonucunda Modern Arap şiirine bir takım yenilikler getirme mücadelesi içine girmişlerdir.

Romantik, umumiyetle insana şiirdeki ve romanlardaki manzaraları tahayyül ettiren yerlere denir (Perin, 1942: 11). Bu yüzden şiirlerde şairin duygu, düşünce, hayallerin ve coşkularının yansıması görülmektedir. Burada şairin içinde oluşan duyguların bir çağlayan gibi dışa akması ve şiirin okuyucuyu heyecanlandırması esastır.

Dîvan Ekolü şairlerinin amacı okuyucuya sıkıntılarla ve acılarla dolu olan dış Dünyadan farklı bir dünya sunmaktır. Bu yüzden güzel hayaller kurarak bu hayallere sınırlar ve hayallerindeki güzel dünyayı okuyucuya sunarlar.

Dîvan Ekolü şairlerinin şiire getirmeyi hedefledikleri ilk yenilik şiiri belirli zümrelerin tekeli altında olmaktan kurtararak özgürleştirmek olmuştur. Arap toplumunda şiir, cahiliye döneminden itibaren bir kazanç kaynağı olarak görülmekteydi. Bu yüzden şairler en güzel şiirlerini seçkinlere ve yöneticilere yazarlar, karşılığında da ödüller alırlardı. Bu şekilde yöneticilerin saraylarında rahat ve konforlu bir hayat yaşarlardı. Modern dönemde Batı etkisiyle şiire yönelik yeni bir anlayışı benimsemiş olan şairlere göre şiir kralların sarayında lüks bir yaşam içinde onlara övgüler dizmek ya da mersiyeler yazmaktan ibaret olmaktan çıkmalıdır. Şiir sadece toplumun seçkinlerinin ilgilendiği ve zevk aldığı bir sanat olmaktan çıkarak her kesimden insanın anlayabileceği ve sevebileceği bir çizgiye gelmelidir. Bu yüzden şairler şiirlerinde sadece seçkinlerin hayatını değil, her kesimden insanın hayatını konu olarak ele almalıdır. Bu sebeple Dîvan Ekolü'ne mensup şairlerin şiirlerinde her sınıftan insan şiirlerde kendine yer bulabilmektedir. Böylece bu düşünceye sahip olan şairler sıradan insanların yaşamını, onların sevinçlerine ve hüznlerini ele aldıkları şiirler yazarak şiiri tüm toplumun ortak zevki haline getirmişlerdir.

Dîvan Ekolü şairleri için şiirde hürriyet çok önemlidir. Onlar kendilerini ve sanatlarını kısıtlayan her şeye karşı çıkmışlardır. Onlar için önemli olan toplumun insana dayatmış olduğu kurallar değil, bireyin kendi duygu ve düşünceleridir. Dîvan Ekolü bu yüzden de şiirde şekilsel kurallara sınıksı bağlı olan neo-klasiklere karşı bir başkaldırı

hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Bu ekol edebiyatçının kalemine, hayal gücüne ve ele almak istediği konulara hiçbir kısıtlama getirmez. Şair hangi konuyu şiirinde ele almak istiyorsa rahatlıkla alabilmelidir. Hürriyet bu ekolün en vazgeçilmez ilkesidir.

Şiirde bireyselliğin ön planda olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu şairler tipçi değil karaktercidirler. Onlar şiirlerinde bir toplumda benzer özellikler gösteren insan genellemesi yapmazlar. Şair özgür bir şekilde kalbinin derinliklerinden çıkıp gelen bireysel duygularını coşkulu bir şekilde dile getirmelidir. Şiir, temel gücünü ve kaynağını şairin bireysel duygu, hayal ve tepkilerinden alır. Bu yüzden daha önceki şiir anlayışında hiç önemli olmayan şairin kişiliği, bu ekolle önemli bir konuma yükselmiştir. Şairler şiirleri aracılığıyla bireysel duygularını dış dünyaya aksettirmişlerdir. Dîvan Ekolü şairlerinin şiirleri, şairin kişiliğini bir ayna gibi okuyucuya yansıtmaktadırlar.

Bu edebiyat akımı hayallerle duyguların üstünlüğünü kabul etmekle, gerekse klasisizme gerekse neo-klasisizme başkaldırmış durumdadır (Karaalioglu, 1965: 61).

Bu ekolün şiir anlayışı çeşitli olaylar ve durumlar karşısında şairin bireysel duygularını dile getirmesidir. Bu yüzden de duygu ve coşku şiirin merkezinde yer almaktadır. Bu duyguların da en güzel ve etkileyici bir şekilde aktarılmasına önem vermişlerdir. Şiirin mısralarında şairin özelliklerini gördüğümüz için, şiiri değerli kılan her zaman şair olmuştur. Çünkü şiir, şairin kişisel düşüncelerinin ve hayallerinin ürünü olarak şairin kalbinin ve zihninin derinliklerinden çıkıp gelmektedir. Okuyucu bir şairin şiirleri okunduğu zaman şairinin kim olduğunu tahmin edemiyorsa bu şiir başarılı bir şiir değildir.

Dîvan Ekolü şairleri bireysel duyguları ön plana geçirmişlerdir. Şair içinde hissettiği duygu ve heyecanı ifade etme ihtiyacı içindedir. Şair, içindeki duygu selini dış dünyaya taşırır ve görevini yerine getirmiş olmanın huzuruna erer. Onları etkileyen İngiliz romantik şairlerin şiire yönelik şu tanımları olmuştur: Şiir, güçlü duyguların kendiliğinden taşmasıdır (Urgan, 2003: 512). Şiirde güzellik, duygu, hayal, teşbih ve

kullanılan şiir dilinin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre şiir tamamen bir hissediş ve kavrayıştır.

Şiir, herhangi bir şeyin sadece görünen yönlerini tasvir etmek değildir. Aynı zamanda Şair varlıklara duygu yükleyerek cevherini haber verendir. Dış görüntünün ardında olan gizli anlam onun cevheridir. Şair bir varlığın cevherini insanlığa gösterebildiği için hisseden kişi yani şair olma lütfuna erişmiştir. O,varlık ile yaşam arasında bir bağ kurar ve eşyanın üzerindeki sır perdesini aralayarak bunu okuyucunun görmesini, hissetmesini ister. Bu yeteneğiyle şair sıradan insanın göremediğini görür ve şiirlerinde okuyucuya bunu haber verir. Önemli olan anlatılan varlığın doğru olarak yansıtılması değil, bu varlığın şairde uyandırmış olduğu duyguları ifade etmesidir. Eseri önemli kılan bu duygu yanıdır. Oysaki önceki ekollerde sanatçının iç dünyası üzerinde hiç durulmamıştır. Bu ekolün amacı da şairlerin duygularıyla varlığa yeniden şekil verebilmektir.

Neo-klasik şairlerin akılcılık ve kuralcılıklarının karşısına duygu, coşku ve hayal kavramları ile çıkmışlardır. Dîvan Ekolü üzerinde büyük bir etkisi olan Wordsworth, şiirde kendisini kuvvetli bir şekilde etkileyen şeylerin sadece hayali olanlar, yani ebediyete dayalı olanlar olduğunu belirtmektedir. Onlara göre hayalin, kendisi bir amaç olmayıp, okuyucuyu gerçeğe götüren bir bilgi vasıtasıdır. Onlar, insanın hem iç dünyasında hem de dış dünyada insan aklının kolaylıkla açıklayamadığı gizli sırları sezinlemekteydi. Kısacası onlar hayalleriyle, eşyaya herkesin gördüğünden farklı bir mana yükleyebilme yeteneğine sahiptiler.

Hayal, şiir okuma lezzetinin kaynağıdır. Şair hayallerini kullanarak şiirlerinde dünyanın saklı güzellikleri üzerindeki örtüyü kaldırır ve okuyucuyu bilinen eşyaları sanki daha önce hiç görmemişçesine bir duygu içine sokar. Hayal, nesneleri tamamen başka bir kalıba sokabilme gücüne sahip olduğu için, okuyucunun zihninde kurak bir araziye yeşillikler ve rengârenk çiçeklerle bezenmiş bir bahçeye çevirebilmektir. Çirkin bir yüzü

güzel olarak okuyucunun zihnine yerleştirebilmektedir. Bu yüzden Dîvan Ekolü şairleri “Şiir hayalin ifadesidir” ilkesini benimsemişlerdir. Onlara göre tüm tabiat hayalin ta kendisidir. Böylesi, yaratıcı hayal gücü, anlatmak istediği varlığa sınıksız sarılan, taa derinliklerine nüfuz eden, orada uyumakta olan gerçeği uyandıran ve yeniden hayata geçiren güzel sanatsal bir güçtür. Varlığa yeniden şekil şekil verebilen bir bakış, nesneleri uzlaştırma ve onları birleştirebilme gücüdür (Shawcross, 1909: 131).

Teşbîh, şiir yazmakta kullanılan çok önemli bir unsurdur. Dîvan Ekolü şairlerine göre teşbih, şiiri dinleyenin ruhunda ve zihninde şairin ruhunda ve zihninde hissettiğini aksettirebilmesidir. Teşbîh renklerin ve şekillerin resmi değildir. Bir nesne ile ilgili herkesin bu nesnenin fiziksel özelliklerini sıralaması asla teşbih değildir.

Dîvan Ekolü’ne ait şiirlerde şiirlerinde duygu yoğunluğu, hayal ile gerçek arası gidiş gelişler sıkça görülmektedir. Bu duyarlılıklarından dolayı İslamiyet öncesi Arap efsanelerine, halk hikâyelerine ve masallara çok büyük bir ilgi duyarak şiirlerinde bu temalara sıkça yer vermişlerdir. Bunu yapmalarının sebebi, bu tarz doğaüstü varlıklara ve olaylara inanmaları değil, kendi geçmişlerindeki tüm kahramanları sahiplenerek topluma güç ve moral verebilmektir.

Aşk, şiirlerde sıkça ele alınan bir temadır. Fakat bu aşk, gerçek hayatta olmayan bir aşktır. Adeta bir hayalin peşinden koşar şairler. Hayali kadınlara âşık olurlar ve bu kadına tam ulaşacakları esnada gerçek dünyaya dönüverirler. Onlara göre bu aşkta sonsuzluk boyutu vardır ve bu dünyada ulaşamayacak kadar da mükemmeldir. Tam aşklarına kavuşacakları esnada hayallerinden silkinirler ve âşık oldukları kadınlar da birden bire gözden kaybolur. Bu durumu Shelley bir şiirinde şu şekilde dile getirmektedir:

Lost, lost, for ever lost,

In the wide pathless desert of dim sleep,

That beautiful shape (Urgan, 2003: 638).

Yine kayboldu, gitti sonsuza kadar,

Karanlık uykunun yolu olmayan uçsuz bucaksız çölünde,

O güzel kadın.

‘Abdurrahman Şukrî ise âşık olduğu kadını *الشاعر وصورة الكمال* (Şair ve mükemmelliğin görüntüsü) adlı şiirinde şu şekilde anlatmaktadır:

قد حدثوا عن شاعر نابغ مجود الشعر شريف المقال

Üstün yetenekli bir şairden bahsettiler, şiirin ve dilin efendisi,

لم يعشق الغيد ولكنه هام ب بكر من بنات الخيال (Şukrî, 2000: 161).

O,güzel bir kadına âşık olmadı, o hayalin kızlarından bir bakireye âşık oldu.

Şairler, şiirlerinde kendi kişiliklerini gizlemeyerek açıkça ortaya koymuşlardır. Şairler olaylarla ilgili görüşlerini açıkça dile getirdikleri için okuyucu hayranlıkla gözlerini şaire çevirmektedir. Şair kendine has özellikleriyle önem kazanan üstün bir kişidir. Şiir, kendisini dile getiren şairi öyle güzel anlatır ki, okuyucu hemen okuduğu şairin kim olduğunu hisseder. Çünkü şiir şairin bireysel duygularının coşkuyla ve güzel ifadelerle dışa vurumudur. Eğer okuyucu bir şiiri okuduğunda o şiirin hangi şaire ait olduğunu anlayamıyorsa o şiir başarılı bir şiir değildir. Şiir, kendisini kaleme alan şairi net bir şekilde gösteren bir aynadır. Okuyucu şairin yansımasını rahatlıkla bu aynadan görebilmelidir.

Dîvan Ekolü şairlerinde dönemin sorunlarını görme ve bunları çözebilme gayreti bir çeşit saplantıya dönüşmüştür. Bu yüzden ekolün şairleri toplumun sorunlarından kaçmak yerine sorunları dile getirerek bunların aşılabileceği yönünde topluma güç vermektedirler. Şiiri toplumu dönüştürmede bir araç olarak kullanmışlardır. Şiirlerinde acı çeken, ezilen kitlelerin sorunlarını dile getirerek onlara umut pompalamışlardır. Şiirlerinde, geleceğin özgür, eşit ve mutlu insanlara ait olacağına inandıklarını belirtmişlerdir.

Şiirde kaside bütünlüğünün gerekliliğini savunmuşlardır. Klasik şiirde her beyit farklı konuları ele almakta ve beyitler arasında konu bütünlüğü görülmemekteydi. Şiir

canlı bir insanın vücudu gibi bir bütündür; bu yüzden de bütünün parçalarını oluşturan her bir beyitin bütünle uyumlu olmak zorunda olduğu anlayışını savunmuşlardır.

Dîvan Ekolü şairlerine göre şiirde anlam her zaman biçimden öncelikli olmalıdır. Bu nedenle anlamı ikinci plana atan kafiye, vezin ve söz sanatları gibi her türlü kuraldan kaçınmışlardır. Sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya özen göstermişlerdir. Şiirlerinde duygularını anlaşılır bir dille okuyucuya aktarmışlardır.

Romantizmin tanımlarından biri de doğaya geri dönüştür. Bu yüzden Dîvan Ekolü şairlerinin üçü de şiirlerinde doğa unsurlarından sıkça faydalanmışlardır. Şairler, doğayı ilk defa kendileri görüyormuş gibi dikkatle incelemişlerdir. Doğanın bir parçası olan insanla doğanın kaynaşmasını yeniden yorumlamışlardır. İnsanın doğa karşısındaki duygulanımlarına yer verilmiş ve doğa tasvirleri çokça kullanmışlardır. Şair doğayı anlatırken kendi duygu ve hayalleriyle yeniden şekillendirerek okuyucuya doğayı kendi penceresinden göstermektedir. Şaire göre doğa, insanların her zaman sığınabileceği şefkatli bir anne, insanın duygularını rahatlıkla paylaşabileceği bir dosttur. Dîvan Ekolü şairlerinin üzerinde büyük bir etkisi olan Shelley, doğa ile insanın yakınlığının sebebinin insanoğlunun da başlangıcının tıpkı doğa gibi toprak olmasından kaynaklandığını *Song of Proserpine* adlı şiirinde açıkça dile getirmektedir.

Sacred Goddess, mother earth,

Thou from whose immortal bosom.

Gods and men and beasts have birth,

Leaf and blade, and bud and blossom (Donavan, 2014: 347).

Toprak benim kutsal tanrıçam, annem benim,

Sensin ölümsüz kucak.

Sen doğurdun tanrıları, insanları ve hayvanları.

Ağaçları, yaprakları ve çiçekleri.

Dîvan Ekolü şairleri hem mevcut şairlerin şiir anlayışlarına hem de sosyal hayatta kabul gören kurallara karşı isyankâr bir tutum içindedirler. Mevcut tüm değerleri yıkarak onların yerine insan tecrübesinden doğan yeni değerleri yerleştirmeye çalışırlar. Mevcut kurallara karşı tutumları ve çalkantılı bir ruh halina sahip olmalarından dolayı içinde yaşadıkları toplum tarafından sıradışı insanlar olarak kabul edilmişlerdir. İçinde yaşadığı toplumla sağlıklı bir diyalog kurmayı bir türlü başaramayan şair, hayali adalara ya da ıssız yerlere sığınmaktadır. “Bu tür şairler boşlukta çırpınan, ne istediğini bilmeyen, bazen kendinden kaçmaya çalışan bazen de kendinde tüm evreni eritmeye çabalayan bir ruhun sefaletidir” (Yetkin, 2015: 31).

Mısır’da yaşanan bağımsızlık mücadeleleri, ekonomik sıkıntılar insanlarda melankoli ve hüznü kaplı bir duygusallığı ortaya çıkarmıştır. Böyle bir ruh hali içinde olan bir toplumun şairleri de hayatı sürekli bir zıtlık içinde algılamaktadır. Bu sebeple de şiirlerinde yaşlılık, ölüm, hayat ve intihar konularını çokça ele almışlardır. Dîvan Ekolü şairlerinin etkilendiği John Keats insanın yaşlanması ve ölümü hakkında hislerini şöyle dile getirmiştir:

Where youth grows pale spectre-thin and dies,

Where but to think is to be full of sorrow (Strachan, 2003: 70).

Gençlik solar, bir hayalet gibi kaybolur gözden ve ölür burada.

Dünyada düşünmek acıyla doldurur insanın kalbini.

Dîvan Ekolü şairi Şukrî ise bir beytinde ölüm hakkındaki duygularını şöyle dile getirmiştir:

رَأَيْتُ فِي النَّوْمِ أَنِّي رَهْنٌ مُظْلَمٌ مِنْ الْمَقَابِرِ مَيِّتًا حَوْلَهُ رَمَمٌ

Rüyamda kendimi karanlık bir mezarın içinde ölü olarak gördüm.

Rehin bırakılmışım etrafında kemikleri çürümüş karanlığa.

Şair, ölümün korkunçluğu karşısında sığınabileceği bir teselli aramaktadır.

نَاءٍ عَنِ النَّاسِ لِأَصَوْتٍ فِيزْ عَجْنِي وَلَا طَمُوحٍ وَلَا حُلْمٍ وَلَا كَلِمٍ

İnsanlardan öylesine uzaktayım ki ne bir ses ne de bir his vardı orda. Bu uykuda ne bir rüya, ne de bir söz vardı beni rahatsız edecek.

(Şukrî, 2000: 275). فلا بُكاءَ ولا ضحكٌ ولا أملٌ ولا ضميرٌ ولا يأسٌ ولا ندم

Ne bir ağlama ne bir gülme sesi duyulur, ne bir istek ne de vicdan vardır. Ne bir üzüntü ne de bir pişmanlık vardır kapkaranlık mezarda.

İnsan içinde yaşadığı evrende güzelin yanında çirkini, kabanın yanında kibarı, iyinin yanında kötüyü ve aydınlığın yanında karanlığın beraber olduğunu görmekte ve hissetmektedir. Bu yüzden Dîvan Ekolü şairleri, hayatın gerçeklerini oluşturan ölüm ile hayat, sevgi ile nefret, kavuşma ile ayrılık gibi zıt kavramları ustaca bir arada kullanmışlardır.

Şairin dili ölümsüz bir beste gibidir. Zaman ve mekân ile sınırlı değildir. Tüm zamanın ve mekânın üstündedir. Şair bakışlarını sonsuzluğa diker ve bu yönüyle belli bir zamanı ve mekânı anlatmaz. Evrensel bir şiir yazmak isteyen şair, dünyanın neresinde olursa olsun renk, din, ırk ayrımı yapmaksızın tüm insanlığa hitap etmelidir. Ancak böyle yaparsa şiirleri evrensel bir boyut kazanarak ölümsüz bir beste haline dönüşür.

Dil yönünden şiire yeni bir soluk getirerek şiir dilini ya da şiirsel sözlüğü kabul etmemişlerdir. Şiir dilini bazı kalıplara bağlı kalmaktan kurtarmak ve özgür bırakmak istemişlerdir. Modası geçmiş anlamsız sözleri bırakıp gerçek yaşamla uyuşan ifade şekillerini tercih etmişlerdir (Cafer, 1973: 132).

Dîvan Ekolü şairleri, şiirleri duygunun anlamı olarak kabul ettiklerinden dolayı kısa, katıksız şiirler yazmışlardır. Onlar klasik akımın yapay ve süslü dilini kabul etmeyerek insanların günlük hayatlarında kullanmış oldukları sâde ve anlaşılır bir dil kullanmayı tercih etmişlerdir. Sadece seçkin insanların anlayabileceği zor ve abartılı ifadeleri kullanmaktan kaçınmış olmaları eserlerini akıcı ve daha anlaşılır kılmıştır.

Dîvan Ekolü şairleri milliyetçi kişilikleri ile göze çarpmaktadır. Hayatları boyunca da milliyetçi liderlerin siyasi görüşlerini benimseyerek onlara eserleriyle destek

vermişlerdir. Milliyetçilik Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkmış ve tüm dünyaya yayılmış bir fikirdir. Kısa sürede milliyetçilik fikirleri Mısır'da da kabul görmüş bazı şairler tarafından şiirlerde ele alınan bir tema olmuştur. Bu şairler ulus oluşturma kaygısı güden bir milliyetçilik anlayışı içinde olmuşlardır.

Dîvan Ekolü şairleri İngiliz romantizminde görmüş oldukları bir takım yeni unsurları Arap şiirine başarıyla taşımışlardır. Bunu yaparken de bu yenilikleri kendi kültürlerine uyarlayarak şiirlerine bir özgünlük kazandırmışlardır.

3. DÎVAN EKOLÜ ŞAİRLERİ

3.1 ‘Abdurrahman Şukrî (1886-1958)

‘Abdurrahman Şukrî, 12 Ekim 1886 yılında eğitilmiş orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak Port Said şehrinde dünyaya geldi. Babası Fas kökenli ‘Ayyad ailesinden gelmektedir. Babası edebiyata ilgi duyan bir kişi olduğu için zaman zaman evlerinde edebî sohbetler olurdu. ‘Abdullah Nedim ve Şeyh Hamza Fatah evlerine gelir ve Şukrî de onlardan edebiyat dersleri alırdı. Arap grameri ve edebiyatı ile ilgili birçok kitabı okumuştur. İbnu'l Ferîd ve Bahâu'd-Dîn Zuheyr'in eserlerini çok büyük bir zevkle okuyordu. Aynı zamanda Mahmûd Sâmî el-Bârudî'yi de çok beğeniyordu. Bârudî'nin vefatı üzerine duyduğu acıyı anlatan bir ağıt yazmıştır.

Abisi ve kız kardeşleri vefat ettikleri için ailesi tüm ilgisini onun eğitime ve yetişmesine vermişlerdi (Mendur, 1955: 91). İlk eğitimini Şeyh Muhammed Hicazî'den aldıktan sonra Port Said'de bulunan bir ilkokula devam ederek 1900 yılında mezun olmuştur. Lise eğitimi için İskenderiye'ye giderek 1904 yılında liseden mezun olmuştur. Üniversite eğitimi için Kahire'ye giderek Hukuk Fakültesi'ne kayıt olmuştur.

Babası ‘Urabî hareketini destekleyen milliyetçi bir görüşe sahip olan Şukrî de üniversitede milliyetçi lider Mustafa Kâmil'i destekliyordu. Mustafa Kâmil'in faaliyetlerine bizzat katılmak istemiş fakat bu isteği üniversite öğreniminin öncelikli

olduğu gerekçesiyle Mustafa Kâmil tarafından geri çevrilmiştir (Brugman, 1984: 113). 1906 yılında Dinşavay Olayı'ndan sonra yapılan milliyetçi gösterilerde yer almış ve yazmış olduğu bir şiir gösteriler esnasında okunduğu için üniversiteden uzaklaştırılmıştır.

Bu olay üzereine eğitim ve öğretimine Yüksek Öğretmen Okulu'nda devam ederek tüm geleceğine yön veren fikirlerin temellerini bu okulda atmıştır. Yüksek Öğretmen Okulları'nda okuyan öğrenciler çok iyi düzeyde İngilizce öğreniyorlar ve İngiliz edebiyatının ileri gelen şair ve yazarlarının eserlerini okuyorlardı. Şukrî de burada İngiliz edebiyatına dair eserleri okumuş ve İngiliz romantik şairlerini yakından tanıma fırsatını bulmuştur. Francis Turner Palgrave tarafından kaleme alınan *Altın Hazine* isimli şiir antolojisini okumuş ve İngiliz romantizminden derinden etkilenmiştir. Bu şiir antolojisinde İngiliz edebiyatının tanınmış şairlerinin başarılı şiirleri yer almaktaydı. Mâzinî ile bu okulda tanışmışlar ve ileriki yıllarda Arap şiirine yenilikler getirme mücadelesini beraberce yürütmüşlerdir. Şukrî, Yüksek Öğretmen Okulu'nda okurken aynı zamanda şiir de yazıyor ve bazı şiirleri basılıyordu. Bu yıllarda çok sevdiği bir şair olan Barudî için bir ağıt kaleme almış ve diğer şiirleriyle beraber basılmıştı.

1908 yılında ilk makalesi Ahmed Lutfî es-Seyyid'in gazetesi olan *el-Cerîde*'de basıldıktan bir süre sonra da bu gazetede yazmaya başlamıştır. Kendisiyle benzer fikirlere sahip olan Muhammed es-Siba'i bu gazetede çalışıyordu ve o da yüksek öğretmen okulundan mezun olmuştu. Bu yüzden Şukrî'nin burada yazmaya başlamasında büyük bir etkisi olmuştur. 1909 yılında ilk şiir dîvanı olan (ضوء الفجر) *Dav'ul-Fecr* yayımlanmıştır.

Aynı yıl burs kazanarak İngiltere'nin Sheffield şehrine giderek üç yıl süren bir edebiyat eğitim almıştır. Bu şekilde İngiliz edebiyatını yakından tanıma fırsatı bulmuş ve İngiliz romantik şiirinin özelliklerini ve şiire kazandırdığı yenilikleri kavrayarak ve bu yeniliklerden etkilenecek kendisine bir yol haritası çizmiştir. 1912 yılında Mısır'a döndükten sonra şiirlerini ve çok farklı konulara ilişkin yazılarını *el-Beyân Gazetesi*'nde

yazmaya başlamıştır. Şukrî, Şiire ve edebi eleştiri sanatına kazandırmayı hedeflediği yenilikleri okuyucuya sunmuştur.

Yazmış olduğu yedi şiir dîvanı bölümler halinde bir dîvanda toplanmıştır. Sekizinci kısım daha önce hiçbir dîvanda yayımlanmamış şiirlerin biraraya getirilmesinden oluşmaktadır. Dîvanda yer alan bölümler isimleriyle şöyledir:

1. ضوء الفجر (Dav'ul-Fecr) adlı ilk dîvanı 1909 yılında basılmıştır.
2. لآلي الأفكار (Le'ali'l -Efkâr) adlı ikinci dîvanı 1913 yılında basılmıştır.
3. أناشيد الصبا (Enaşîdu's-Sabâ) adlı üçüncü dîvanı 1915 yılında basılmıştır.
4. زهر الربيع (Zehru'l-Rabî') adlı dördüncü dîvanı 1916 yılında basılmıştır.
5. الخطرات (el-Hatarât) adlı beşinci dîvanı 1916 yılında basılmıştır.
6. الأفنان (el-Efnân) adlı altıncı dîvanı 1918 yılında basılmıştır.
7. أزهار الخريف (Ezhâru'l Harîf) adlı yedinci dîvanı 1918 yılında basılmıştır.
8. Gazete ve dergilerde yayınlanmış fakat hiç bir şiir dîvanında yer almamış olan şiirleri 1960 yılında dîvanına sekizinci kısım olarak eklenmiştir.

İlk iki dîvanında şiire getirmeyi arzuladığı yenilikleri göstermeyi tam olarak başaramamıştır. Bu şiirler konu ve tarz olarak geniş ölçüde Abbasi şiirinin özelliklerini göstermektedir. Şiire yönelik savunduğu yenilikleri ilk dîvanında uygulayabilmesi kolay olmamıştır. Fakat bu kısımda önemli olan nokta Kâsım Emin, Mustafa Kâmil ve Muhammed 'Abduh için yazdığı ağıtların yer almasıdır (Badawi, 1992: 93). Fakat daha sonra yayımlamış olduğu dîvanlarda romantik şiirin tüm özelliklerini rahatlıkla görebilmekteyiz.

Şukrî'nin, şiir dîvanları dışında kaleme almış olduğu bazı eserleri şunlardır:

1. كتاب الثمرات (Kitâbu's-Semerât) adlı eser 916 yılında yayınlanmıştır. Bu eser nesir tarzında yazılmıştır ve içinde ond okuz farklı konu hakkında yazarın görüşleri yer

almaktadır. Eser sohbet tarzında yazılmış olduğu için sürükleyici bir özelliği vardır.

Onbeşinci makale *Cennetu'l- Udebâ* (Edebiyatçıların Cenneti) isimli yazıdır.

Burada Şukrî *Risâletu'l-Gufrân* adlı eseri okurken uyuya kalır ve bir rüya görür.

Rüyasında bazı edebiyatçıların ders vermekte olduklarını görür ve her birinin derste anlattığı konular hakkında bilgiler verir.

2. حديث إبليس (Hadîsu'l-İblîs) 1916 yılında yayınlanmıştır. Şeytan konusu bu dönem şiirinde de sıkça işlenen konulardan birisidir.

3. الاعترافات (el-İ'tirâfât) adlı eser 1916 yılında yayınlanmıştır. Bu eserde Şukrî hayatta yaşamış olduğu acılardan bahsetmektedir. Bu acılardan dolayı ruhunun bulutlarla ve fırtınalarla dolu gökyüzüne benzetmektedir. İnsanlarla geçinebilmenin yollarını ve mutluluğa ulaşmak için neler yapılması gerektiğini araştırmış ama ne yazık ki bir sonuca ulaşamamıştır. Bu yüzden şehir hayatını bırakarak çöle gitmiş ve orada arayışlarına devam etmiştir. Tüm bu olayları arkadaşı el-Mâzinî'nin ağzından anlatmaktadır.

4. الصحائف (es-Sahâif) 1918 yılında yayımlanmıştır.

Şukrî, şiirlerinde her türlü sosyal ve siyasi dair konuyu ele almakla beraber, aşk konusunda yazmış olduğu şiirlerle okuyucunun büyük bir beğenisini kazanmıştır. Aşk temasını işlerken onun şiirlerinde İngiliz şair Shelley'in etkisi açıkça görülmektedir.

Şukrî'nin şiirlerindeki temalardan biri de tebessümdür. Tebessüm konusunu okuyucuyu heyecanladırır ve meraklandıran bir üslupla ele alarak bu konuyu tamamen kendi duygularının penceresinden anlatmıştır. Bu şekilde romantik şiirin özelliklerinden biri olan varlığı şairin duygularıyla yeniden tanımlama Şukrî'nin şu beyitlerinde açıkça görülmektedir.

وميض ابتسامات يضيء جوانحي ويجل ظلام الهم واليأس من صدر

Tebessümün ışıltısı aydınlatıyor gönlümü ve parlatıyor bağrımdaki dertlerin ve kederlerin karanlığını.

إذا ابتسمت ضاء بعين ابتسامها كما ضاء وجه البدر في صفحة بحر

Gülümsemiği zaman onun gülümsemesi aydınlatıyor gözlerimi, tıpkı aydınlatığı gibi dolunayın denizin yüzeyini.

يكاد يضيئ الغيب في مستقره وميض ابتسام فعله صادق السحر

Neredeyse aydınlatıyor sırları yuvalarında gizlenen, gülümsemenin ışıltısı sihirli bir gerçektir.

وأسمع في نفسي أغارد جمّة يهيج صداها في الجوانح والصدر

Duymaktayım ruhumun derinliklerinde tüm şarkıları, ruhumu ve göğsümü heyecana garkeden.

كأن بها من صداح الطير شاديا يغرد في روض من الحب والشعر

Sanki kuşların şarkısıdır aşk ve şiir bahçesinde söyledikleri.

وإني لكالبذر الدفين ولحظها غذاء كلحظ الشمس للزهر والبذر

Sanki ben bir tohumum toprağa ekilmiş ve güneşin tohumu ve çiçeğe bakamıyla olgunlaşacak.

شعاع ابتسام كالغدير خواطرى نوازل فيه كالكواعب في النهـ (Şukrî, 2000: 179).

Gülümsemenin ışıltısı sanki bir göl, sanki nehirdeki peri kızları iniyor suya.

Şukrî, 1919 ve 1935 yılları arasında sebebi bir türlü bilinmeyen bir sessizliğe bürünmüştür. 1932 yılında *Apollo Dergisi*'nde yazmış olduğu bir kaç şiir dışında ciddi hiçbir çalışması olmamıştır. Bunun sebebi kendisine sorulduğunda Milli Eğitim Bakanlığı'nda yürüttüğü görevinin yoğunluğundan kaynaklandığını söylemiştir. Bu sessizliğinin sebebi çok büyük ihtimalle el-Mâzinî ile aralarındaki karşılıklı suçlamaların etkisiyle oluşan gönül kırgınlığıdır.

Şukrî'nin şiirlerine duygu hâkimdir. Ona göre şiir bireysel duyguları ele almalıdır.

Bu fikrini birinci divanının giriş kısmında şu beytiyle açık bir şekilde ifade etmiştir:

ألا يا طائر الفردوس إنَّ الشعر وجدان (Şukrî, 2000: 41).

Ey cennet kuşları, şiir duygudan başka bir şey değildir.

Onun şiirlerinde büyük bir acı ve ızdırap hâkimdir. Şiirlerinde melankolik bir ruh yapısına sahip olduğunun açıkça görülmesi ve kendi duygu dünyasını şiirlerine başarılı olarak yansıtması onun şiir yazmadaki başarısını göstermektedir. Romantik şiir doğrudan şairinin kimliğini ortaya çıkartabildiği zaman amacına ulaşmış demektir.

Üçüncü divanında hayat ile ilgili karamsar duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

(Şukrî, 2000:45). *و ما الدهر إلا البحر والموت عاصف عليه و أعمار الأنام سفين*

Zaman bir denizdir ve ölüm ise onun üzerindeki fırtınadır. İnsanların ömürleri de denizin üzerinde seyreden gemilerdir.

Şiirlerinde iki zıt kavramı bir arada kullanması onun romantik bir şair olduğunun göstergelerinden biridir. Aşk ve ölüm, ölüm ve hayat arasında, aşkın cenneti ve cehennemi gibi zıt kavramaları bir arada kullandığı şiirlerinin sayısı çoktur.

Şukrî'ye göre “şairin görevi, bütünü parçaları ile görüntüsünü birbirine bağlayan bağı farkederek bu bağı okuyucuya sunmaktır. Her başarılı şair için peygamber (gelecekte) haber veren ifadesini kullanmasının sebebi şairin uzak görüşlü olması gerektiğidir. Şair, sadece herkes tarafından görüleni değil, herkesin göremediği gerçeğin ışığını bulur ve gözler önüne serer. Bu yüzden değil midir şahin gibi uzakları görebilen bakışlarıyla bilinmeyene doğru diler gözlerini. Böylece karanlığın örtüsünü kaldırır ve büyük esrarları bize gösterir” (Şukrî, 2000: 244).

Şair, insanların çoğunun yaşadığı gibi etrafını kuşatan durumlara kendini kaptırarak günü birlik yaşamaz. O, etrafında cereyan eden olayların çok üstünde bir konumda yaşar. Şiirlerinde geçmişe ve geleceğe takılıp kalmayarak zamanın derinliklerine bakar dikkatli bir şekilde. Böylece şiirleri düşünceleri gibi zamanın üstüne çıkıp ölümsüzleşir ve insanların dilinden düşmeyen bir nağme olur.

Şukrî, şiiri hayatı yansıtan bir ayna olarak görmektedir. Ona göre şiir, insanın tüm hislerini estetik bir dille okuyucuya yansıtmalıdır.

والشعر مرآة الحياة تطل في مرآتها

Şiir, uzayıp giden hayatın bir aynasıdır.

فتراه في آلامها وتراه في لذاتها

Hayatın acılarını ve zevklerini şiirde görürsün.

(Şukrî, 2000: 23). والكون آية شاعر يأتي بمبتكراتها

Varlık ise bir şairin buluşlarını dehasıyla sunduğu delilidir.

Şukrî, şiiri şöyle bir benzetme yaparak anlatmıştır: “Eğer dünya bir ağaç olmuş olsaydı, güzellik onun çiçekleri, şiir ise onu üstünde duran kuşlar olurdu. Varlıktaki her şey Allah’ın kasidelerinden bir kasidedir. Şiir de zaten hayatın bizzat ta kendisidir” (Şukrî, 2000:255).

Şukrî’nin, زهر الربيع (İlkbahar Çiçeği) isimli şiirinde doğal unsurları duygularını açığa çıkarmada nasıl başarılı bir şekilde kullandığını açıkça görebilmekteyiz. Bu duygularını anlatırken kendine has üslubuyla benzetme sanatından faydalandığını görmekteyiz.

إنما الشعرُ نغمةٌ كحنين المزامر

Şiir bir nağmedir, müzik aletinin özlemiyle tutuştuğu,

يرفع النفسَ سحرَ عن وهاد الحقائق

Ruhu kaldırır yükseklere alçak çukurlardan.

يبلغ النفسَ أفقها كجناحٍ لطائر

Yükselir ruh yükseklere kuşun kanadı gibi.

يفتح النفسَ ضوءه مثل ضوء التباشير

Sabahın ilk ışıkları gibi ruha ışık saçar.

مثلما يفتح الصباحُ زهيَّ الأزهار (Şukrî, 2000: 318).

Sabahın çiçeklerin parlaklığını açığa çıkarması gibi.

Şukrî, neo-klasik şairlere şiiri dar kalıplara hapsedtikleri için tepki göstererek kendi amacının şiiri kâfiye, vezin, tevriye, kinaye, cinâs gibi söz sanatlarından kurtararak şiiri özgürleştirmek olduğunu belirtmiştir. Şiiri özgürleştirme çabasında Halîl Mutrân'ın etkisi altında kaldığı kendisine söylendiğinde bunu kabul etmemiş, tam tersine Halîl Mutrân'ın kendisinden etkilendiğini iddia etmiştir. Halîl Mutrân'ın hem Lübnan asıllı olması hem de Fransız romantizminden etkilenmiş olması sebebiyle Dîvan Ekolü şairleri onun etkisi altında kaldıklarını itiraf etmeye çekinmişlerdir.

Şukrî, her zaman bir arayış içinde olmuş, kendisini dar kalıplara hapsedmemiştir. 1916 yılında yayınlanan beşinci dîvanının önsözünde başka milletlerin edebiyatlarını okumanın gerekliliğini savunarak şöyle demiştir: “Eğer Arap şairler başka milletlerin edebiyatlarını da okurlarsa, şiirlerinde yeni temalar elde ederler ve yaratıcılığın kapısı onlara açılır” (Şukrî, 1916: 371).

Şukrî, Dîvan Ekolü şairlerinden olduğu gibi aynı zamanda önemli bir edebiyat eleştirmenidir. *er-Risâle*, *el-Muktatat*, *el-Mecelle*, *el-Cedîde* ve *es-Sekâfe* gibi yayın organlarında edebi eleştiri yazıları yazarak Dîvan Ekolü'nün şiire yönelik fikirlerini savunmuş ve neo-klasik şairleri de klasik şiire tutucu bir şekilde bağlı olmalarından dolayı eleştirmiştir.

O, sadece neo-klâsik şairleri eleştirmemiş, kendisi ile edebiyata dair aynı görüşlere sahip Mâzinî'yi de eleştirmiştir. Şukrî, İngiliz edebiyatçıların eserlerinden bazı kısımları alarak kaynak göstermeden kendi yazmış gibi eserlerine eklediği gerekçesiyle Mâzinî'yi, ağır bir dille eleştirmiştir.

Şukrî, özel yaşamında hayata her zaman olumsuz pencereden bakan karamsar bir kişiliğe sahiptir. Hayat onun için sadece bir çile çekme yeri ve sıkıntıdan ibarettir. Ölüm ise kimsenin hakkında mutlak bilgi sahibi olmadığı acı sonudur.

Şukrî, Modern Arap şiirine birçok yenilik kazandırmakla kalmamış aynı zamanda edebi eleştirinin temellerinin atılmasına büyük bir katkı sağlayarak modern Arap

edebiyatında unutulmaz bir yer edinmiştir. Şükri, hayatı boyunca doğru bildiği ilkelerden asla taviz vermemiş ve bu uğurda durmadan mücadele etmiştir. Ardından değerli eserler bırakarak 1958 yılında İskenderiye’de vefat etmiştir.

3.2. ‘Abbas Mahmûd el-‘Akkâd (1889-1964)

‘Abbas Mahmûd el-‘Akkâd 1889 yılında Asvân’da dünyaya geldi. İpekçilik işiyle uğraşan dedeleri Asvan şehrine Dimyat’tan gelmişlerdir. Soyadları da ipek kumaş dokuma işi ile uğraşmalarından dolayı el-Akkâd olmuştur (Akkâd, 2013: 12).

Ünlü bir yazar, şair, düşünür, gazeteci, toplum bilimci olan ‘Abbas Mahmûd el-‘Akkâd, modern dönemin aydınları ve edebiyatçıları arasında çok ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Onu diğer edebiyatçılardan ayrıcalıklı kılan özelliği, resmi bir eğitim kurumuna devam etmeden kendi kendini eğiten ve yetiştiren bir aydın olmasıdır.

el-‘Akkâd, ilkökul eğitimini kuttâb okulunda tamamlayarak 1903 yılında mezun olmuştur. Erken yaşlarda edebiyata ilgi duymaya başlayarak ilk kasidesini henüz dokuz yaşında iken yazmıştır. *Ene* isimli kitabında derslerin faydalarını dile getirdiği şu şiiri yer almaktadır:

علم حساب له مزايا جمّة وبه يزيد المرء في العرفان

Matematik ilminin pek çok meziyetleri vardır, bilgisini arttırır insanın.

النحو قنطرة العلوم جميعها ومبين غامضها وزين لسان

Bilimlerin içinde bir hazinedir nahiv, anlaşılamayan sözlerdeki kapalılıkları gideren ve dili güzelleştiren.

وكذلك الجغرافيا هادية الفتى لمسالك البلدان والوديان

Coğrafyaya gelince gösterir insana şehirlerin, vadilerin yolunu.

وإذا علمت لسان يا فتى نلت الأمان به وأي أمان (el-Akkâd, 2013: 15).

Ey genç, güvene ulaşırsın güvene eğer bilersen bir ülkenin dilini.

Fakat yaşadığı yerde orta öğretim kurumu olmadığı için ortaöğretime devam edememiştir. Ailesi de maddi açıdan sıkıntıda olmasından dolayı onu ortaöğretim için başka bir şehre gönderememiştir. 1904 yılında fabrikada ve demiryolu yapımında çalışarak geçimini temin etmeye çalışmış, daha sonra Kena Belediyesi'nde memur olarak çalışmıştır. Burada bir süre çalıştıktan sonra çalıştıktan sonra Zagzig'e giderek çeşitli dergi ve gazetelere yazılar yazmaya başlamıştı (Polat, 2016: 85). Bazı kaynaklarda daha sonraki yıllarda telgraf okuluna gittiği söylenirken, bazı kaynaklarda ise teknik bir okula devam ettiği belirtilmektedir.

Edebiyat zevkini kazanmasında Ahmed el-Cedâvî'nin büyük bir etkisi olmuştur. Milli siyaset görüşü ve ahlâkını kazanmasında da Muhammed 'Abduh'un çok önemli bir rolü vardır.

1907 yılı onun hayatında çok önemli bir yıl olmuştur. *ed-Destûr* Gazetesi'nde editör olarak çalışmaya başlamıştır. Fakat gazete yayımlanmış olduğu bazı yazılardan dolayı 1909 yılında kapatılınca çok üzölmüş ve doğum yeri olan Asvân'a geri dönmek zorunda kalmıştır.

1910 yılında Kahire'ye gitmiş ve gazetecilik mesleğini tekrar yapmaya başlamıştır. *el-Beyân* ve *'Ukaz* isimli dergilerde yazılar yazmıştır. Bu dergilerde çalışırken birçok edebiyatçı ile yakın dostluk kurma fırsatını bulmuştur. el-Mâzinî ile de yakın bir dostluk kurmuş ve daha sonraki yıllarda el-Mâzinî onu İngiltere'den döndüğünde 'Abdurrahman Şukrî ile tanıştırmıştır. Okumayı çok seven ve her vakit bulduğunda kitap okuyan Akkâd Fransızca ve İngilizceyi iyi düzeyde öğrenerek bu dillerde yazılmış olan eserleri okumaya başlamıştır.

1914 yılında Asvân'a gitmiş ve burada *ساعات بين الكتب* (Sâ'âtun Beynel-Kutub) adlı eserini kaleme almaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın olduğu yıllarda o, Asvân'da bulunmaktadır. el-'Akkâd her ne kadar Dîvan Ekolü şairlerinden biri olarak tanınsa da yayınlanan ilk eseri olan *el-Hulasâtu'l-Yevmiyye* nesir türündedir.

Siyasetle yakından ilgilenen el-‘Akkâd Mısır’ı İngilizler’den kurtarmak için mücadele eden Sa’ad Zağlûl Paşa’nın kurduğu Vefd Partisi’nden parlamenter olmuştur. Aynı zamanda partinin en büyük ideoloğu olarak siyasî hayatta çok önemli bir rol oynamıştır. Çalışkan kişiliği sayesinde kendini ispatlamış ve 1929 yılında yapılan seçimlerde milletvekili olarak meclise girmiştir.

الحكم المطلق في القرن العشرين (el-Hukmu’l-Mutlak fi’l-Karni’l ‘İşrîn) isimli kitabında Melik Fuâd’a dil uzattığı için ve sahip olduğu siyasi düşüncelerinden dolayı 1930 yılında hapse atılmıştır. Fakat hapis hayatı dokuz ay sürdükten sonra özgürlüğüne tekrar kavuşmuştur. 1934 yılında şairlerin kralı lakabıyla onurlandırılmıştır.

1935 yılında عالم السود والقيود (‘Alema’s-Sudûd ve’l-Kuyûd) adlı eserinde hapishane günlerini anlatmaktadır.

Siyasetle hayatının sonuna kadar ilgilenmiş ve her zaman fikirlerini cesurca savunmuştur. Fikirlerinden dolayı bağlı bulunduğu Vefd Partisi’nden bile ihraç edilmiştir. Ama o siyasetle ilgisini sürekli olarak devam ettirmiştir. Vefd Partisi lideri Sa’ad Zağlûl’un 1937 yılında vefatından sonra yeni kurulmuş olan el-Hayyâm es-Sadiye Partisi’nden milletvekili seçilerek meclise girmiştir.

İkinci Dünya Savaşı başladığında Sudan’ın başkenti Hartum’a giderek savaş bitene kadar orada yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde tekrar Mısır’a dönerek milletvekili olarak meclise girmiştir. Bir yandan siyasetle ilgilenmiş, diğer yandan da *el-Esâs* Gazetesi’ndeki editörlük görevini yürütmüştür.

El-‘Akkâd, ilköğrenimin tamaladıktan sonra yaşadığı şehirde ortaöğretim kurumu olmadığından dolayı okula devam etme fırsatı bulamamış olmasına rağmen kendisini çok iyi yetiştirmeyi başarmıştır. Mısırlı edebiyatçılara verilmekte olan İngiltere bursunu hak etmiş olmasına rağmen lise diploması olmadığı için İngiltere’ye giderek orada eğitim ve öğretim alma fırsatını kaçırmıştır. Tüm bunlara rağmen el-‘Akkâd iyi düzeyde İngilizce ve Fransızca öğrenerek kendini yetiştirmeye devam etmiştir. 1940 yılında Arap

Dili Akademisi üyesi ünvanını almıştır.1959 yılında ise edebiyat alanında devlet ödülü almıştır (Polat, 2016: 86).

el-‘Akkâd hayatı boyunca milliyetçi görüşleri savunmuş ve bu konudaki fikirlerini hiç çekinmeden her ortamda dile getirmiştir. O, kendisini müslüman ve milliyetçi bir kişi olarak tanımlamaktadır. Kaleme almış olduğu şiirlerin milliyetçi bir gazete olan *el-Liva*’da yayınlanmış olması da bunun en açık bir kanıtıdır. Daha sonraki yıllarda yayın hayatına başlayan *Apollo Dergisi*’nin kuruluşu esnasında onun da çok büyük katkıları olmuştur. Bununla birlikte, yayımlanacak derginin *Apollo* adında çıkacağını öğrenen ünlü Dîvân Ekolü şairi el-‘Akkâd’ın bu ada karşı çıkan ve derginin adının değiştirilmesini isteyen yazısı derginin hemen ilk sayısında yayımlanmıştır. (Adalar, 2007: 61). Yunan mitolojisine ait bu ismin tercih edilmesi yerine, Arapların kültür tarihinden bir ismin seçilmesinin daha yerinde bir karar olacağını belirtmiştir.

el-‘Akkâd’a göre şair sıradan bir insan olmayıp toplum içindeki konumu çok yüksektir. Onun söylediği şiir insanlar üzerinde çok etkili olur. Zira şiir sanki Allah’ın nefesinden bir nefestir. Bu kanaatini abartılı bir şekilde bir beytinde şöyle dile getirmektedir:

و الشعر من نفس الرحمن مقتبس والشاعر الفذ بين الناس رحمن

Şiir, Allah’ın nefesinden bir alıntıdır, iyi şair ise, insanlar arasında rahman gibidir.

el-‘Akkâd şiiri, “Şiir, içten bir sezginin estetik anlatımıdır” (Akkâd, 1933: 3) şeklinde tanımlamıştır. İngiliz romantizminin etkileri şiirlerinde açıkça görülmekle beraber hayatı boyunca vezinli ve kâfiyeli şiirler yazmıştır.

1913 yılında Şukrî’nin ikinci dîvanına yazmış olduğu önsözde kendi şiir anlayışını açık bir şekilde dile getirmiştir. Kendini modern şair olarak değerlendiren bazı şairlerin hâlâ eski şiir geleneğine sınıksız bağlı olduklarını belirterek, aradaki farkın sadece şu olduğunu söylemiştir: “Klasik şairler şiirlerinde develeri, çadırları ve ovaları tasvir

ediyorlardı. Kendilerini modern olarak tanımlayan şairler ise buhar gücünü, kurumları ve başkentleri tasvir etmektedirler (el-‘Akkâd, 1961: 3).

el-‘Akkâd, şiirin lisani değil insani bir değer olduğunu vurgulamaktadır. Asırlardır farklı toplumlarda farklı dillerde çok güzel şiirler yazılmıştır ve günümüzde de yazılmaya devam etmektedir. Eğer şair yetenekli ise şiir hangi dilde yazılmış olursa olsun kalitelidir. Bu dilde güzel şiirler söylenir fakat şu dilde asla iyi şiir söylenemez, denemez. Hatta bir şiir başka bir dile başarılı bir şekilde çevrilirse okuyucuda aynı etkiyi bırakabilir. Bir dilden başka bir dile çevrilmiş olan bazı şiirlerin etkili olmaması ve anlam kaybına uğraması çevirmenin şiiri etkili bir şekilde çevirebilme becerisine sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

el-‘Akkâd çok farklı konularda şiirler yazmış ve kendine has üslubuyla okuyucuyu etkilemeyi başarmıştır. Yazar ve şair kişiliğinin yanı sıra bir edebiyat eleştirmeni olarak modern Arap edebiyatında edebi eleştirinin temellerinin atılmasına çok büyük katkıları olmuştur. Kendi kendini yetiştirmiş, toplumu etkileyen kalemiyle milleti tarafından her zaman sevilen vatanperver bir aydın olmuştur. Hayatı boyunca doğru bildiği değerleri hiç kimseden çekinmeden cesurca savunmuştur.

el-‘Akkâd, maddi zenginliğin insanı mutlu etmediğini, tam tersine beraberinde bazı sıkıntıları getirdiğini düşünmektedir. Onun zenginlik ve mutluluk arasında kurmuş olduğu bağı bir şiirinde şu şekilde dile getirmesi dikkat çekicidir:

لا تحسدن غنيا في تنعمه قد يكثر المال مقرونا به الكدر

Zenginlere verilen nimetlere haset etmeyiniz. Çünkü para çoğaldıkça derdi de sıkıntısı da artar.

تصفو العيون إذا قلت مواردها والماء عند ازدياد النيل يعتكر (el-‘Akkâd, 2013: 38).

Su pınarları azken su saf olur ama artarak Nil Nehri gibi büyük olunca bulanıklaşır.

Şiirlerinde insan hayatına dair akla gelebilecek her konuyu ele almıştır. Onun küçük bir kız çocuğunun vefatı üzerine yazmış olduğu şu ağıt çok etkileyicidir:

زهرة كان وجهها نور قلبي و ناظري

Yüzü bir çiçek gibiydi, gözümlün ve kalbimin nuruydu o.

حملتها يد الردى حمل من لم يحاذر

Taşıyordu onu bir el, taşıyordu onu hazırlıksız olan biri.

فتواتر ولم يزل عرفها ملء خاطري

Ve artık bana görünmez olmuştu. Ona dair bilmiş olduğum her şey hâlâ taptâze zihnimde.

يا ضياء تضمنته بطون الدياجر

Zifiri karanlığın karnında tutunduğun ey ıstık,

قد أجئك في الثرى يا جنين الضمائر

Seni toprakta gizledim ey gönlümün parçası,

فألزمني المرس حين لا حلم في عين باصر

Onu görmek bakanın gözünde bir rüya değildi.

فإذا أقبل الدجى وغفا كل ساهر

Karanlık bastırıp uyuyunca herkes,

فاطرقينا مع الكرى حلما غير نافر

Çık mezarını kazarak gönülsüz bir rüyadan.

وصلى عيشك الذي كان أحلام سادر

Normal yaşamına devam etmek için umarsamayan bir rüya olan,

وامرحى في صدورنا واضحكى في السرائر

Göğsümüzde oyna ve gül sessizce,

ثم عودي إذا الصباح تجلى فباكرى

Sonra sabahın ilk saatlerinde dön mezarına.

إنَّ صعبا على الصغار احتباس المقابر (el-'Akkâd, 2001: 251).

Biliyorum küçük bir çocuk için çok zordur mezar hapishanesine tahammül etmek.

Dîvan Ekolü şairleri kendilerini İngiliz şiirini olduğu gibi alıp taklit eden şairler olarak görmemektedirler. Bu ekolün diğer bir adının İngiliz ekolü olması bu ekolün tamamen İngiliz şiirini taklit etmiş olduğu anlamına gelmemektedir. Onlar, İngiliz romantizminde keşfettikleri güzellikleri Mısır kültürü ile harmanlayarak okuyucuya sunmuşlardır. O günlerde bazı kişiler tarafından ortaya atılan Doğulu bir şairin asla Batılı şairin sahip olduğu hayal gücüne sahip olmadığı fikrini kesin bir dille reddetmişlerdir. Ne kendisinin ne de arkadaşlarının İngiliz edebiyatını taklit etmediklerini sadece ondan faydalandıklarını ve kendilerine yol gösterici bir rehber olarak gördüklerini belirtmiştir (el-‘Akkâd, 1967: 179).

Onun çok sevilen kısa şiirlerinden biri de مصيبتان (Çifte Musibet) adlı şiiridir. Bu şiirinde kendisini sevmeyen birisine âşık olduğu için ağlamaktadır.

قالوا اسلها ودع البكاء فإنها في حبا ليست بذات وفاء

Unut gitsin dediler, bırak artık ağlamayı, o aşkında samimi değildi zaten.

ومصيبتني فيها اثنتان لأنني أبكي لمن لا يستحق بكائي

Aşkta yaşadığım iki musibet, değmeyecek olan birine ağlıyorum.

من كان يبكي الأوفياء، ففي الأسس لمن استحق اساء بعض عزاء (el-‘Akkâd, 2001: 104).

Gerçek sevgiliye ağlayan kişi, üzüntüde teselli bulur, gerçekten hak ediyorsa ağladığı kişi.

el-‘Akkâd 1959 yılında edebiyat alanında devlet ödülü almıştır. 1964 yılında ardında çok değerli eserler bırakarak vefat etmiştir. O, sadece bir şair değil, yazar, gazeteci, düşünür ve eleştirmendir.

‘Abbas Mahmud el-‘Akkâd Mısır toplumunda yetişmiş ve topluma yön verebilmeyi başarmış gerçek bir aydındır. Modern Arap edebiyatında edebi eleştirinin temellerini atan üç kişiden biri olma özelliğiyle de Modern Arap edebiyatında yerini almıştır. ‘Abbas Mahmud el-‘Akkâd sekiz şiir dîvanı yayımlamıştır.

1. يقظة الصباح (Yakazatu's-Sabâh) adlı ilk şiir dîvanı 1916 yılında yayımlanmıştır. İlk 72ivanında romantizmin özellikleri belirgin bir şekilde görülmektedir.
2. وجه الزهرة (Vechu'z-Zehra) adlı ikinci şiir dîvanı yayımlanmıştır. İkinci 72ivanında romantik şiirin özelliklerinin yavaş yavaş kaybolmaya başladığı görülmektedir. Bu 72ivanında öğretici şiirler de yer almaktadır.
3. أصحاب الأصل (Ashabu'l-Asîl) adlı üçüncü dîvanı 1921 yılında yayımlanmıştır. Bu divanında İngiliz şair Milton tarafından yazılan *The Lost Paradise* (Kayıp Cennet) adlı eserden etkilenecek kaleme aldığı *Tercemetu 'ş-Şeytan* adlı destansı şiiri yer almaktadır. Şeytan temasını işlediği bu destansı şiir Mısır'da ve diğer Arap ülkelerinde çok büyük bir gürültü koparmıştır. Çünkü şiirde yer alan bazı ifadeler İslam inancına uygun bulunmamıştır. Taha Hüseyin gibi Batı tarzı düşünceye sahip olan yazarlar da esere karşı olan beğenilerini dile getirerek, eserin Arap edebiyatı açısından çok kıymetli olduğunu belirtmişlerdir.
4. الأربعين (el-Erba'în) isimli dördüncü dîvanı 1928 yılında basılmıştır. Bu 72ivanında Saad Zaglul'u öven ve onun ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getiren şiirleri yer almaktadır.
5. وحي الأربعين (Vahyu'l-Erba'în) adlı dîvanı 1933 yılında yayımlanmıştır.
6. هدية الكروان (Hediyetu'l-Kerevân) isimli altıncı dîvanı 1942 yılında yayımlanmıştır.
7. أعاصير مغرب (E'âsîr-u Mağrib) adlı yedinci dîvanı 1942 yılında yayımlanmıştır.
8. بعد الأعاصير (B'ada'l-'Eâsîr) adlı sekizinci dîvanı 1951 yılında yayımlanmıştır.

El-'Akkâd usta şairliğinin yanı sıra modern Arap edebiyatında edebi eleştirinin temellerini atan kişilerden biridir. İçinde edebi eleştiri olan eserleri şunlardır:

1. الخلاصة اليومية (el-Hulâsatu'l-Yevmiyye) 1912 yılında yayımlanan ilk eseridir ve bu eserde ilk edebi eleştirisini Nil Şairi Hâfız İbrahim'in şiirsel üslubuna dair yapmıştır. Onun şiirde kullandığı celalli hitap şeklini beğendiğini söylemiştir. Fakat şiirde fazla

celalli olunduğunda duyguların özgürlüğünü kaybederek baskı altında kaldığını belirtmiştir. Hâfız İbrahim'in şiirlerindeki müzikal yapının bir süre sonra kaybolduğunu ve bu şiirindeki musikiyi tıpkı bir ressamın ağaç resmi çizip te ağacın yapraklarını çizmemiş olmasına benzetmiştir (el-'Akkâd, 2013: 67).

2. el-Mâzinî ile beraber kaleme almış oldukları الديوان في الأدب والنقد (ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd) adlı eserde Ahmed Şevkî ve Mustafa Lutfî el-Menfalûtî'yi eleştirmiştir.

3. el-'Akkâd'ın مطلع النور (Matla'un-Nûr) adlı eseri 1955 yılında basılmıştır. 1960 yılında da اللغة الشاعرة (el-Luğatu's-Şa'ire) adlı eseri yayımlanmıştır.

El-'Akkâd tarafından yazılan bu iki eserde de Tâhâ Hüseyin'in 1926 yılında yayımlanan في الشعر الجاهلي (fiş-Şi'ri'l-Câhili) adlı eserine yönelik eleştiriler mevcuttur.

Tâhâ Hüseyin'in bu eseri basıldığı günden itibaren büyük tartışmalara yol açmıştır. Çünkü asırlardır doğruluğu üzerinde ittifak edilen bazı konular hakkında aykırı fikirler ileri sürmüştür. Tâhâ Hüseyin'in, Cahiliye şiirinin yazılı delillere dayanmamasından dolayı güvenilir olmadığını iddia etmiş ve hatta İslami dönemden sonra bu şiirlerin uydurularak cahiliye dönemine dayandırıldığını iddia etmiştir. Cahiliye şiirinin, İslamiyet öncesi Arapların dini ve fikri hayatını yansıtmadığını belirtmiş ve bu şiirlerin Arap dili açısından delil olamayacağını söyleyerek geleneksel anlayışa karşı çıkmıştır (Hüseyin, 2012: 18).

Kur'an'da ve Tevrat'ta geçen İbrahim ve İsmail kıssalarından yola çıkarak şunları söylemiştir: “Bırakın İbrahim oğlu Hz.İsmail'in Mekke'ye göçüp Arab-ı Müsta'rebe'nin oluşmasını ispatlamasını, bu iki şahsın tarihsel gerçekliklerini ispatlamaya yetmez. Bu kıssada biz, bir açıdan Yahudilerle Araplar, başka bir açıdan İslam ile Yahudilik ve bir başka açıdan da Kur'an ile Tevrat arasında ilişki bulunduğu dair hileli bir çözüm bulunduğunu görmek zorundayız”(Hüseyin, 2012: 19).

Tâhâ Hüseyin bu eserinde dile getirdiği fikirler yüzünden çok ağır bir şekilde eleştirilmiş ve kitabı mahkeme kararı ile yasaklanmıştır. Daha sonra yazar kitapta çok

eleştirilen bazı ifadeleri yumuşatarak *في الأدب الجاهلي* (fi'l-Edebi'l-Câhilî) adıyla tekrar yayımlamıştır.

4. el-'Akkâd 1922 yılında yazmış olduğu *الفصول* (el-Fusûl) adlı eserinde Victor Hugo'yu *Sefiller* adlı romanında şahısları ince bir tahlile tâbi tutmadığından dolayı eleştirmiştir. Diğer taraftan da bu eseri Arapça'ya çeviren Hâfız İbrâhim'i, tercümedeki hatalarını göstererek metni tam olarak anlayamadığı şeklinde eleştirmiştir.
5. 1953 yılında el-'Akkâd tarafından yayımlanan *Ebû Nuvâs* adlı eser il Tâhâ Hüseyin ve Selâme Mûsâ ile edebî münakaşalara sebep olmuştur.

el-Akkâd'ın 1933 yılında yayımladığı *وحي الأربعين* (Vahyu'l-Erba'in) adlı eserindeki hataları göstermek için Mustafa Sâdık er-Râfi'î, *العقاد على السفود* (el-Akkâd 'ala's-Sufûd) adlı eseri kaleme almıştır. Bu eseri kaleme almasının sebeplerini er-Râfi'î şöyle dile getirmiştir: Bu eseri yazmasının birinci sebebinin, el-Akkâd'ın Kur'an'ın icâzını hafife alması karşısında duyduğu üzüntüdür. Bir gün el-Akkâd ve Fethî Rıdvan'la Kur'an'ın benzerinin olamayacağı hususunda konuşuyorlardı. Konuşma uzadıkça uzadı ve sonunda büronun kapısına kadar geldiler. Bir süre kapının önünde durduktan sonra el-Akkâd Nâs suresine ilişkin olarak şu yorumu yaptı: “Bu sureyi bana isnad etmiş olsalardı ben bunu kabul etmezdim” dedi ve başını titreterek alaylı bir şekilde tüm sureyi okuyarak gitti” (er-Râfi'î, 1930: 45).

İkinci sebep ise, el-Akkâd'ın *ساعات بين الكتب* (Sâ'âtü beyne'l-Kutub) adlı eserinde Mustafa Sâdık er-Râfi'î 'yi *إعجاز القرآن* (İ'câzu'l Kur'an) adlı eserinden dolayı cehaletle suçlamasıdır. el-'Akkâd, bu eserde Kur'an'ın icâzına dair hiçbir şeyin olmadığını söylemektedir.

Üçüncü sebep, el-Akkâd'ın 1936 yılında yayımlanan *سعد زغول* (Sa'ad Zaglûl) adlı eserinde Mustafa Sâdık er-Râfi'î 'yi yalancılıkla suçlamasıdır.

Bu üç sebepten dolayı çok sinirlenen Mustafa Sâdık er-Râfi'î de el-Akkâd ile i'câzu'l Kur'ân konusunda ortaya çıkan tartışmayı uzatmak istememiş ve tartışmanın yönünü başka bir tarafa çevirmek istemiştir. Mustafa Sâdık er-Râfi'î, el-Akkâd 'ın *Vahyu'l-Erba'în* adlı dîvanında bulunan şiirlerdeki hataları bularak *el-Akkâd 'ala's-Sufûd* adlı eserinde gözler önüne sermiştir.

er-Râfi'î, el-'Akkad'ın Arapçanın esrarına dair hiçbir şeyi anlayamadığını ve üslubunda hiçbir zevk bulunmadığını söylemektedir. Şiirlerinden örnekler vererek Arapçayı doğru bir şekilde kullanamadığını ve onun taklitçi bir şair olduğunu vurgulamaktadır.

el-'Akkâd'ın kaleme almış olduğu diğer eserlerinden bazıları şunlardır:

1. سارة (Sâra) hayatı boyunca kaleme aldığı tek romandır ve bu eserini 1937 yılında yayımlanmıştır.
2. عبقرية محمد ('Abkariyyetu Muhammed) adlı eserini 1942 yılında yayımlamıştır. Bu eserde Peygamber efendimizin hayatını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Fakat vahye mazhar olmuş bir peygamber için deha عبقرية (deha) ifâdesini kullanması çok ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Onun ilâhi vahye mazhar oluşu için 'abkariyye' kelimesi ile beşerî deha ile izaha çalışması son Şeyhül İslam Mustafa Sabri Efendi tarafından da eleştirilmiştir.
3. حياة قلم (Hayâtu Kalem) adlı eserini 1946 yılında yayımlamıştır. Bu eserinde sanat, edebiyat ve Arap şiiri hakkındaki görüşlerini belirtmiştir.
4. أنا (Ene) isimli eserini 1964 yılında yayımlamıştır. Akkâd'ın kendi hayat hikâyesini anlatmış olduğu *Ene* dokuz bölümden oluşmaktadır.

Kendi hayatını anlatmış olduğu bu eserde kullanmış olduğu üslup çok ilgi çekicidir. Bu eserini sanki okuyucuyla karşılıklı olarak sohbet ediyormuş gibi ve okuyucunun da

ona sorduğu soruları duyuyormuşçasına bir üslupta yazmıştır. Zaman zaman okuyucuyu merakta bırakan, zaman zaman da heyecanlandıran sürükleyici bir üslubu vardır.

el-Akkâd eserine Amerikalı yazar Oliver Wendell Holme’a ait “Her insanda istisnasız olarak görünen üç farklı kişilik vardır” ifadesi ile başlamaktadır:

1. Allah’ın yaratmış olduğu gibi olan bir insan,
2. İnsanların değerlendirmeleri sonucu ortaya çıkan bir insan,
3. İnsanın kendini değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan bir insan (el-‘Akkâd, 2013: 7).

el-‘Akkâd, özellikle kendi kendisini değerlendirmesi sonucunda nasıl bir el-‘Akkâd gördüğünü anlatmak istediğini vurgulamaktadır. Bazen diğer insanların kendisiyle ilgili değerlendirmelerini duyduğunda anlatılan kişiyi hiç tanımamış olduğunu farketmekte ve bu şekilde kendisi hakkında yapılan değerlendirmelere çok şaşırılmaktadır. Bu esere *Ene* adını vermesinin sebebi kendi hayatını kendi bakış açısına göre anlatmış olmasıdır.

Mısır toplumunun yetiştirdiği değerli bir aydın olan el-‘Akkâd 1964 yılında ardında çok sayıda unutulmaz eser bırakarak vefat etmiştir.

3.3. ‘Abdulkâdir el-Mâzinî (1890-1949)

el-Mâzinî 19 Ağustos 1890 yılında Kahire’de zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Henüz çok küçük yaşlarda iken avukat olan babası vefat etmiştir. Abisi de babasından kalan tüm mal varlığını kısa bir süre içinde sorumsuzca harcayarak tükettiği için aile ciddi bir ekonomik sorun yaşamaya başlamıştır (Er, 2015: 103).

İlk ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra Tıp Fakültesi’ne girmeye hak kazanmıştır. Bir süre Tıp Fakültesi’ne devam ettikten sonra başka bir fakültede okumaya karar vermiştir. Çünkü derslerde kadavra incelemeleri esnasında büyük bir korku yaşamış ve doktorluk mesleğinin kendisi için uygun olmadığını anlayarak tıp fakülte’sini bırakmıştır.

Hukuk Fakültesi'nde okumak istemesine rağmen maddi açıdan çekmiş olduğu sıkıntılardan dolayı hukuk fakültesine gitmemiş ve yüksek öğretmen okuluna girmeyi tercih etmiştir. Burada Abdurrahman Şukrî ile tanışmış ve ondan edebiyata dair çok şey öğrenmiştir. İngilizceyi iyi düzeyde öğrenmiş ve İngiliz edebiyatına dair temel eserleri de burada okuma fırsatı bulmuştur. Yüksek Öğretmen Okulu'ndan 1909 yılında mezun olduktan sonra bir süre ortaöğretim kurumlarında İngilizce öğretmenliği yapmıştır. 1917 yılında öğretmenlik mesleğinden istifa ederek ilgi duyduğu gazetecilik mesleğini yapmaya başlamıştır. Gazetecilik mesleğine *ed-Dustûr* ve *el-Beyân* gazetelerinde yazılar yazarak başlamıştır (Er, 20015: 103).

el-Mâzinî hem gazetecilikle hem de siyasetle yakından ilgilenmiştir. Edebiyat alanında sergilemiş olduğu başarıdan dolayı 1947 yılında Arap Dili Akademisi'ne üye seçilmiştir. Edebiyata olan ilgisi küçük yaşlarda başlamış ve Arap edebiyatında kaleme alınmış önemli klasikleri okumuştur. Onun edebiyatla aktif olarak ilgilenmesi Yüksek Öğretmen Okulu'nda başlamıştır. Orada Şukrî ile tanışmış ve Şukrî onun Batı edebiyatı ile tanışmasında etkin bir rol oynamıştır. Şukrî ondaki edebiyat yeteneğini farkederek onu yazmaya teşvik etmiştir.

el-Mâzinî'yi edebi çalışmalarında sürekli destekleyen bir başka dostu da es-Sibâî'dir. 1911 yılında kurulan *el-Beyan Gazetesi*'nde el-'Akkâd ile tanışma fırsatını bulmuştur. Akkâd kendisini her zaman teşvik etmiş ve dostlukları bir ömür boyu sürmüştür.

O da diğer iki arkadaşı gibi şiirde yapmacıklık ve zorlamadan kaçınmış ve şiirin doğal olması için büyük çaba harcamıştır. Mâzinî'ye göre şiirde hayal gücü ve bireysel duyguların doğru bir şekilde yansıtılması çok önemlidir. Ona göre şiir aklın değil duyguların ifade edilmesidir. Bu yüzden de duygulara hitap etmeden sadece akla hitap eden bir eserin şiir olma özelliğini taşıyamayacağını savunmaktadır. Duyguları da ancak her türlü zorlamadan uzak özgür bir dilin açığa çıkarabileceğini söylemektedir.

Özgür bir dil, dili zorlayan her türlü bağdan kurtularak ortaya çıkar. Dil, söz sanatları kaygısından kurtularak anlamı kendine ilk hedef olarak gördüğünde özgürleşecektir. Şair kendini şekilsel kurallara ve söz sanatlarına bağlı kalarak şiir yazmak zorunda hissettiğinde duygularını özgürce dile getirememektedir. Bu yüzden de lafzı manaya tercih etmek zorunda kalmaktadır. Önemli olan anlamın lafza tercih edilmiş olmasıdır.

Hayal unsurlarını olmadığı bir şiir boştur ve okuyucuyu asla etkileyememektedir. Hayal unsurlarının olmadığı bir şiir yaprakları sonbaharda yaprakları dökülen bir ağaca benzemektedir. Bu yüzden şiirde önemli bir yer tutan hayal unsurlarının etkileyici bir dille anlatılması önemlidir (el-Mâzinî, 1961: 225).

el-Mâzinî şiiri, kalbimizin derinliklerinde sessizce duran duyguların coşkuyla dışı vurumu olarak tanımlamaktadır. Eğer duygular etkili bir yolla okuyucuya aktarılmazsa okuyucuyu asla etkileyemezler. Bunun için şiirde etkili bir dilin kullanılması çok önemlidir.

el-Mâzinî, vezinsiz yazılan bir şiirin şiirden çok nesre benzediğini söyleyerek şiirde vezni gerekli görmektedir. Ona göre vezinsiz yazılan bir şiir ne kadar etkileyici olursa olsun müziksel ritmi olmadığından şiir kadar okuyucuyu etkileyememektedir. Bu yüzden hayatı boyunca vezinli şiirler yazmayı tercih etmiştir.

el-Mâzinî bir gazeteci olarak dergi ve gazetelerde yazılar yazdığı gibi, bir yazar olarak da birçok roman kaleme almıştır. Aynı zamanda duygularını ifade ettiği şiirlerinden oluşan şiir dîvanları vardır. el-Mâzinî *قبر الشعر* (Şiirin Kabri) isimli şiirinde duygularını şöyle dile getirmiştir:

ليت ديواني يكون له من بديع الزهر تيجان

Keşke dîvanımın en güzel çiçeklerden bir tacı olsaydı,

فكأن الشعر في جدث فوقه ورد و ريحان

Sanki şiir bir mezardır ve üzerinde de güller ve reyhanlar vardır,

يا لها من حفرة عجب كل ما تطويه أشجان

Ne kadar da tuhaf bir çukur içinde tutuğu her şey keder,

كل بيت في قرارته جثة خرساء مرنان

Her bir kısmın içinde bir dilsiz ceset vardır çığlıklar atan,

(el-Mâzinî, 2013: 73). خارجا من قلب قائله مثل ما يزفر بركان

Püsküren volkanlar gibi bu sözü söyleyenin kalbinin dışı.

el-Mâzinî'ye göre şairin kendine has bir üslubu olmalıdır. Ancak belirli bir üslubu olan şair şiirlerinde duygularını en güzel şekilde dile getirir. Böyle bir şair hiç bir zaman kendini başka bir şairi taklit etmek zorunda hissetmez. Her ne kadar bir şairin taklitçi olmaması gerektiğini savunsa da kendisi İngiliz şairlerinden alıntılar yapmakla suçlanmıştır.

1913 yılında ilk dîvanını, 1917 yılında da ikinci şiir dîvanını yayımlamıştır. 1946 yılında ise şiir yazmaktan tamamen vazgeçmiştir. Bunun sebebini de şiir yazma konusunda başarı gösterememesine bağlayarak şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “Şiirlerimle kendi tecrübelerimi, anlatmak istediklerimi tam olarak yansıtamadım” (Polat, 2016: 83).

el-Mâzinî neo-klasik şairleri ağır bir dille eleştirerek onların şiir yazmayı bilmediklerini iddia etmiştir. Mâzinî'ye göre Hâfız, eski şairleri körü körüne takip etmekte ve kendisi özgün şiirler yazamamaktadır. Başkalarından alıntılar yaparak bunları kendi şiirlerine eklediğini iddia etmektedir. Şiirlerinde dil ve anlatım bozuklukları, gereksiz tekrarlar görülmektedir. Şiirleri öyle ruhsuz ve donuktur ki okuyucu asla bu şiirleri okuyunca bir heyecan ya da mutluluk hissetmez. Hatta Hâfız ile Şükrî'nin şiirlerini kıyaslar ve Şükrî'nin bir tek beytinin Hâfız'ın tüm şiirlerine bedel olduğunu söyler. Daha da ileri giderek, Şükrî'nin şairlik vasıflarına sahip olmadığını ve kendisine has bir üslubu olmadığını söylemiştir. Fakat daha sonraki yıllarda arkadaşını bu kadar çok eleştirdiği

için büyük bir pişmanlık hissetmiştir. Hissettiği pişmanlığı كأس النسيان adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir:

كأننا اثنان ليس يجمعنا في العيش إلا تشبث الذكر

İkimizi hayata bağlayan tek şey ikimiz arasındaki dostluk hatırasıdır.

مات الفتى المازني ثم أتى من مازن آخر على الأثر (el-Mâzinî, 2013: 323)

Genç Mâzinî öldü artık ve diğer Mâzinî geldi onun ardından.

el-Mâzinî, çocukluğunda ve gençliğinde yaşamış olduğu bazı olayların etkisinden hayatı boyunca kurtulamamıştır. Abisinin babadan kalma mirası kısa bir sürede israf etmesinin ardından çocukluğu maddi sıkıntılarla geçmişti. Bir ayağı aksadığı için her zaman toplumda kabul görememe endişesi yaşıyordu. Lise yıllarında arkadaşlarının ona bir kızın ağzından aşk mektupları yazarak onunla dalga geçmelerini hayatı boyunca unutamamış ve kendini her zaman dışlanmış olarak hissetmiştir (Er, 2015: 103). Yaşamış olduğu derin hüznü eserlerinde farklı bir şekilde yansıtmıştır.

el-Mâzinî'nin eserlerinde başkahraman, onun gerçek yaşamda olmak istediği kişidir. Romanlarının kahramanları hep zengin ve yakışıklı olup, lüks mekânlarda bulunmaktadır. Kendisi geçmiş yaşamında yaşadığı fakir günlerin acısını bu şekilde dindirmektedir.

Bir ayağı sektiği için kızlar tarafından hiçbir zaman beğenilmemiştir. Bundan büyük bir üzüntü duyan el-Mâzinî'nin romanlarında, o hiçbir kadına ilgi göstermezken tüm güzel kadınlar onun dikkatini çekmeye uğraşmaktadırlar. Gerçek yaşamında hayalini kurup elde edemediği tüm güzellikleri eserlerinde yaşayarak kendisini rahatlatmaktadır.

el-Mâzinî sadece şiir ve roman yazma alanlarında çalışmalar yapmamış, gazete ve dergilerde sosyal, siyasi ve kültürel konularda yazılar yazmış ve okuyucunu aydınlatmıştır. el-Mâzinî Modern Arap şiirine getirmiş olduğu birçok yeniliklerle ve kaleme almış olduğu eserlerle edebiyat tarihinde unutulmaz bir yer edinmiştir. Modern Arap edebiyatında 'Abbas Mahmud el-'Akkâd ile beraber yazmış oldukları *ed-Dîvan fî'l-*

Edeb ve 'n-Nakd edebi adlı eserle modern Arap edebiyatında edebi eleştirinin temellerini atan kişilerden biri olmuştur.

‘Abdulkâdir el-Mâzinî tarafından kaleme alınmış eserlerden bazıları şunlardır:

1. إبراهيم الكاتب (İbrâhim el-Kâtîp)
2. إبراهيم الثاني (İbrâhim es-Sâni)
3. حصاد الهشيم (Hasâdu'l-Heşîm)
4. رحلة إلى الحجاز (Rihletun ile'l-Hicâz)
5. أحاديث المازني (Ehâdisu'l-Mâzinî)
6. من النافذة (Min'en-Nâfize)
7. قبض الروح (Kabdu'r-Rûh)
8. قصة حياة (Kıssatu Hayâtin)
9. شعر حافظ (Şi'ru Hâfız)
10. سبيل الحياة (Sebîlu'l- Hayât)
11. في الطريق (fit-Tarîk)

el-Mâzinî romantik bir şair olduğu gibi aynı zamanda da roman yazarıdır. Muhammed Mendûr, el-Mâzinî'nin romanlarının şiirlerinden daha başarılı olduğunu söylemektedir (Mendûr, 1983: 97). Mâzinî'nin romanlarında romantizmin etkisi açıkça görülmektedir. Romantik bir eserin özelliklerinden biri, eserde yazarın kişiliğini açıkça göstermesidir. el-Mâzinî de romanlarında kendisini romanın başkahramanının kişiliğinde anlatmaktadır. Eserlerinde karakterlerin toplumsal değer yargılarına aldırış etmeden özgürce davrandıkları dikkati çekmektedir. İçki içmek gibi Mısır toplumunda hoş karşılanmayan birçok davranış onun romanlarında görülmektedir.

el-Mâzinî, *İbrâhim el-Kâtîp* isimli romanında sevgilisi Leyla'nın konu edildiği bölümlerde, yazar Artsybashev'in *Sanin* isimli romanından bazı bölümleri aynen alarak

kendi romanına eklediği için eleştirilmiştir. Bu da bir yazar olarak itibarının sarsılmasına yol açmıştır (Er, 2015: 112).

4. EKOLE ADINI VEREN *ed-DÎVAN fî'l-EDEB ve'n-NAKD* ADLI ESER

ed-Dîvan fî'l-Edeb ve'n-Nakd adlı eserle 'Abbas Mahmûd el-'Akkâd ve 'Abdulkâdir el-Mâzinî tarafından kaleme alınmış bir eser olup, adından da anlaşıldığı üzere modern Arap edebiyatında edebi eleştirinin temellerini atan ilk eserdir.

Dîvan Ekolü şairlerinden 'Abbas Mahmûd el-'Akkâd ve Abdulkâdir el-Mâzinî modern edebi eleştirinin temellerinin atılmasında çok önemli bir rol oynamış ve bu konudaki fikirlerini uygulamalı olarak *ed-Dîvan fî'l-Edeb ve'n-Nakd* adlı kitapta okuyucuya sunmuşlardır.

Adı bu ekolün kurucuları arasında zikredilmemekle beraber bu ekolün oluşmasına çok büyük bir katkı sağlayan isim Muhammed Sibâî'dir. Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuş ve bu okuldan birkaç yıl sonra mezun olan Şukrî ve Mâzinî'ye gazetede yazmaya başlama konusunda onlara yardımcı olmuştur. Ahmed Lütfî es-Seyyid'in editörlüğünü yaptığı *el-Cerîde Gazetesi*'nde genç şairlerin Batı etkisiyle yazdıkları şiirleri yayımlanarak fikirlerini geniş kitlelere iletme fırsatı verilmiştir. Kendisi ne bir yazar ne de bir edebiyat eleştirmeni olmamasına rağmen onun gösterdiği bu tutum modern Arap şiirinde ilk edebi eleştirinin temellerinin atılmasına katkı sağlamıştır.

1911 yılında es-Sibâî İngiliz edebi eleştirisinin oluşmasında çok büyük katkıları olan Hazlitt'in eserlerini Arapça'ya çevirmiş ve *el-Beyan Dergisi*'nde yayımlamıştır.

el-Mâzinî üzerinde Hazlitt'in etkisi açıkça kendini göstermektedir. Özellikle insan için “şiişel hayvandır” ifadesi Hazlitt etkisiyle söylenmiştir. Daha sonra da Carlyle'nin eserlerini Arapça'ya çevirmiştir. Tüm bu çalışmalar Arap şiirinde edebi eleştirinin temellerinin atılmasında katkı sağlamıştır.

Şukrî ise Coleridge'nin hayal ve vehim kavramları ve bu kavramların şiir yazmadaki etkileri üzerinde düşünen ve bu farkı anlayabilen ilk Mısırlı yazardır. Ona göre hayal, eşya ile gerçek arasındaki ilişkilerin gösterilmesi hayaldir. İki şey arasındaki ilişkinin var mı yokmu olduğu üzerindeki şüphe de vehimdir. Vehim sadece küçük şairlerde görülmekte, büyük şairlerde ise bu görülmemektedir.

Şiir lisani değil insani bir değerdir. Şiir tarih boyunca her toplumda var olmuş ve büyük bir beğeni toplamıştır. Bir dilde iyi olan şiir her dilde iyidir. Eğer şiir bir dilde kötüyse başka bir dilde asla iyi olamaz.

Şiir belli bir zamana ve döneme ait olmayıp tüm zamanların üstünde durarak evrensellik boyutu kazanır ve böylece ölümsüzleşir. Eğer sadece bir döneme ait olursa gelecek zamanlarda unutulmaya yüz tutar.

el-‘Akkâd, *ed-Dîvan fi 'l-Edeb ve 'n-Nakd* adlı eseri Ahmed Şevkî'nin şiirlerinde görülen üslup hataları ve eksikliklere yönelik değerlendirmeleri ile başlamaktadır. Daha sonra el-Mâzinî'nin Menfalûtî ve ‘Abdurrahman Şukrî'nin eserlerine yönelik eleştirileri yer almaktadır. İki ciltlik bu eserde Ahmed Şevkî, Menfalûtî ve ‘Abdurrahman Şukrî'nin eserlerine yönelik uygulamalı bir edebiyat eleştirisi yapılmıştır.

4.1. Arap Edebiyatında Edebi Eleştiri Faaliyetleri

İnsan, doğuştan sahip olduğu eleştirme duygusu ile hayatın tüm alanlarında güzeli çirkinden, zararlı olanı zararsız olandan ayırt edebilmektedir. İnsan sahip olduğu bu özelliği edebiyat alanında da kullanarak edebi eserleri değerlendirme yoluna gitmiştir. Edebi eserde güzel ve eksik olan yönleri ortaya çıkararak eser hakkında iyi ya da kötü şeklinde bir değerlendirme yapma çabası içinde olmuştur. Eleştiri, bir alana ait yetki ve yeteneğe işaret eden bilgi ve düşüncenin, söze ve yazıya aktarımıdır (Sadık, 2000: 4).

Arapçada edebi eleştiri için nakd kelimesi kullanılmaktadır. Nakd kelimesi, sahte ve gerçek olan paralar arasında bir ayırım yapabilmek ve sözün güzel ve kusurlu yanlarını ortaya koyup açıklamak anlamlarına gelmektedir (İbn Manzûr, 1998: 298).

Arap edebiyatında cahiliye döneminden günümüze kadar edebi eleştirinin varlığı bilinen bir gerçektir. Cahiliye Dönemi'nde her zaman en iyi şair kimdir sorusuna cevap aranmıştır. Cahiliye Dönemi'ne ait en eski edebi eleştiri örneğini İmru'l-Kays ile Alkame el-Fahl tarafından söylenen şiirler arasında görmekteyiz.

İmru'l-Kays ve Alkame el-Fahl atları tasvir etme hususunda bir yarışa girmişler ve bu yarışın sonunda hangisinin daha iyi şiir söylediği bir hakem tarafından ortaya konmuştur. Bu yarışta hakemlik görevini yürüten İmru'l Kays'ın karısı olan Ummu Cundeb en iyi şiiri Alkame'nin söylediği hükmüne varmıştır. Bu karar üzerine İmru'l Kays çok sinirlenerek kendisinin daha iyi şiir söylediğini fakat karısının Alkame'ye âşık olması sebebiyle bu hükme vardığını belirtmiş ve karısından boşanmıştır. Bunun üzerine Alkame Ummu Cundeb ile evlenmiştir (Demirayak, 2014: 86).

En iyi şiir sadece bireysel zevkler doğrultusunda seçilmemektedir; aynı zamanda hakemlerin şiirleri değerlendirmede esas aldıkları bazı ölçütleri de vardır. Nâbîga ez-Zubyânî Cahiliye Dönemi'nde en iyi şiirleri seçen hakemlerin başında gelmektedir. Yapılan bir şiir yarışması sonucunda el-A'sâ'yı birinci, Hansa'yı ikinci ve Hassan bin Sabit'i üçüncü olarak ilan etmiştir. Hassan bin Sabit kendi şiirinin en iyi olduğunu iddia ederek yarışmanın sonucuna itiraz etmiştir. Bu itiraz üzerine Hansa ondan en iyi şiirini söylemesini ister. O da şu beyitle başlayan bir şiir söyler:

لنا الجففات الغر يلمعن بالضحي وأسيفنا يقطرن من جدة دما

Bizim sabah vakti pırıl pırıl parlayan tencerelerimiz vardır. Yiğitliğimizden dolayı kan damlıyor kılıçlarımızdan (Demirayak, 2014: 87).

Hansa şiirin ilk beytini duyduğunda hemen yedi hata tespit ederek Hassan bin Sabit'i susturmayı başarmıştır. Araplar tarih boyunca en çok cömertlikleriyle ve yiğitlikleriyle övünmüşlerdir.

1. Bu nedenle bu beyitte sadece birkaç tencere anlamına gelen جفانت kelimesi yerine çok sayıda tencere anlamına gelen جفان kelimesi kullanılmalıdır.
2. غر kelimesi sadece beyaz anlamına gelmektedir. Bu sebeple bembeyaz anlamına gelen ببيض kelimesini tercih etmesi gerektiğini söylemiştir.
3. لمع kelimesi ışığın zaman zaman ortaya çıkması anlamına geldiğinden يشرق demesi gerektiğini ifade etmiştir.
4. Sabah vakti tencerelerin parladığı farkedilemeyeceği için akşam vakti anlamında دجى kelimesini kullanması gerektiğini belirtmiştir.
5. أسيف kelimesi cem-i killet olduğu için onun yerine cem-i kesret olan سيوف kelimesini kullanması gerektiğini söylemiştir.
6. Kan oluk oluk aktığı için يقطرن ifadesi zayıf kalmıştır. Onun yerine يسيلن ifadesi kullanılmalıdır.
7. Son hata ise دم kelimesi yerine دماء kelimesi kullanılmalıdır.

Daha ilk beyitte bu kadar hata tespit edildiğini gören Hassan bin Sabit hemen oradan uzaklaşmıştır.

Yukarıda verilen örnekte de görüldüğü gibi cahiliye şiirinde de edebi eleştirinin belli ölçüleri vardır. Cahiliye döneminden Emevi Devleti'nin sonuna kadar en iyi şiirin seçimi yapılırken göz önünde bulundurulmuş kriterler şunlardır:

1. Kullanılan kelimelerin ve ifade biçiminin güçlü olması.
2. Sözün anlamla ilişkisi ve anlama uygun olması.
3. Hem övgünün hem de yerginin muhatabında bir karşılığının olması.
4. Şiir dokusunun güzelliği.

5. Mübalağa sanatında aşırıya kaçılmaması.
6. Daha önce başkaları tarafından kullanılan anlamların tekrar kullanılmaması.
7. Şiirin vezinli oluşu ve veznin hatalardan arınmış olması.
8. Dile ağır gelen ve akışı bozan kelimelerin kullanılmaması.

Abbasi Dönemi'nde bilimsel ve kültürel faaliyetlerin yaygınlık kazanmasıyla edebi eleştiri daha da gelişmiştir. Bu gelişmede farklı kültürlerle kaynaşmanın ve bunun sonucunda yapılan çeviri faaliyetlerinin etkisi çok büyüktür. Bu dönemde daha çok şiir dil, nahiv ve aruz açısından edebi eleştiri yapılmaya başlanmıştır. Bunu da Yahya b. Ya'mer, İsa b. 'Umer es-Sekafî ve el-Hadrami başlatmışlardır. Bir eseri güzel ve kötü bulmalarının sebeplerini detaylı bir şekilde açıklamışlardır.

Modern Dönem'e gelindiğinde ise edebi eleştirinin ilkeleri tamamen Batı edebiyatından etkilenecek ortaya konmuştur. Artık şiirde eskiyi taklit etmek yerine Batı şiirleri tarzında şiirler yazılmaya başlanmış ve klasik şiirin kuralları terkedilmiştir. Edebiyatta meydana gelen bu değişim karşısında edebi eleştiri ilkeleri de değişmek zorunda kalmıştır. *ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd* adlı eser Modern Dönem edebi eleştiri alanında yazılmış ilk eser olarak kabul edilmiştir.

4.2. Ahmed Şevkî'ye Yönelik Eleştiriler

ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd adlı eser el-'Akkâd'ın Ahmed Şevkî ile ilgili görüşlerini dile getirmesiyle başlamaktadır. el-'Akkâd şairlerin prensi lakaplı Ahmed Şevkî'ye ağır bir şekilde saldırarak onun gerçek bir şair olmadığını haykırmıştır. Onun şiirleri ile dükkânda satılmak üzere rafta duran eşyaların arasında bir benzerlik olduğunu iddia ediyordu. Onun, şiirleriyle insanları coşturarak şöhretini satın aldığını söyleyerek parayla övgüler düzdüğünü ve bu methiyelerinde de yapmacık ve abartılı ifadeler kullandığı için onu eleştirmektedir. Şiir ruhu dinlendirmek amacıyla söylenmesine rağmen Şevkî'nin ticari kaygılarla söylediği konusunda ısrarlarını sürdürmektedir. Bir

dilencinin dilenme esnasında söyledikleriyle Şevkî'nin söyledikleri arasında çok büyük bir benzerlik olduğunu ve bu benzerliğin her ikisinin insanlardan para istemek olduğunu iddia etmektedir. 'Akkâd, Şevki'nin methiyelerini kastederek kimsenin kimseyi para vermeden övmeyeceğini söylemektedir.

el-Akkâd, Şevkî'nin şiirlerinde samimi duygularını dile getirmediğini iddia etmektedir. Onun hayat hakkında yeterli bir felsefi donanıma sahip olmadığı için şiir yazmayı beceremediğini söylemektedir. Ayrıca Arapçayı etkili bir şekilde kullanamadığını ve bu yüzden okuyucuyu etkileyemediğini belirtmekte ve Şevkî'ye şu şekilde seslenmektedir: "Şair, varlıkların sayısını, şeklini ve rengini anlatan kişi değildir. Eşyanın özünü haber verendir. Şairin sana bir şeyin neye benzediğini söylemesi onun bir meziyeti değildir. Ama eşyanın özünün sırrını senin için aralayarak onun ne olduğunu söylemesi ve hayatla ilişkisini belirtmesi şairin bir meziyetidir" (el-'Akkâd, 1921: 20).

el-'Akkâd, onun şiirlerini lafız ve mana yönünden incelediğinde lafız yönünden ne kadar başarılı olduğunu gördüğünü açıkça itiraf etmektedir. Ancak şiirlerindeki manayı anlamak hiç de kolay olmamaktadır. Böylece okuyucu süslü kelimelerin, kâfiyenin ve veznin oluşturduğu müziğin etkisiyle okuduğunun ne anlama geldiğini anlamamakta ve anlamaya da uğraşmamaktadır. el-'Akkâd, böyle bir yol izlediği için Şevkî'nin okuyucuyu aldatmış olduğunu iddia etmektedir.

el-'Akkâd, Şevkî'nin şiirlerinde samimi duygularını göstermediği, sürekli abartılı ifadeler kullandığı ve lafzı manaya tercih ettiğine dair yönelttiği suçlamalardan sonra Şevkî'nin şiirlerinde beyitler arasında bir bütünlük olmadığını vurgulamaktadır. Ona göre bir heykelin tüm uzuvlarıyla bir bütünlük oluşturduğu, bir resmin de parçalarıyla bir bütün olduğu gibi, kasidede beyitler bir bütünlük içinde olmalıdır. Her bir beyit bütünün birer parçasıdır bu yüzden her bir beyit diğerleriyle uyum içinde olmak zorundadır. Kasidede her beyit farklı bir konuyu işlememeli, tüm kasidenin ortak bir konusu olmalıdır. Beyitlerin arasında kâfiye ve vezin açısından fiziksel bir uyum olması asla

yeterli değildir. Kasidenin beyitleri arasında bir kenetlenme olmalı ve sıkı bir mana bağıyla birbirlerine bağlanmalıdır.

Klasik şairlerin, şiirlerin en güzel beyitlerini seçerek onları en övünülecek beyit, en güzel beyit, en cesur beyit gibi adlandırmalarının çok gülünç olduğunu düşünmektedir. Kasidedeki tüm beyitler tohum taneleri gibidir. Her birinin diğerinden bir farkı olmadan aynı fiyata satılmaktadır (el-Akkâd, 1921: 15).

İhâle kelimesini, Curcâni ve Amidî gibi eski eleştirmenler anlamda çok miktarda abartı şeklinde tanımlamışlardır. ‘Akkâd ise anlamda bozulma, sapma ve abartma olarak tanımlamaktadır. Mustafa Kâmil için yazmış olduğu bir şiirde bir beyit anlam açısından tutarsızlık göstermektedir.

إن كان للأخلاق ركن قائم في هذه الدنيا، فأنت الباني

Ahlakın sağlam temelleri varsa bu dünyada, sen bunları inşa eden kişisin.

el-Akkâd okuyucunun bu beyitten ne anlaması gerektiğini sormaktadır. Mustafa Kâmil bu dünyadaki ahlakın kurallarını inşa eden midir; eğer öyleyse onun doğumundan önceki tarihlerde durum neydi sorusunu sormaktadır. Bir insanı methederken bu kadar abartılı ifadeler kullanılması, anlamda bozukluk meydana getirmektedir.

el-‘Akkâd, Ahmed Şevkî’nin şiirlerinin büyük bir zevkle okunduğu bir çağda alacağı tepkilerden hiç çekinmeden bu eleştirileri yapmıştır. Yapmış olduğu bu eleştirilerle Şevkî’ye haksızlık edildiğini gördüm. Şevkî, İspanya’dan sürgünden döndükten hayatının sonuna kadar topluma moral ve güç veren milli şiirler yazmıştır. Artık o, saray şairi değil milli konuları işleyen bir şair olmuştur. el-Akkâd ise bu tarz şiirlerini görmezden gelerek onun sadece saray şairi olduğu günlerde yazmış olduğu şiirlerle eleştirmiştir.

4.3. Mustafa Lutfî el-Menfalûtî'ye Yönelik Değerlendirmeler

ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd adlı eserde dönemin en önemli yazarlarından olan Mustafa Lutfî el-Menfalûtî'nin de edebî üslubu eleştirilmiştir. Mustafa Lutfî el-Menfalûtî bir şair olmayıp, daha çok, kısa hikâyeleriyle ve toplumda acı çeken, ezilen insanların hayatlarını okuyucuyu gözyaşlarına boğan bir üslupla anlattığı hikâyeleriyle tanınmıştır.

Onun hikâyelerini okuyan bir okuyucu üslubunda J. J. Rousseau'nun ve Victor Hugo'nun etkisini hemen farkedebilmektedir. Bu yönüyle Batı edebiyatından etkilenen ve Fransızcadan bazı hikâyeleri Arapçaya çevirmiş olan romantik bir edebiyatçıdır. Kendisi iyi düzeyde Fransızca bilmemesine rağmen, arkadaşlarının kendisine anlatmış olduğu hikâyeleri yeniden yorumlayarak Arapçaya çevirmiştir. Tamamen asıl metne bağlı kalmadan hikâyeleri kendi üslubuyla yorumlayarak yeniden yazmıştır.

Romantik bir edebiyatçı olduğu için Dîvan Ekolü şairleri onu fazla eleştirmemişlerdir. *ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd* adlı eserde onun hayat hikâyesi anlatılarak kaleme almış olduğu hikâyelere yönelik olarak sadece birkaç eleştiride bulunulmuştur.

Mustafa Lutfî el-Menfalûtî 1876'da Asyût'un Menfalût beldesinde Arap bir babanın ve Türk bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlardan itibaren küttâb okuluna gitmeye başlamış ve burada Kurân-Kerîm'i ezberlemiştir. Onbir yaşına geldiğinde Ezher'e başlamış ve burada on yıl eğitim almıştır. Ezher'de öğrenciyken Muhammed Abduh'u tanımış ve onun reformist görüşlerinden etkilenmiştir. Ezher'de dini eğitim alıyor olmasına rağmen dini eğitimden çok edebiyata ilgi duyuyordu.

İlk edebi faaliyeti Hidîv Abbas için yazdığı hicviyedir. Mısır'da yetişmiş en güçlü kalemlerden olan Menfalûtî hem çağdaşları üzerinde hem sonraki kuşak üzerinde çok etkili olmuştur. 'Akkâd, Mısır edebiyat tarihinin bir dönemini Menfalûtî Dönemi olarak isimlendirmiştir (İşler, 2001: 71).

1915 yılında Mısır'ın içinde bulunduğu şartların etkisiyle duygusal ve dramatik hikâyelerden oluşan *el-'Aberât* (Gözyaşları) isimli kitabı yayımlanır. Menfalûtî eserin giriş kısmında şunları söylemektedir: “Dünyada umutsuz, yoksul ve zulme uğramış pek çok insan vardır. Benim gibi umutsuz bir insanın bu kötülükleri temizlemesi, ezilen ve zulme uğrayan insanları kurtarması mümkün değildir. Bir taziye ve teselli görevindeki bu gözyaşlarımdan başka onlara verebilecek bir şeyim yoktur” (el-Menfalûtî, 1995:3).

Üç ciltten oluşan *en-Nazarât* (Bakışlar) adlı eserinin ise her bir cildinde kırk makale bulunmaktadır. Bu makalelerinde içki, zina, eşlerin birbirini aldatması, fakirler ve dışlanmış insanları anlatmış ve bu sorunları çözmek için neler yapılabileceği üzerinde durmuştur. Zengin ve fakirin yaşam farkına hikâyelerinde sıkça yer vermiş ve zenginlerin fakirlere karşı sorumluluklarını yerine getirmediğinden bahsetmiştir. Bunu yaparken de çok duygusal ve acıklı bir dil kullanarak okuyucuyu derinden etkilemeyi başarmıştır. O olayları melankolik bir cazibeyle ele alarak, konu ile ilgili İslam dininin emirleri hakkındaki görüşlerini de dile getiriyordu. Bu hikâyelerde dini mesajlar verdiği gibi Mısır milliyetçiliğine dair mesajlar da veriyordu.

O, hikâyelerinde İslam dininin emirlerini anlatırken aynı zamanda yapılan bazı dini reformları da takdir ettiğini açıkça belirtmekteydi. Sadece Avrupa'yı taklit etmenin Mısır'ın gelişmesi için yeterli olamayacağını dile getirerek çok güzel bir dil olan Arapçanın da iyi bir şekilde öğrenilmesi gerektiğini söylüyordu.

Mustafa Lutfî el-Menfalûtî romantik yazarlardan olup eserlerinde bir melankoli hâkimdir. Hayalsiz gerçeğin ve gerçeksiz hayalin olamayacağını söyleyerek, hayalin dünyayı döndüren bir şey olduğuna inanır. Hikâyelerini yazarken konuştuğu gibi sade bir dil kullanmıştır. Onun hikâyelerinde karakterler ya tamamen iyi özelliklere sahiptirler ya da tamamen kötüdürler. Karakterlerde gerçek hayatta çok görülmeyen siyah ve beyaz zıtlığı vardır. Çoğu kere kahramanların ölümüyle sonuçlanan hikâyeleri okuyan okuyucuyu gözyaşlarına boğulmaktadır. O, eserlerinde fakirlerin, ezilen kadınların,

toplumda sıkıntı çekenlerin hayatlarını hikâyelerinde konu olarak ele almaktadır. Necîb Mahfûz ve Mahmûd Teymûr onun eserlerini okuyarak yetişmişlerdir.

el-Mâzinî dönemin güçlü kalemlerinden olan Mustafa Lutfî el-Menfalûtî'yi sadece bir kaç açıdan eleştirmektedir. Onun eserlerinde yumuşak huyluluk, yardımseverlik ve kadının en dikkat çekici konular olduğunu belirterek yazarın bu konuları işlerken duygularda abartı yoluna gittiğini belirtmektedir. Mesela, on altı sayfadan ibaret olan *Yetimin Hikâyesi* adlı parçada, gerekli olmadığı halde otuz tane mef'ûlû mutlak kullandığını ve bunun da insanda yapmacıklık hissi uyandırdığını belirterek bundan kaçınması gerektiğini söylemektedir. el-Mâzinî'ye göre duyguları tasvir ederken ayrıntılarda aşırıya kaçmakta ve sıfatları da gereğinden fazla kullanmaktadır. Bunun fikirsel yönden zayıf ve yetersiz olmasından kaynaklandığını düşünmektedir.

el-Mâzinî, onun çeşitli eserlerinden alıntılar yaparak birçok konu hakkında neler düşündüğünü anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Mustafa Lutfî el-Menfalûtî şair değil romantik bir yazardır. Döneminin aydınları onun güçlü kalemıyla yazmış olduğu eserleri okuyarak yetişmişlerdir. Bu nedenle onun eserleri hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve eserleri bazı açılardan da eleştirilmiştir.

5. el-MÂZİNÎ VE ŞUKRÎ ARASINDAKİ KARŞILIKLI SUÇLAMALAR

el-Mâzinî ve Şukrî, Yüksek Öğretmen Okulu'nda tanışmışlar ve sağlam bir dostluk kurmuşlardır. Okul sonrası el-Mâzinî bir süre İngilizce öğretmenliği yapmış, Şukrî ise eğitim için İngiltere'ye gitmiştir. Fakat İngiltere'den döndüğünde tekrar bir araya gelmişler ve modern Arap şiirinde yeni bir ekolün temellerini atmışlardır. Uzun yıllar büyük bir dayanışma içinde edebî çalışmalarında birbirlerini teşvik etmişlerdir.

Bir süre sonra Şukrî, el-Mâzinî'nin şiirlerinde ve gazete yazılarında Batılı yazarlardan alıntılar yaptığını farkederek onu uyarma ihtiyacı hissetmiştir. Bunu beşinci dîvanında örnekler vererek şu şekilde beyân etmiştir:

1. الشاعر المحتضر (eş-Şâ'iru'l-Muhtadar) isimli şiirinde Şukrî, Percey B. Shelley tarafından kaleme alınan *Adonis* adlı şiirden alıntılar yaptığını ileri sürmüştür. Shelley bu şiiri genç yaşta vefat eden John Keats'in ardından üzüntüsünü dile getiren bir ağıt olarak yazmıştır. el-Mâzinî'nin eş-Şâ'iru'l-Muhtadar adlı şiiri de ölmekte olan bir şairi anlatmaktadır. İki şiir arasındaki konu benzerliği Şukrî'nin dikkatini çekmiştir.
2. Şukrî'nin ikinci suçlaması ise, el-Mâzinî'nin قبر الشعر (Kabru'ş-Şi'ir) adlı şiirinde Alman şair Heinrich Heine'den alıntılar olduğuna yönelik olmuştur.
3. Üçüncü suçlama فتى في سياق الموت (Feten fi Siyâkı'l-Mevt) adlı şiirinde de İngiliz şair Thomas Hood'tan alıntılar olduğuna ilişkindir.
4. Dördüncü suçlama الراعي المعبود (er-Râ'i'l -Ma'bûd) adlı şiirde Amerikalı şair Amy Lowell'den alıntılar yaptığını dair olmuştur.
5. Beşinci suçlamasında وردة الرسول (Verdetu'r-Rasûl) adlı şiirinde İngiliz şair Edmund Waller'den alıntılar olduğunu iddia etmiştir.

Şukrî'nin el-Mâzinî'ye yönelttiği suçlamalar sadece bunlardan ibaret değildir. Mâzinî'nin *Beyân Dergisi*'nde yazmış olduğu تناسخ الأرواح (Tenasuhu'l-Ervâh) adlı yazıda baştan sona kadar *Spectator Dergisi*'nde yazmakta olan İngiliz yazar Edison'dan alıntı yaptığını iddia etmiştir.

Şukrî, *Beyan Dergisi*'nde İbn Rûmî hakkındaki yazısında, Victor Hugo'nun *Shakespeare* adlı eserinden uzunca alıntılar yapmıştır. Ayrıca Thomas Carlyle'den de alıntılar yapmış olduğuna dair suçlamalarda bulunmuştur.

Bu şekilde alıntılar yapmanın kabul edilemez bir ihanet olduğunu belirterek, bundan sonra artık kimsenin Mâzinî'yi meth övmeyeceğini belirtmiştir. el-Mâzinî bu

suçlamalardan bazılarına cevap vermiş, bazılarına ise vermemiştir. Bu şekilde iki şair arasında bir kırgınlık oluşmuş ve bu da onların edebî çalışmalarındaki performanslarını düşürmüştür.

Şukrî, olup bitenler karşısında hayal kırıklığına uğramış ve el-Mâzinî'nin hatasını anlayıp düzeltmesi gerekirken kendisine saygısızca saldırılarda bulunmasına çok içerlemiş ve edebî faaliyetlerine uzun bir süre ara vermiştir. Uzun yıllar, sadece Milli Eğitim Bakanlığı'nda yürütmekte olduğu memuriyet mesleğine odaklanmıştır.

el-Mâzinî ise kendisine yöneltilen suçlamalar karşısında sessiz kalmayarak *ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd* adlı eserde Şukrî'yi eleştiri bombardımanına tutmuştur. صنم الألاعيب (Oyuncakların Efendisi) başlıklı yazısında Şukrî'nin hangi edebiyat dalıyla ilgilendiyse başarısız olduğunu çünkü edebiyata dair kendisine ait hiçbir üslubunun bulunmadığını ve bu yüzden de diğer şairleri taklid ettiğini iddia etmiştir. Bunu da onun satırlarına şöyle gözetan birinin hemen anlayabileceğini söylemiştir.

Aynı başlıklı ikinci yazısında bir gün imzasız bir mektup aldığını ve bu mektupta kendisinin Şukrî'yi içine cin kaçmış şeklinde itham ettiğini yazmaktadır. Daha sonra mektubu yazan kişi ona hitaben şöyle demektedir: “Sen de şiirlerinde onun gibi cinlenmişsin” (Mâzinî, 1921: 178).

el-İ'tirâfât (الاعترافات) adlı eserde Şukrî'nin hayatın zorlukları karşısında nasıl bir mücadele verdiğini anlatarak yaşadığı sıkıntılar, ruhunda kopan fırtınaları ve sürekli mutsuzluğunu anlatmıştır. Mısır'da yaşanan zor günler ve şairin çocukluğunda yaşamış olduğu sıkıntılar bugün böyle bir hezeyan içinde olmasına yol açmıştır. Böylesine bir üzüntü yaşamasının bir sebebinin de dini inaçları ile ilgili olduğunu söyleyerek, Şukrî'nin kendi sözleriyle şöyle devam etmiştir: “Küçükken hurafelere aşırı derecede inanırdım. Yaşlı kadınlardan hurafelerle ilgili hikâyeler dinlerdim. Sonunda tüm bu hurafeler zihnimin her bir köşesini kaplamıştı. İbadet çağıma başladığında namazlarımı kılar ve çok dua ederdim. Dini kitaplardan sâlih kul ile fâsık kul arasındaki farkları öğrenirdim. Fâsık

kulların Allah tarafından nasıl merhametsiz bir şekilde cezalandırılacağını okurdum. Bu cezayı düşünmekten dolayı geceleri bazen korkuyla uykumdan korku içinde uyanırdım’’ (el-Mâzinî, 1921: 170).

Bazen kendisinden başka kimsenin duyamadığı güzel nağmeli müzikler duyduğunu söylemekte, bazen şeytanın kendisine tüm çirkinliğiyle görüldüğünü anlatmaktadır. Bazen de geometri kitaplarında olmayan şekiller gördüğünü söylemektedir. Şeytan kendisine görüldüğü zaman çok korktuğunu küçüklüğünde inandığı gibi inanmaya başladığını belirtmektedir.

Bu yazısında Mâzinî, Şukrî’yi edebi anlayışı ve eserlerinden dolayı değil, içinde bulunduğu ruh halinden ve bazı psikolojik sıkıntılarından dolayı eleştirmektedir. Böyle bir hezeyan yaşayan bir şairin iyi şiirler yazamayacağını söylemektedir.

Tüm bu tartışmalar sonucunda *ed-Dîvan fi’l Edeb ve’n-Nakd* adlı eser on cilt halinde yazılması planlandığı halde sadece iki cilt yazılmıştır. Dîvan Ekol’ü daha modern Arap şiirine pek çok katkıda bulunmaları mümkünken kısa bir süre içinde dağılıp gitmiştir.

Bu eser modern Arap edebiyatında ilk edebi eleştiri kitabı olarak kabul edilmektedir. Bu eserde neo- klasik şiir anlayışına yönelik fikirlerini açıklamışlar ve neo- klasik şairlerin şiir anlayışını eleştirmişlerdir.

Fakat yapılan eleştiriler dikkatlice okunduğunda eleştirilerin zaman zaman edebi esere yönelik olmayıp, şairlerin kişiliklerine bir hücum niteliği taşıdığı görülmektedir. Bazı eleştirilerin şahsi intikam hirsından öteye geçemediği, şahsi öfke duymuş oldukları edebiyatçılardan intikam alma biçiminde olduğu görülmektedir. Özellikle bu Mâzinî’nin Şukrî’ye yöneltmiş olduğu eleştirilerde açıkça görülmektedir. Bu da henüz bu dönemde edebi eleştirinin ilkelerinin tam olarak belirlenmemiş olduğunu göstermektedir. Amaç modern Arap şiirine birtakım yenilikler getirmek iken şairlerin birbirlerini suçlamaları yüzünden grup dağılmak zorunda kalmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. DİVAN EKOLÜ'NÜN ETKİLENDİĞİ İNGİLİZ EDEBİYATÇILAR

Fransa'da Fransız İhtilali sonrasında klasizme karşı olarak romantizm ekolünün ortaya çıkmaya başladığı zamanlarda da İngiltere'de Byron, Shelley, Keats, Walter Scott gibi edebiyatçılar Fransa'dan çok daha önce edebiyatta duygusal akımı başlatmışlar ve önemli eserler vermişlerdir.

İngiltere'de klasisizme karşı XVIII. yüzyılın başında oluşan ilk tepki olan Anthony Ashiey Cooper'in kurucusu olduğu Duygu Okulu, aynı zamanda romantizmin oluşmasına zemin hazırlayan ilk ciddî hareket olmuştur. Bu okul, her şeyi akıl ile açıklamaya uğraşmanın yeterli olmadığını, gerçeklerin kavranmasında duyguların da çok önemli olduğunu savunmuştur. İnsanın iyi ile kötüyü ayırt etmede aklın yetersiz kaldığını, bunu ancak ahlakî değerlerle başarabileceğini söylemiş ve bunun da duygular ile mümkün olduğunu vurgulamıştır (Çetişli, 2015: 78). Bu okulun mensupları duygunun düşünceden daha evrensel olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre doğuştan iyi olan insan çevrenin bir takım olumsuz etkileri sonucunda kötü bir hale gelmektedir. Bu yüzden doğuştan iyilik özelliğine sahip olan insan kendi gibi iyi özellikler taşıyan doğaya dönmek zorundadır. Hayvanlara karşı da büyük bir ilgi ve sevgi duymaktadırlar. Fakat Duygu okuluna mensup olanlar mevcut sosyal düzene bir başkaldırı içindedirler.

XVIII. yüzyılın sonlarında dünyada büyük bir karışıklık vardı. 1776 yılında meydana gelen Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi insanların fikirlerini ve değer yargılarını derinden sarsmıştı. Edebiyatçılar daha güzel bir dünyanın umutlarını okuyucuya empoze etmeye çalışıyorlardı.

Romantizm kavramı köken olarak “romance” kelimesinden gelmektedir. Romance, Roma İmparatorluğu'nda halkın konuştuğu, Latincenin bozulmuş hali olan konuşma dilidir (Çetişli, 2015: 75). Fransızca, İspanyolca gibi Latinceden türemiş olan

ve Roma İmparatorluğu'na bağlı ülkelerin konuştukları dillere *romance languages* denilmekteydi. Edebi ve bilimsel eserler Latince yazılırken, halkın rahatlıkla okuyup anlayabildiği şiir ve öyküler halkın konuştuğu dil ile yazılıyordu. Bu tür eserler çoğunlukla doğal güzellikleri tasvir etmekte ya da olağanüstü olayları anlatmaktadır. Bu yüzden de romantik kelimesi bu tür eserlerden dolayı doğanın farklı yönlerini anlatmada ya da duygusal yoğunluğu ifade etmede kullanılır oldu.

Romantik sanatçıların hiç biri kendini romantik şeklinde tanımlamamıştır. Sadece edebiyatta değil resim ve müzikte de etkisini gösteren bu ekole daha sonraki yıllarda “romantik ekol” adı verilmiştir.

İngiliz edebiyatı da Fransız ihtilali sonrasında ortaya çıkan romantik akımdan son derece etkilenmiştir. Romantik ekol, toplumda yerleşmiş her türden katı kurallara, düşüncelere, edebiyatta kalıplaşmış dil ve anlatıma karşı çıkmıştır. İngiliz romantizminin dayandığı temeller Fransız İhtilali'nin meydana gelmesini sağlayan duygu ve düşüncelerdir. Kısa bir süre sonra umulan o güzel ortam oluşmamış Fransa ve İngiltere savaş ortamı içine girmiştir. Napolyon'un bitmez tükenmez hırsından dolayı tüm Avrupa'ya saldırması ve İngiltere'ye de saldırmak istemesi insanların Fransız İhtilali sonunda gelmesini umdukları barış, sevgi ve eşitlik ortamının günlük hayatta gerçekleşmediğini görerek hayal kırıklığı yaşamalarına neden olmuştur. Sanayi Devrimi'ni yaşayan İngiltere'de yoksulluk ve sıkıntılı günler karşısında sığınabilecekleri bir hayale ihtiyaçları vardı. Güzel bir geleceğin kendilerini beklediğine dair hayalleri onlara umut aşılayarak güç kazandırmıştır. Kardeşçe, özgürce ve refah içinde yaşanacak günlerin mutlaka geleceğine dair umutlarını asla kaybetmemişlerdir.

İngiliz edebiyatında romantik dönem Samuel Taylor Coleridge ve William Wordsworth tarafından yazılan şiirlerin *Lyrical Balads* adlı bir eserde toplanarak yayınlanmasıyla başlamıştır (Urgan, 2017: 577). Bu eseri yayımlayarak şiirde büyük bir yenilik hareketini başlatmak istediler. Bu kitabın önsözünde William Wordsworth yeni

şiiir anlayışının ilkelerini anlatmaktadır. Şiiirde kullanılan karmaşık dile ve Latince özentisine karşı çıkarak şiiirin gündelik dille yazılmasını savunmaktadır. Ona göre şiiirde en önemli şey içtenlik olmalıdır. Modern İngiliz şiiiri ilkelerini Coleridge ve Wordsworth'a borçludur.

Modern İngiliz edebiyatında ilk edebi eleştirinin temellerini atan ve ilkelerini ortaya koyan kişinin Samuel Taylor Coleridge olduğu kabul edilmektedir. İngiliz edebiyatında yapılan edebi eleştiri çalışmaları da Arap edebiyatçıları tarafından yakından takip edilmiştir. Dîvan Ekolü İngiliz edebiyatında yapılan edebi eleştiri ilkelerini benimseyerek bu ilkeler doğrultusunda modern Arap edebiyatının ilk edebi eleştiri çalışmalarını ortaya koymuştur.

İngiliz romantik şairlerinin Arap edebiyatını böylesine etkilemesinin sebebi Mısır'da halkın yorgun, bitkin ve sıkıntı içinde zorlu bir dönemde yaşıyor olmasıdır. Geleceğe dair umutlarını koruyabilmek ve mücadele edebilmek için gereken yolu onlara romantizm göstermiştir. Romantizm sıradan insanın yaşamını konu edinerek onun anlayabileceği bir dilde ona hitap ederek topluma umut ve güç vermiştir.

Tüm bu gelişmeler Mısır'da Dîvan Ekolü adı verilen yeni bir ekolün oluşmasına zemin hazırlamıştır. İngiliz romantik şairlerin şiiirlerinden etkilenilenmenin sonucunda Arap şiiirine pek çok yenilik kazandırılmış ve aynı zamanda ilk modern edebi eleştirinin temelleri atılmıştır.

1.1. Samuel Taylor Coleridge (1772-1834)

Samuel Taylor Coleridge, 1772 yılında Devonshire şehrinde on dört çocuklu fakir bir din adamının sonuncu çocuğu olarak dünyaya geldi. Dokuz yaşında iken babasının vefatı üzerine yakınları onu hayırseverler tarafından kurulan İsa Hastanesi adında yatılı bir okula yazdırdılar (Urgan, 2017: 592). Hayatı boyunca yakasını bir türlü bırakmayan yalnızlık duygusunu bu okulda tattı. Ortaokul ve liseyi bu okulda tamamladıktan sonra

1791 yılında Cambridge Üniversitesi'ne kaydoldu. Fakat burada uzun süre kalamayarak orduya yazıldı. Bir süre sonra tekrar üniversite yaşamına geri döndü.

Gittiği hiçbir yerde mevcut kurallara uyum gösteremiyor, sürekli bir yerden diğer bir yere geçiyordu. Aynı anda çok farklı alanlara ilgi duyan karmaşık bir ruh haline sahipti. O bir şairdi, edebiyatçıydı, gazeteciydi, siyaset bilimciydi. O yüzden kendisine “bin bir beyinli adam” lakabı takılmıştı. Hayatının hiçbir döneminde siyasi bir gruba ya da derneğe katılmamıştır. Ezilen insanların sorunlarını çözmek için bireysel eylemi çözüm olarak görmüştür. Bireylerin, ezilen insanların yanında durarak onlara görevlerini öğretmesi gerektiğine inanmıştır (Colmer, 1972: 253).

Lirik Baladlar'ın yayımlanmasından sonra Almanya'ya giderek Alman idealistlerin eserlerini okuyunca düşüncelerinde radikal değişimler meydana gelmiştir. “Coleridge, politik olarak daha önce kurulu düzen ve kral karşıtı bir çizgideyken ve Pitt hükümetinin politikalarını sert bir şekilde eleştiriyorken, Almanya seyahati sonrasında kurulu düzeni destekler. Muhafazakâr Hristiyanlık ile Alman idealizmi arasında uzlaşmayı sağlamaya çalışır” (Birlik, 2014: 231).

Modern anlamda ilk İngiliz edebiyat eleştirmenidir. Şiirin çeşitli sorunlarını çözmek için şiir üzerinde çözümlü incelemeler yaparak bazı temel ilkeleri saptamıştır. Bir bakıma modern şiirin ilkelerini belirlemiştir. Coleridge, şiirin her şeyden önce bir düzen işi olduğuna inanır. Şair tek tek olaylardan, izlenimlerden bir düzen kurar. Birleştirici, yoğurucu hayal gücünü kullanır. Ona göre şiir bir tutkudur. Şiir yazmak için kullanılacak dil de güçlü tutkuları anlabilen bir dildir. Bu dil günlük dilin çok ötesinde olan şiir dilidir.

O, şiiri “en iyi kelimelerin en iyi şekilde dizilmesidir” şeklinde tanımlamıştır. Coleridge'ye göre şair; “Zamanla ebediyetin kesiştiği imtiyazlı anları yaşayan, bu anlarda ruhunun bütün melekelerini ve onların kazandırdığı çeşitli ve birbirine zıt tecrübe unsurların ahenkli bir bütün içinde ve hiyerarşik bir düzende birleştirebilen bir kişidir.

Şair, duyu organları, duyguları ve zekâsıyla edindiği bireysel tecrübeyi, akıllı, sezgisi ve hayal gücüyle kavradığı evrensel tecrübeyi Tanrı'nın tekliğine erişip ilahî aşkı yaşadığı zaman, organik bir bütün olan şiirde ifade edebilen kişidir (Kantarcıoğlu, 2012: 99).

1798'de William Wordsworth ile beraber kaleme aldıkları *Lirik Baladlar* isimli şiirler İngiliz romantizminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Hedefleri geleneksel şiirin süslü ve abartılı söyleyiş tarzını bir tarafa bırakarak insanların gerçek yaşamda kullandıkları doğal dilde yazmaktır. Onlara göre şiir, okuyucuya bir mesaj verme amacı gütmeyen süslü söz söyleme sanatı değildir.

Türkçeye *Yaşlı Gemici* olarak çevrilen Coleridge'in ünlü *The Rime of the Ancient Mariner* isimli şiiri, romantizmin pek çok özelliğini göstermektedir. Şiirdeki yaşlı gemicinin okyanuslarda başından geçen zorlu serüveni anlatmaktadır. Coleridge bu şiirini yazarken halk hikâyelerinden ve batıl inanıçlardan da faydalanmıştır. Bu şiirde yaşlı denizcinin kişisel deneyimi, doğanın görkemini, insanın doğa karşısındaki acizliğini, doğanın gücü karşısında insanın zayıflığını anlatmıştır. Şair, yaşlı gemiciyi okyanusta yapayalnız bırakarak doğa karşısında insanın ne kadar güçsüz ve çaresiz kaldığını gözler önüne sermiştir. Bu şiirde geçen karakterler şunlardır:

Yaşlı denizci: Yaşlı denizci hikâyesini anlatmak için ülke ülke dolaşmaktadır.

Düğün misafiri: Bir adam iki arkadaşıyla bir düğüne giderken Yaşlı denizciyle karşılaşır onun hikâyesini sonuna kadar dinlemek zorundakalıdır.

Albatros: Deniz canlılarıyla beslenen, perde ayaklı büyük bir deniz kuşudur. O zamanlarda albatrosları öldürmenin uğursuzluk getirdiğine inanılmaktaydı. Bu şiirde de yaşlı denizci bir albatros öldürerek başına çeşitli uğursuzluklar geldiğini anlatmıştır.

Mürettebat: Yaşlı denizcinin albatrosu öldürmesi üzerine helak olan iki yüz denizcidir. Onlar da aynı gemide çalışıyorlardı.

Rahip: Rahip, yaşlı denizcinin başından geçenleri dinleyerek onun günah çıkarmasına ve bu şekilde vicdanının rahatlamasına yardımcı olur.

Kılavuz kaptan: Yaşlı denizciyi kurtaran adam.

Kaptan yardımcısı: Cankurtaran kaptanın yardımcılığını yapan genç adamdır.

Yaşlı denizci sokaktan iki arkadaşıyla beraber düğüne gitmekte olan geçen bir adamı durdurarak kendi hayatını ona anlatır. Şiire şu şekilde başlamaktadır:

It is an ancient Mariner,
And he stoppeth one of three.
By thy long grey beard and glittering eye,
Now wherefore stopp'st thou me?
The Bridegroom's doors are opened wide,
And I am next of kin;
The guests are met, the feast is set:
May'st hear the merry din.
He holds him with his skinny hand,
There was a ship,' quoth he.
Hold off! unhand me, grey-beard loon!
Eftsoons his hand dropt he.
He holds him with his glittering eye.
The Wedding-quest stood still,
And listens like a three years' child:
The Mariner hath his will (Coleridge, 1980: 127).

Durdurunca denizci üç kişiden birini,

Adam çok sinirlenerek çılgına döndü.

Çakmak çakmak gözlerin ve ak düşmüş sakalınla,

Ne istersin birader bırak beni gideyim dedi.

Düğüne gidiyorum ben, beni bekliyorlar onlar.

Damat hem de akrabamız, bugün evleniyor,

Toplanmış davetliler hazırlanmış masalar.

Dinle bak şu kalabalığı, çın çın ötüyor her yer.

Coleridge, doğanın şairle Tanrı'yı birbirine bağlayan mistik bir güç olduğuna inanmaktadır. Şiirdeki yaşlı denizci etrafında bulunan tüm yaratıkları sevmeye başlayınca doğa ile bütünleşerek Tanrı'nın lanetinden kurtulmuştur. Samuel Taylor Coleridge, şairi Tanrı'nın seçtiği bir temsilci olarak tanımlıyordu.

“Coleridge'in şair olarak en üretken olduğu zaman dilimi 1797-1798 yıllarıdır. En güzel şiirlerini bu dönemde yazdığı için bu dönem onun şiir yaşamında olgunluk yılları olarak kabul edilir” (Birlik, 2014: 231).

25 Temmuz 1834 tarihinde Londra'da vefatından sekiz ay önce mezar taşının üzerindeki şu şiirini yazmıştır:

Stop, Christian passer-by! Stop, child of God,

And read with gentle breast. Beneath this sod

A poet lies, or that which once seem'd he.

O, lift one thought in prayer for S. T. C.

That he who many a year with toil of breath!

Found death in life, may here find life in death (Bloom, 1986: 32).

Dur, Hristiyan yolcu! Dur Tanrı'nın çocuğu,

Oku tüm kalbinle bu yazıyı. Bu toprağın altında,

Bir şair yatıyor ya da bir zamanlar şair olan bir kişi,

Samuel Taylor Coleridge için dua et, ne olursun.

O yıllarca dünyada ölümü gördü,

Ölümde de yaşamı bulmasını dile.

1.2. William Wordsworth (1770-1850)

William Wordsworth 1770 yılında İngiltere'nin kuzeyinde bulunan Cockermouth şehrinde, noter olan bir babanın oğlu olarak dünyaya geldi. Sekiz yaşındayken babası, on üç yaşındayken annesi vefat etmiştir. Kırsal bir kesimde maddi zorluklar içerisinde çok mutsuz bir çocukluk geçiren Wordsworth, kendini öldürüp bu hayatın sıkıntılarından kurtulmayı bile düşünmüştür. Çocukluğunu geçirdiği kırsal bölgede doğa sevgisini edinmiş ve bu sevgi gelecek yaşamında şiir anlayışına yön vermiştir. Şiirlerinde köy hayatında geçen sıradan olayları ve sıradan insanları konu edinmiştir. Şiirlerinde doğanın insanı nasıl etkilediğini anlatarak okuyucunun önüne doğayı ilk kez görmekte oldukları bir mucize gibi sermiştir.

1787 yılında başlamış olduğu Cambridge Üniversitesi'nden mezun olmuş ve Fransızca öğrenme bahanesiyle Fransız Devrimi'nin gerçekleştiği Fransa'ya gitmiştir (Urgan, 2015: 565). 1792 yılında Fransa'dan ayrılarak Göller Bölgesi'ne yerleşmiştir.

O da diğer romantik şairler gibi şiirlerinde duygularını ifade ederken doğal unsurları kullanmıştır. Ona göre doğa sevgisi zaten sonunda insan sevgisine dönüşmektedir. Wordsworth, *The Prelude* adlı eserinde, yirmi iki yaşına kadar en çok doğayı sevdiğini, ancak ondan sonra insanlara bağlandığını söyler (Urgan, 2017: 565).

Bir süre devam eden çalkantılı bir dini inanç yapısından sonra tüm dini inancını kaybetmiştir. Bunu da şu mısralarıyla dile getirmiştir:

Now believing, now disbelieving; endlessly perplexed,

With impulse, motive, right and wrong (Urgan, 2003: 567).

Bir bakmışsın inanıyorum, bir bakmışsın inanmıyorum.

Dürtüler, güdüler, doğrular ve yanlışlar,

Sürekli bir şaşkınlık içerisindeyim.

Yeni şiir anlayışının ilkelerini belirtmeye çalışan Wordsworth'un en çok önem verdiği konulardan biri şiir dilidir. O, şiirlerinde orta sınıf insanının hayatını konu almış

ve sıradan insanların konuştuğu halk dilini kullanmıştır. Mevcut şiir kurallarına başkaldırarak şiire bazı yenilikler getirmiştir.

Bazı şairler, onun sıradan insanın konuştuğu dili kullanmasını eleştirmişler ve yoksulluğun onu komik duruma düşürmesi sonucunda saçmaladığını iddia etmişlerdir. Fakat Onun amacı sadece şiir dilini insanların konuşma diline yaklaştırmaktı.

Wordsworth ve Coleridge beraber yazdıkları “*Lirik Baladlar*” adlı şiirleriyle romantik şiirin temellerini atmışlardır. Bu yüzden iki şairin karşılaştıkları 1797 yılı haziran ayı İngiliz romantizminin sembolik başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir (Ashton, 1996: 46).

William Wordsworth, şiiri duygu aracılığıyla olağanüstü bir şekilde kalbe ulaşan bir gerçek olarak görmektedir. Şair duygularını etkili şekilde dile getirerek okuyucunun duygularına nüfuz eder ve onu derinden etkiler. Sıradan bir insan olan Lucy’yi *Nice Aşılmamış Yolları Aştı* isimli şiirinde etkili bir şekilde anlatmıştır:

And very few to love.

A violet by a mossy stone,

Half hidden from the eye!

Fair as a star, when only one,

Is shining in the sky.

She lived unknown, and few could know,

When Lucy ceased to be;

But she is in her grave, and oh,

O ne kızdı öyle, kimsenin kendisine övgü dolu sözler söylemediği,

Çok az kimsenin kendisini sevdiği.

Taşların arasından açan bir menekşedir o

Gözlerden yarı saklı

Tek başına parlak bir yıldız gibi

Göklerde ışıldayan.

Yaşadığını kimse bilmedi, öldüğünü de bilmeyecek,

bırakıp her şeyi gitti Lucy'cik işte,

Yapayalnız mezarında şimdi.

William Wordsworth romantik şiirin temellerini atarak şiir dilini konuşma diline yaklaştırabilmeyi başarmıştır.

1.3. Percy Bysshe Shelley (1792-1822)

İngiliz romantik şairlerinden olan Percy Bysshe Shelley 1792 yılında Horsham'da zengin bir toprak sahibi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babasına gelenekçi ve katı kuralları olduğu için tepki duyardı. O, toplumsal kurallara da tepki duyar, her zaman diğerlerinden farklı giyinir ve farklı tavırlar sergilerdi.

Şair, on iki yaşına geldiğinde Eston şehrinde bulunan, zengin ve seçkin ailelerin çocuklarının okuduğu bir okula gönderildi. Farklı olduğu için burada da hep dışlanıyordu ve arkadaşları ona “Deli Shelley” diye hitap ediyorlar ve ona türlü türlü eziyetler ediyorlardı. Ama o yılgınlık göstermeden hem öğrencilerle hem de okul idaresi ile başa çıkmaya uğraşıyordu.

Zamanının büyük bir kısmını kimsenin olmadığı yerlerde kitap okuyarak geçiriyordu. Çok kültürlü ve başarılı olmasından dolayı 18 yaşına gelince Oxford Üniversitesi'ne gitti. Orada “*Ateizmin Gerekliliği*” başlıklı bir makalesinden dolayı üniversiteden atıldı (Urgan, 2017: 626). İnsanlarla beraber olmaktan hoşlanmayan toplumun sıradışı bulduğu bir kişiydi.

Percy Bysshe Shelley, dünyada kötü olan ne varsa hepsinin değişeceği, böylece insanların kötülüğün ve bencilliğin pençesinden kurtularak özgürlük ve sevgi içinde yaşayacağı günlerin hayalini kuruyordu. Şiirinde gelecekte insanlığı bekleyen güzel günleri müjdeliyordu.

En çok sevilen şiirlerinden *Ode to the West Wind* (Vahşi Batı Rüzgârı) isimli şiiri Dîvan Ekolü şairlerinin etkilendikleri bir şiirdir ve günümüzde de hâlâ zevkle okunmaktadır.

O wild West Wind, thou breath of Autumn's being,
 Thou, from whose unseen presence the leaves dead,
 Are driven, like ghosts from an enchanter fleeing,
 Yellow, and black, and pale, and hectic red,
 Pestilence-stricken multitudes: O thou,
 Who chariotest to their dark wintry bed.
 The winged seeds, where they lie cold and low,
 Each like a corpse within its grave, until
 Thine azure sister of the Spring shall blow.
 Driving sweet buds like flocks to feed in air,
 With living hues and odors plain and hill:
 Her clarion o'er the dreaming earth and fill

*Ey vahşi Batı rüzgârı, sen ki sonbaharın nefesi,
 Sen ki görünmez varlığından ölmüş yaprakların,
 Büyülü bir kaçışla hayaletler gibi sürüklendiği,
 Sarı ve siyah, solgun ve telaşlı bir kırmızı,
 Hummanın kasıp kavurduğu yığınlar! Siz de,
 Savaş arabalarınızı karanlık kış yataklarınıza sürersiniz.
 Üşümüş ve boynu bükük yatan o kanatlı tohumlar,
 Her biri mezarındaki birer ölü gibi.
 Ta ki o gök mavi kız kardeşiniz bahar fişkıranı kadar.
 Onun düşlere dalmış dünyanın üstünde öten borazanı,
 Tatlı tomurcuklarını havaya salarak sürüler gibi,*

Canlı renk ve kokularla doldurur tepelerle ovaları.

Dîvan Ekolü şairlerinin üçünün üzerinde de Shelley'in etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim Abdurrahman Şukri *Ode to the West Wind* (Vahşi Batı Rüzgârı) isimli şiirin etkisiyle إلى الريح (Rüzgâra) isimli şiirini kaleme almıştır.

Shelley yazmış olduğu aşk şiirleriyle insanlar üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Onun âşık olduğu kadın sadece ona rüyalarında görünmekte ve uyanmasıyla birlikte oradan kaybolmaktadır. Aşkını bu kadar büyük yapan ve onu bu kadar derinden etkileyen şey de bir hayale âşık olmasıdır. Şukrî'nin yazdığı olduğu aşk şiirleri Shelley'den çok büyük izler taşımaktadır. Onun âşık olduğu mükemmel kadın bu dünyada gerçekten yoktur. O, tamamen bir hayalin ürünüdür.

قَدْ حَدَّثُوا عَنْ شَاعِرٍ نَابِغٍ مُجَوِّدِ الشَّعْرِ شَرِيفِ الْمَقَالِ

Üstün yetenekli ve güzel şiir okuyan birinden bahsettiler.

لَمْ يَعْشَقِ الْغَيْدَ وَلَكِنَّهُ هَامَ بِبِكْرِ مِنْ بَنَاتِ الْخِيَالِ

Bir kadına âşık olmamıştı, fakat tutulmuştu hayali kızlardan bir bakireye.

صَوْرَةُ حُسْنٍ صَاغَهَا لُبُّهُ وَحَدُّهَا فِي الْحُسْنِ حَدُّ الْكَمِ

Güzelliği büyülemişti adeta, yoktu o güzellikte başka bir kadın.

فَصَارَ كَالطِّفْلِ رَأَى بَارِقًا هَاجَ لَهُ أَطْمَاعُهُ فِي الْمَحَالِ (Shousha, 2000: 161).

Şimşek gören bir çocuk gibi oldu. Heyecanlandırdı onu gerçekleşmesi imkânsız tutkuları.

Shelley'in *Epipsychidion* şiirinde de hayali bir aşk söz konusudur. Şairin aşkı güzelliğe olan sonsuz bir aşıktır, gerçek bir insana olan aşk değildir.

Shelley tarafından kaleme alınan *Tarla Kuşu* şiiri de 'Abbas Mahmud el-'Akkâd'ı derinden etkilemiş ve *Yağmur Kuşu* isimli şiirini yazmasına ilham olmuştur. Bu şiirde zıt kavramlar ve semboller görülmektedir. Şair doğayı yücelterek doğada derin anlamları keşfetme gayreti içindedir. Bu kuşun cennetten gelen mutlu bir ruh olduğuna inanmaktadır. Bu kuş cennetten geldiği için kendisinden daha çok şey bilmekte ve bu bilgileri kendisine öğretmesini istemektedir.

Hail tu thee, blithe spirit,
 Bird thou never wert,
 That from Heaven or near it,
 In profuse strains of unpremeditated art.
 Higher still and higher
 From the earth thou springest
 Like a cloud of fire,
 The blue deep thou wingest,
 And singing still dost soar, and soaring ever singest (Shelley, 2004: 187).

Selamlar olsun sana, ey tasasız can!
Kuş da olsan hiçbir zaman olmayan,
Ne cennetten ne de onun yakınından,
Önceden tasarlanmamış sanattan.
Yükseklere ve daha yükseklere sıçrayan bu dünyadan,
Bir bulut gibi kaçan yangından,
Deniz mavisi bile olsa kanatların,
Ve hâlâ şarkı söyler havalarda süzülerek,
ve süzülürken şarkı söyleyen hiç durmaksızın.

el-'Akkâd, Shelley tarafından yazılan *Skylark* (Tarla Kuşu) isimli şiirinden etkilenererek yazdığı قصيدة الكروان (Kasîdetu'l-Kerevân) adlı şiiri şöyledir:

زعموك غير مُجَدِّد الألحان ظلموك بل جهلوك ، يا كرواني

Senin tekrar tekrar ötmediğini sanarak sana haksızlık ediyorlar ey yağmur kuşu,

قَدْ غَيَّرْتُكَ وَمَا تُغَيِّرُ شَاعِرًا عَشْرُونَ عاماً في طراز بيان

Geçen günler seni değiştirdi ama yirmi yıldır değiştiremedi şairi şiir yazma tarzında.

أسمعتني بالأمس ما لا عهد لي بسماعه في غابر الألحان

Dün dinlettin bana ötüşünde daha önceki ötüşlerinde hiç duymadığımı,

وَرَوَيْتَ لِي بِالْأَمْسِ مَا لَمْ تَرَوْهُ مِنْ نَغْمَةٍ وَفَصَاحَةٍ وَمَعَانٍ

Dün bana daha önce hiçbir nağmenin, hiçbir ifadenin anlatmadıklarını anlattın.

أَنَا فِي لِسَانِكَ حَيْثُ أَطْلَقَهُ الْهَوَى مَرَحاً وَإِنْ غَلَبَ السُّرُورُ لِسَانِي

Ben senin dilindeyim, öyleki aşk mutlu bir şekilde çözdü dilini. Mutluluk galip geliyor dilime ve mutluluk şakıyor dilim.

أَنَا فِي ضَمِيرِكَ حَيْثُ بَاحَ فَمَا أَرَى سِرّاً يُغَيِّبُهُ ضَمِيرُ زَمَانِي. (Akkâd, 2011: 88).

Ben senin gönlündeyim öyleki yayıyor tüm sırları zamanın gizlemiş olduğu.

Shelley 1821 yılında *Bir Şiir Savunması* adlı eseri kaleme almış, fakat bu eser ölümünden sonra yayımlanmıştır. Thomas Love Peacock'un *Şiirin Dört Çağı* adlı kitabında, şiirin bir barbarlık kalıntısı ya da yetişkin çocukların ellerine tutuşturulan bir oyuncaktan başka bir şey olamayacağını söylemesi üzerine, Shelley *Bir Şiir Savunması* adlı eserinde bu iddialara cevap vererek şiirin önemli işlevini anlatmıştır. Şiirin uygarlığın tek ölçüsü olduğunu söyleyerek, duyguları genişletip güçlendirdiğini ve maddeye ruh kattığını söylemiştir. Şairlerin ona göre, duygusal sezileriyle geleceği hissederek bizlere gelecekte haberler vermelerinden dolayı, her bir şairin birer peygamber olarak kabul edilmesi gerekir (Shelley, 1904: 67).

Bu eserin, Dîvan Ekolü şairlerinin üzerinde çok büyük bir etkisi olmuştur. ‘Abdurrahman Şukrî de şairlerin haber verme özelliklerinden bahsederek bu özellikleriyle onları peygamberlere benzetmiştir.

Shelley, savunmasına şiiri ve şairi tanımlayarak başlar ve şiir ile ilgili olarak şunları söyler: “Şiire her zaman haz eşlik eder. Şiirin dokunduğu her ruh zevkle iç içe geçmiş bilgeliğe erişmek için kapılarını açar. Yeryüzü daha gençken, ne şairler ne de dinleyiciler şiirin yüceliğinin tam farkında idiler. Çünkü şiir bilincin ötesindedir. Tam olarak kavranamayan bir metod izler. Gelecek kuşakların düşünmesi, birliğin muhteşem gücünü ölçmesi için muhafaza edilir” (Shelley, 1904: 30).

Şairin değeri zamanla ortaya çıkar. Hiç bir şairin yaşadığı zamanda değeri tam olarak anlaşılamaz. Oysaki zaman en iyi jürüdür. Çünkü şairin şiirine değer biçen kişiler o zamanın insanlarıdır. Shelley, şiire dair ahlaki sorumlulukları da hatırlatarak şiirde müstehcenlik konusunun ahlaki olmadığından bahseder

Törende, Lord Byron, arkadaşının kafatasını hatıra olarak saklamak istemiş, ancak yine bir yazar olan aile dostları Edward Trelawny buna izin vermemiştir. Fakat yakma esnasında kalbi bir türlü yanmayınca, Trelawny kalbi ateşten çıkarmış ve Percy'nin dul eşi Mary Shelley'e vermiştir. Kalp sonunda, oğlu öldüğü zaman, onunla beraber gömülmüştür.

Shelley, John Keats'in ölümünden üç ay sonra onun için *Adonis'e Ağıt* isimli pastoral bir şiir yazmıştır. Adonis, Yunan mitolojisinde her sene vefat eden ve sonradan tekrar dirilen tabiat tanrısının adıdır. Musevi mitolojisinde ise Adonai Tevrat'ta geçen tanrı isimlerinden biridir. Shelley, Adonis'i yazarken eski Yunan'dan beri kullanılan ağıt geleneklerine bağlı kalmıştır. Keats'in ölümünden dolayı kalbinde hissettiği acısını hafifletmek için "Doğa ile bir oldu" şeklinde bir değerlendirme yapmıştır (Shelly, 1977: 370). Ona göre insan ölünce doğa ile bütünleşmektedir. Keats'in ölümünden duyduğu üzüntüyü *Adonis* isimli şiirinde şöyle dile getirmektedir:

The breath whose might I have invok'd in song
Descends on me; my spirit's bark is driven,
Far from the shore, far from the trembling throng
Whose sails were never to the tempest given;
The massy earth and sphered skies are riven!
I am borne darkly, fearfully, afar;
Whilst, burning through the inmost veil of Heaven,
The soul of Adonais, like a star,
Beacons from the abode where the eternal are (Reinman, 1977: 487).

*Şarkımda çağırdığım nefesin gücü üstüme geliyor,
 Ruhumun gemisi uzaklaşıyor kıyıdan,
 Ve fırtınaya dayanamayacak olan kalabalıklardan.
 Yeryüzü ve onu kaplayan gök kubbe yarıldı.
 Uzaklara gidiyorum karanlıklar içinde korkarak.
 Gökyüzünün her derinliğini yakan Adonis'in ruhu,
 Beni çağırıyor bir yıldız gibi sonsuzların oturduğu yere.*

Shelley, yüzme bilmediği halde denize girmiş ve boğularak ölmüştür. Cesedinin İtalya'da sahile vurduğu yerde yakılması suretiyle kendisi için bir cenaze töreni düzenlenmiştir.

1.4. Francis Turner Palgrave (1824-1897)

Dîvan Ekolü şairelerinin İngiliz edebiyatına dair ilk okudukları şairlerden biri olan Francis Turner Palgrave, İngiliz edebiyatında romantik akımın en önde gelen şairlerindendir. 28 Eylül 1824 tarihinde Norfolk'ta doğdu. Onu asıl üne kavuşturan eseri *The Golden Treasure* (Altın Hazine) şiir antolojisidir. Bu eserde İngiliz edebiyatına ait en iyi 1853 şiir mevcuttur (Nelson, 1985: 17). Eserin kaleme alındığı dönemde yaşayan şairlerin şiirleri bu şiir antolojisi içinde yer almamıştır.

Dîvan Ekolü şairleri daha yüksek öğretmen okulunda birer öğrenciyken gözlerini İngiliz edebiyatına Francis Turner Palgrave'i tanıyarak açmışlardır. İngiliz edebiyatının en iyi şiirlerinden oluşan *The Golden Treasure* (Altın Hazine) isimli şiir antolojisini okumuşlar ve sonrasında da ellerinden hiç düşürmemişlerdir.

Altın Hazine şiir antolojisinde T. Nash, W. Shakespeare, w. Drummond of Hawthornden, C. Marlove, J. Donne, Sir P. Sidney, T. Lodge, T. Campion, Lord Byron, W. Wordsworth, P.B.Shelley, John Keats gibi birçok ünlü şairin şiirleri yer almaktadır.

Shelley tarafından yazılan *Love's Philosophy* isimli şiir, *Altın Hazine*'de yer alan şiirlerden biridir. Shelley bu şiirinde aşkın felsefesini şu şekilde anlatmaktadır:

The fountains mingle with the river,
 And the rivers with the ocean,
 The winds of heaven mix for ever,
 With a sweet emotion.
 Nothing in the world is single.
 All things by a law divine.
 In one spirit meet and mingle.
 Why not I with thine?
 See the mountains kiss high heaven,
 And the waves clasp one another,
 No sister flower would be forgiven.
 If it disdained its brother,
 And the sunlight clasps the earth,
 And the moonbeams kiss the sea,
 What is all this sweet work worth,
 If thou kiss not me (Palgrave, 1875: 290).

Aşkın Felsefesi

*Kaynaklar ırmaklara karışır ve ırmaklar okyanuslara,
 Cennetin rüzgârları karışır hep tatlı bir duyguyla;
 Hiçbir şey tek değildir dünyada, her şey ilâhi bir yasayla,
 Bir ruhta karşılaşır ve karışır birbiriyle, benimki seninkiyle neden
 olmasın?
 Bir dağın cenneti öpüşüne bak ve birbiriyle kucaklaşan dalgalara;
 Kardeş çiçek bağışlanmaz kardeşi onu hor gördüyse.*

Ve gün ışığı kucaklar toprağı, ne değeri var tüm bu öpüşlerin,

Sen beni öpmedikçe?

Palgrave *Altın Hazine* isimli şiir antolojisini arkadaşı Alfred Tennyson'a ithaf etmiştir. Çünkü Tennyson antolojinin son kısmında yer alacak olan şiirlerin seçiminde Palgrave ile beraber çalışıp ona şiirlere yönelik değerlendirmelerde bulunarak önemli katkılarda bulunmuştur. 1861 yılında Palgrave bu kısımdaki şiirlerin sıralanışında ve şiir zevkinde Tennyson'ın önemli katkıları olduğunu söylemiştir (Palgrave, 1915: 3). Bu antolojiyi hazırlama amaçları İngiliz edebiyatında yazılmış şarkıların ve lirik şiirlerin bir antolojisini oluşturmaktır.

Romantizmin önde gelen şairlerinden olan Francis Turner Palgrave 1897 yılında Londra'da vefat etmiştir.

1.5. John Keats (1795- 1821)

John Keats dört çocuklu ailenin en büyük çocuğu olarak 1795 yılında Londra'da dünyaya gelmiştir. Henüz sekiz yaşındayken babası attan düşerek vefat etmiş ve bu acıya daha fazla dayanamayan annesi de altı yıl sonra veremden ölmüştür (Urgan, 2003: 620).

Okumak Keats'in en büyük tutkusu olmuştur. Bu yüzden vaktinin çoğunu kitap okuyarak geçiriyordu. Tenefüste arkadaşları oyun oynarken o, bir köşeye oturarak hemen kitap okumaya başlardı. Okulda yapılan kompozisyon yarışmalarında onun yazıları her zaman birinci seçilmekteydi (Ballew, 1910: 13).

Küçüklüğünden beri şiirle yakından ilgilenmiş ve şiir onun tutkusu haline gelmişti. Yirmi yaşına kadar aynı doktorun yanında çalıştı ve girdiği tıp sınavı sonunda cerrah olma hakkını kazandı. Fakat onun doktorluk mesleğine karşı hiçbir ilgisi yoktu. O, sadece hayatı boyunca şiir yazmak istiyordu. Keats, şiirlerinde güzelliği gerçeğe özdeşleştirmektedir. Eski bir Yunan vazosunu gördüğünde şu şiiri söylemiştir:

Beauty is truth, truth is beauty-that's all,

Ye know on earth and all you need to know (Urgan, 2003: 623).

Güzel gerçektir, gerçek de güzeldir.

Yeryüzünde bildiğiniz ve bilmeniz gereken her şey bundan ibarettir.

Keats, *Edymion* adlı şiirinde güzellik hakkındaki duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

A thing of beauty is a joy for ever,

Its loveliness encreases, it will never,

Pass into nothingness, but still will keep,

A bower quiet for you and sleep.

Bir şeyin güzelliği sonsuza dek sevinç verir

Onun çekiciliği sürekli artar.

Hiçliğe dönüşmez asla, fakat sakince tutturur

Sana bir çardağı ve uyutur seni.

Güzellik, İngiliz romantizminin belli başlı konularından biridir. Keats, güzel bir şeyin sonsuza dek sevinç vereceğini söylemektedir. Âşık olduğu kıza yazmış olduğu bir mektubunda şöyle demektedir: “Ölürsem dedim kendi kendime, ölümsüz yapıtlar bırakmadım ardımda. Ama her şeyden çok güzellik kavramını sevdim ve eğer vaktim olsaydı, unutulmamanın yolunu bulacaktım ”(Urgan, 2003: 654).

Jonh Keats, 23 yaşında büyük bir üne kavuştu. Fakat ününün tadına varamadan 26 yaşında vefat etti. Shelley, John Keats’in ölümünün ardından *Adonais* isimli bir ağıt yazarak üzüntüsünü dile getirmiştir.

O da, diğer romantik şairler gibi içine kapanık ve melankolik bir ruh haline sahipti. Kendini her zaman yalnız hissetmiş ve yalnızlık duygusunu *La Belle Dame Sans Merci* adlı şiirinde şu şekilde dile getirmiştir:

O what can ail thee, knight at arms,

Alone and palely loitering?

The sedge has withered from the lake,
And no birds sing.

*Derdin nedir ey adam,
Yüzün sapsarı, yalnız dolaşmaktasın?
Gölün etrafındaki sazlar soldu,
Ötmüyor kuşlar artık.*

Şiirin devamında karşısına hayalî aşkı çıkmakta ve onu alıp peri mağarasına götürmektedir:

I met a lady in the meads,
Full beautiful a faery's child,
Her hair was long, her foot was light,
And her eyes were wild.
She took me to her Elfin grot,
And there she wept and sighed full sore,
And there I shut her wild eyes,
With kisses four.

*Bir kadınla karşılaştım kırlarda,
Bir peri kızı gibi çok güzel,
Adımları hafif, saçları uzun,
Ve vahşi bakışları vardı.
Beni götürdü Peri mağarasına,
Ağladı kederli iniltileyle.
Kapadım onun o vahşi gözlerini,
Dört defa öperek.*

John Keats gerçek dünyada var olmayan rüyalarında gördüğü güzel bir kıza âşık olmuştur ve aşkına kavuşmayı da asla başaramamıştır. Duygularını başka bir şiirinde de şu şekilde dile getirmiştir:

To nothing, loved a nothing, nothing seen,

Or felt but great dream (Urgan, 2017: 658).

Bir hiçe sarıldım, bir hiçi sevdim ben.

Bir şey görmedim ve duymadım etkili bir rüyadan başka.

‘Abdurrahman Şukrî şiirlerinde aşk temasını işlemiştir. Bu dünyada var olmayan mükemmel bir aşkın peşinde koştaktadır. Bu dünyada var olan bir kadına âşık olduğunda aşkın mükemmellik büyüsunün bozulacağına ve bu aşkın sıradan bir aşka dönüşeceğine inanmaktadır.

John Keats, Dîvan Ekolü şairlerini şiirde güzellik kavramını işleme konusunda etkilemiştir. Keats ayrıca Ortaçağ’a ait masal ve efsaneleri de şiirlerinde ele alarak Dîvan Ekolü şairlerini derinden etkilemiştir:

Ye three ghosts, adieul! You cannot raise,

My head cool-bedded in the flowery grass.

Elveda sizlere, çiçeklere, çimene,

Serince gömülü başımı kaldıramazsınız siz benim.

Dîvan Ekolü şairleri de bu tarz şiirlere ilgi duymuş ve şiirlerinde doğaüstü özelliklere sahip varlıklardan sıkça bahsetmişlerdir. Arap mitolojisine ilgi duymuşlar ve şiirlerinde hayal ürünü varlıkları da ele almışlardır.

Keats, arkadaşları tarafından her zaman aşırı bulunarak dışlanmıştır. Yaşadığı dönemde değeri anlaşılmamıştır. 26 yaşında veremden ölmüştür (Seçkin, 1998: 87).

1.6. William Hazlitt (1778-1830)

İngiliz romantik edebiyatçılarından biri olan William Hazlitt, 10 Nisan 1778'de Maidstone'da rahip bir babanın oğlu olarak dünyaya geldi. Daha küçük bir çocukken Fransız Devrim'i olmuş ve Hazlitt devrimden çok etkilenmiştir. “Dönemin Protestan ayrılıkçılarından Joseph Priestley'in devrimi desteklemesi üzerine, Birmingham'da bir dizi isyan patlak verir. On üç yaşındaki Hazlitt doğrudan bu isyanları kınayan bir metin kaleme alır ve yerel gazetede yayımlar” (Ay, 2017: 32).

1802'de resim öğrenimi için Paris'e gitti fakat bir süre sonra bu konuda yeteneksiz olduğuna anlayarak Londra'ya dönüp gazetecilik mesleğini yapmaya başlamıştır. *Morning Chronicle* gazetesinin parlamento muhabirliği ve tiyatro eleştirmenliği görevlerini yürütmüştür. Aynı zamanda felsefeye büyük bir ilgi duymuş ve felsefe ile ilgili yayınlanmış birçok kitabı okuyarak felsefe konusunda çeşitli konferanslar vermiştir.

Din karşıtı fikirlerinden dolayı Oxford ve Cambridge Üniversitelerine girememiştir (Ay, 2017: 33). Londra'nın şehir merkezine biraz uzak bir bölge olan Hackney'de kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan dinî muhaliflerin kurmuş olduğu bir üniversiteye gitmiştir. Klasik eğitimle beraber siyasi düşünce ve modern edebiyata dair birçok şeyi burada öğrenme imkânı bulmuştur.

Fransa'da ortaya çıkan devrim ve devrime karşı tavırları gören Hazlitt'in zihninde eskinin estetik değerlerinin, şiirin ve klasik edebiyat eleştirisinin de değişmesi gerektiği yönünde bir kanaat oluşmuştur. Bu konuda en derin düşüncelere daldığı günlerde Coleridge ile tanışma fırsatını bulur. Coleridge'i ilk gördüğü anda onun dehasından çok etkilenmiştir. Daha sonra Wordsworth ile de tanışmış ve *Lyrical Ballads* isimli eserindeki şiirlerini okuduktan sonra Wordsworth'un gerçek bir şair olduğunu ifade etmiştir. Onun şiirlerinde yeni bir stil ve ruhun apaçık ortaya çıktığını söyler. Hazlitt en güzel şiirin en gerçek şiir olduğunu söyleyerek şiirin daima bir gerçeği ortaya çıkarması gerektiğini ve ortaya çıkan bu gerçeğin de ancak tahayyül yoluyla sezilebileceğini söylemiştir.

Şiir, gövdemizin yoğrulduğu topraktır. Ona göre şiirin amacı haz vermekten ileri bir şeydir. Şiir duygulara seslendiği için onu her okuyan kendinden geçmelidir. Şair ise toplumda sıradan bir kişi olmayıp bazı tanrısal özelliklere sahip özel bir kişidir (Urgan, 2003: 562).

İngiliz deneme yazarı Hazlitt genellikle Shakespeare ve döneminin şairleri hakkında yazdığı eleştirilerle tanınmıştır. Hazlitt, XVIII. yüzyıl düşünce hareketleri ve bunların birbirleriyle ilişkileri konusunda pek çok yazı yazmış ve yaptığı edebiyat eleştirileri ün kazanmıştır. Özellikle Elizabeth dönemi tiyatrosu ve Romantik dönem şairleri üzerine pek çok eleştiri yazıları yazmıştır. Yazmış olduğu eserlerle ve verdiği konferanslarla felsefe ve edebiyat tarihine de çok önemli katkılarda bulunmuştur.

Dîvan Ekolü şairleri Hazlitt'in fikirlerinden edebi eleştiri alanında büyük ölçüde faydalanmışlardır. William Hazlitt tarafından kaleme alınmış bazı eserler şunlardır:

1. Gazete Yazıları:
 - a. Yuvarlak Masa (1817)
 - b. Masa Söyleşileri (1821)
 - c. Çağdaş Portreler (1825)
2. Edebiyat eleştirileri alanında yazmış olduğu eserler:
 - a. Shakespeare'in Oyunlarındaki Karakterler (1817)
 - b. İngiliz Şairleri Üzerine Dersler (1818)
 - c. İngiliz Sahnesinin Görünümleri (1818)
 - d. İngiliz Komedi Yazarları Üzerine Dersler (1819)
 - e. Elizabeth Dönemi Dramatik Edebiyatı (1821)

İngiliz deneme yazarı ve edebi eleştirinin temellerini atan William Hazlitt 1830 yılında Londra'da vefat etmiştir.

1.7. John Milton (1608-1674)

John Milton 1608 yılında Londra’da dünyaya gelmiştir. Çok zengin ve eğitimli bir aileden gelmektedir. Noterlik görevi yapan babası onun iyi bir eğitim alabilmesi için St. Paul Okulu’na yazdırdı. Buradan mezun olduktan sonra Cambridge Üniversitesi’ne kaydoldu ve 1629 yılında mezun olur olmaz yüksek lisans eğitimi almaya başladı. Daha sonra Yunanca, İtalyanca ve Latince öğrenenerek Yunan ve Latin klasiklerini inceleyip teoloji ile ilgili derin araştırmalar yapmaya başladı.

1638 yılında Avrupa gezisine çıkarak pek çok ülkeyi ziyaret etmiş; Paris, Roma, Floransa ve Venedik’te ünlü bazı kişilerle tanışma fırsatını bulmuştur. Onun seyahat ettiği günlerde İngiltere’de iç karışıklıklar çıkmış ve ülke iç savaşa doğru sürüklenmekteydi. Gezisini yarıda bırakarak bağımsızlık mücadelesine katılmak için hemen ülkesine geri dönmüştür.

1645 yılında gözlerinde bir hastalık başlayarak tamamen görme yetisini kaybetmiştir. 1660 yılında İngiltere’de meşrutiyet kurulunca Milton bir süre hapis hayatı yaşamıştır. İdam cezası almışken bazı dostlarının araya girmesiyle serbest bırakılmıştır.

John Milton pek çok şiir yazmıştır. Fakat onu sahip olduğu bu büyük şöhrete kavuşturan Adem ile Havva’nın cennetten kovuluşunu anlatan *Paradise Lost* (Kayıp Cennet) adlı eseridir. Adem ile Havva olayının evrensel olduğuna ve bu yüzden de önemini hiçbir zaman kaybetmeyeceğine olan inancından dolayı epik şiir türünde bu konuyu anlatmıştır. Bu eseri 1658- 1663 yılları arasında yazmıştır.

Dini bir destan niteliğinde bir eser olan *Kayıp Cennet*’i kör olduktan sonra hapiste kaleme almıştır. Kendisine XVII. yüzyılın “Kör Homeros’u” denmiştir. Serbest vezinde kâfiyesiz olarak yazılmış bir şiirdir. Eser oniki bölümden oluşmakta ve her bölümün başında bölüm özeti bulunmaktadır. İngiliz romantik şiirinde şairler, şiirin başkahramanını Şeytan olarak görmeye başlamışlardır. Milton, bu eserde şeytanı yaratıcısına meydan okuyan, hırslı, gururlu bir yaratık olarak tasvir etmiştir.

Bu eseri yazmaktaki amacı, Tanrı'nın insanoğluna karşı dürüst davrandığını, Adem'in özgür seçim yaptığını insanlara kanıtlamaktır. Milton'a göre yeryüzünde kötü güçler varsa, Adem ile Havva soyundan doğan ve doğacak olan tüm çocuklar acı çekiyorlarsa, bu Tanrı'nın değil insanların suçudur. Çünkü Tanrı, kullarına irade özgürlüğü bağışlayarak, iyiyi ya da kötüyü istedikleri gibi seçebilme özgürlüğü vermiştir. Adem ile Havva Tanrı'nın buyruğuna başkaldırarak yanlış yolu seçmişler, alinyazılarının kötülüğünden kendileri sorumlu olmuşlardır (Urgan, 2003: 322).

Şair, birinci kısımda 29-35. satırlar arasında Adem ve Havva'nın cennetten niçin kovulduklarını anlamaya çalışmakta ve bunu anlayabilmek için de kovulmalarının sebebini sormaktadır.

Mov'd our Grand Parents in that happy State,
Favour'd of Heav'n so highly, to fall off .
From their Creator, and transgress his Will.
For one restraint, Lords of the World besides?
Who first seduc'd them to that fowl revolt?
Th' infernal Serpent; he it was, whose guile (Milton, 1967: 1).

Büyük atalarımız mutlu bir halde duruyorken cennette,

Cennette çok mutluyken neden birden değiştiler?

Neden günah işleyip, yaratanın gözünden düştüler?

İlk kim onları bu şekilde baştan çıkardı?

Tabi ki cehennemim yılanı. Bu onun hilesiydi.

Kıskançlık uyandırdı intikam duygusunu ve kandırdı onları.

Kayıp Cennet adlı eserinden sonra da *Yeniden Bulunan Cennet* adlı eseri yazmış ve eser okuyucu tarafından büyük bir beğeni ile okunmuştur. Burada şeytanın hileleri Hz. İsa'yı kandıramamaktadır. *Kayıp Cennet* adlı eserde Hz. Adem'in yenilgisi görülürken bu eserde Hz. İsa'nın zaferi vardır. Bu olayı anlatırken İncil'den faydalanmış ve Hz. İsa'nın

Çölde geçirdiği kırk günlük inziva hayatının anlatıldığı kısmı başarılı bir şekilde dört kitaptan oluşan epik şiire dönüştürmüştür.

Daha sonra gelen romantik edebiyatçılar da ondan derin bir şekilde etkilenerek onun şairliğine hayran olmuşlardır. Onun eserlerinde geçen Tanrı'ya değil de şeytana hayranlık duymuşlardır. Milton, kendi bakış açısına göre şeytanı başarılı bir şekilde anlatarak edebiyat tarihindeki unutulmaz yerini almıştır.

John Milton tarafından kaleme alınan eserlerden bazıları şunlardır:

1. Ludlow Şatosu'nda Sunulmuş Bir oyun (1637).
2. Kilise Yönetimiyle İlgili Bir Tartışma (1642).
3. Kralların ve Yöneticilerin Görev ve Yetkileri (1649).
4. John Milton'un İngilizce ve Latince Şiirleri (1645).
5. Kayıp Cennet (1667).
6. Yeniden Bulunan Cennet (1671).
7. Samson Agonistes (1671).

İngiliz edebiyatında Shakespeare'den sonra en büyük şair kabul edilen John Milton pek çok edebiyatçıya ilham kaynağı olmuş ve ünü tüm dünyaya yayılmıştır (McCalman, 2001: 605). 8 Kasım 1674'te Buckinghamshire'de vefat etmiştir.

1.7.1. Tercemetu'ş-Şeytan (Şeytanın Biyografisi)

Arap şiirinde şeytan teması hem klasik hem de modern şiirde işlenmiş ve büyük bir ilgi görmüştür. 'Abbas Mahmûd el-'Akkad, John Milton'ın *Kayıp Cennet* adlı eserinden etkilenerek 220 beyitte beyitten oluşan *Şeytan'ın Biyografisi* adlı eseri Destansı şiir tarzında yazmıştır. Kasidenin remel bahrinde yazılmış olması ve kafiye uyumuna de önem verilmesi okunurken kulağa hoş gelen tınısı okuyucuya ve dinleyiciye kendini hissettirmektedir.

‘Abbas Mahmûd el-‘Akkad *Tercemetu’ş-Şeytân* (Şeytan’ın Biyografisi) adlı eserine şu şekilde başlamaktadır:

صاغهُ الرحمنُ ذو الفضلِ العميمِ غسقَ الظلماءِ فى قاعِ سقرْ

Bol lütuf sahibi Rahman yarattı Şeytanı Gecenin karanlığında, Cehennem’in en dibinde.

ورمى الأرضَ به رمى الرجيمِ عبرةً فاسمِعْ أعاجيبَ العبرِ

Ve yeryüzüne attı onu lanetlenmiş olarak ibret olsun diye, iyi dinle ilginç ibretleri.

خُلِقَتْ شَاءَ لَهَا اللهُ الكنُودُ وأبى منها وفاءَ الشاكرِ

O, Allah’ın kendisine nankörlük takdir ettiği bir kişidir. Şükrederek vefa gösterdiği zaman da kabul etmedi onu.

قدَرَ السوءَ لها قبلَ الوجودِ وتعالى من عليمِ قادرِ

Var olmadan önce kötülük takdir etti ona her şeyi bilen kadir ve yüce Alah.

قال كوني محنةً للأبرياء فأطاعتْ ، يالها من فاجرة (el-‘Akkâd, 1965: 3).

Masumların başbelası ol dedi ona Allah. Boyun eğdi şeytan buna, ne baş belasıdır o.

el-‘Akkâd eserinde, şeytanın insanları doğru yoldan saptırmakla görevlendirildiği üzerinde açıkça durmakla birlikte; Müslüman toplumda zaman zaman yanlış anlaşılabilir ifadeler kullanmaktadır. Allah’ı yüceltmekle beraber okuyucuda zaman zaman haksız tasarruflarda bulunduğu hissini uyandırmaktadır. Daha sonra da bundan büyük bir rahatsızlık duyarak hikmetinden sual olunamaz yargısına varmaktadır. Başına gelen bazı olaylardan dolayı Allah’ın ona karşı yeterince adil davranmadığı şüphesi içinde olduğunu okuyucuya hissettirmektedir. Kendisi de bu duygusunu paylaşmaktan rahatsızlık duymaktadır.

147. beyit şairin onun ruh halini yansıtmayı açısından önemlidir.

أَيُّهَا المولى ولا تغضب على عبدك العاصى إذا لم تُرضه

Kızma asi kuluna ey Mevla, hoşnut kılmadığın zaman onu (el-‘Akkâd, 1965: 3).

Şeytanın insanları doğru yoldan uzaklaştırması ile ilgili okuyucuya verdiği izlenim Müslüman bir topluluk tarafından kolay kolay kabul edilemezdi. Burada şeytan daha ilk andan itibaren büyük bir baskı altında tutularak insanları yoldan çıkarmaya zorlanmış gibi gösterilmektedir (Yalar, 2009: 158).

John Milton'un *Kayıp Cennet* eseri ile *Şeytan'ın Biyografisi* eseri arasında tam bir denklik aramak asla doğru bir yaklaşım değildir. *Kayıp Cennet* John Milton'ın en başarılı eseri olduğu gibi dünya edebiyat tarihi açısından da büyük bir öneme sahiptir. *Şeytan'ın Biyografisi* ise 220 beyitten oluşan kısa bir destansı şiirdir. Fakat eser yayınlandıktan sonra Mısır'da çok ses getirmiştir.

Kayıp Cennet adlı eserde Hz.Adem ile Hz, Havva'nın Cennet'ten kovuluş hikâyesi Hristiyanlık inancına göre detaylı bir şekilde anlatıldığı halde, *Şeytan'ın Biyografisi* adlı eserde bu hikâyeye yer verilmemiştir.

1.8. Lord Byron (1788-1824)

Gerçek adı George Gordon olan Lord Byron 1788 yılında dünyaya gelmiştir. Lord olan yakın bir akrabası ölünce bu ünvan ona kalmıştır. Lord ünvanı alması onun çok rahat bir hayat yaşadığı anlamına gelmemektedir. Tam tersine çok sıkıntılı bir çocukluk dönemi geçirmiştir.

Babası daha o annesinin karnındayken onları terkedip gitmiş ve başka ülkelerde içki içmekten ölmüştü. Annesi ise dengeli davranışlar göstermeyen psikolojik sorunları olan bir kadındı. Annesinin dengesiz davranışları ve doğuştan total olması, hayatı boyunca etkisinden kurtulamadığı bir üzüntüye sebep olmuştur.

Byron, seçkin aile çocuklarının okuduğu bir okul olan Harrow'da okumuştur. Daha sonra Oxford Üniversitesi'nde aldığı eğitimi tamamlayarak 1808 yılında üniversiteden mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra Portekiz, İspanya, Malta, Arnavutluk, Yunanistan ve Türkiye'ye de gelerek Akdeniz ve Ege Denizi üzerinden

büyük bir tur gezisine başlamıştır. Bu yolculukta uğradığı ve çok beğendiği yerlerden biri de İstanbul'dur (Urgan, 2017: 684).

Bir romantik şair olan Byron eserlerinde kendi kişiliğini açıkça okuyucuya gösterebilmiştir. O, hayatı ile sanatını birbiriyle kaynaştırabilmiş ve tüm kişiliğini şiirine yansıtarak ne kadar başarılı bir şair olduğunu kanıtlamıştır.

Byron, XIX. yüzyılın ünlü romantik şairlerinden birisidir. “Romantik şairler arasında en benmerkezci ve en öznel şair olan Byron, kendi kişiliğini ya da kendi kişiliği olarak benimsemesini istediği belirli bir tipi her şiirinde işleyerek renkli bir insan portresi çizmiştir.” (Urgan, 2017: 681). O, edebiyat tarihinde *Byronizm* ismi ile anılan bir efsane yazmıştır. *Hours of Idleness* (Avarelik Saatleri) 1807 yılında Yayımlanmış olan ilk eseridir. Eser lirik şiirlerden oluşmaktadır.

Bu eserinde kalpten gelen duygularını ve samimi şiir idealini yansıtmaya çalışmıştır (Prothere, 1898: 55). Şiir hakkında şöyle söylemiştir: “Şiirin kendisi bir tutkudur ve sistemleştirilemez. Hücum eder, fakat tartışmaz, haksız olabilir ama iyimser olmak için rol yapmaz” (Göktekin, 1983: 2).

Diğer bir eseri *Child Harold's Pilgrimage* (Çocuk Herold'un Hac Seyahati) adlı eseridir. Bu uzun şiir onun çok uzun süren gezisini anlatmaktadır. Bu şiirinde anlatıcı dramatik bir dil kullanarak de anlattığı olaylarda kendi duygu ve düşünceleri ile bizzat kendi kendisini anlatmıştır. Onun şiirleriyle hayatı birbirinden ayrılamaz derecede benzerlik göstermektedir. Bu eserde şair kendisini anlatırken aynı zamanda kendisini keşfetmektedir.

Lord Byron'un en tanınmış şiirlerinden biri olan *So we'll Go No More a-Roving* (Artık Gezintiye Çıkmayacağız) isimli şiirini okuyarak onun şiir üslubunu hakkında fikir sahibi olabiliriz.

So, we'll go no more a roving

So late into the night,

Though the heart be still as loving,
 And the moon be still as bright.
 For the sword outwears its sheath,
 And the soul wears out the breast,
 And the heart must pause to breathe,
 And love itself have rest.
 Though the night was made for loving,
 And the day returns too soon,
 Yet we'll go no more a roving
 By the light of the moon (Byron, 1978:105).

*Artık gezintiye çıkmayacağız geceleri bu kadar geç vakitte,
 Ne kadar sevse de kalp, ne kadar parlarsa da ay,
 Kılıç nasıl yıpratırsa kınını,
 Ve ruh da göğsü eskitir ve kalp ara vermeli nefes için,
 Ve gün gelir durur kalp nefes almak için,
 Aşk ise dinlenmek ister.
 Aşk için yaratılmış olsa da geceler,
 Gün çok erken dönse de,
 Gün ışığı doğar çabucak,
 Artık çıkmayacağız gezintilere, ay ışığının altında.*

Lord Byron 1824 yılında 36 yaşında Yunanistan'da vefat etmiş ve cenazesi Londra'ya getirilmiştir.

2. DÎVAN EKOLÜ'NÜN ARAP EDEBİYATINDAKİ YERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Şiir, ait olduğu toplumun özelliklerini, o toplumda yaşayan insanların duygu ve düşünce dünyasını bir ayna gibi yansıtır. Şiir, etrafına çekilen surlarla akışı engellenemeyen okyanus suları gibidir. Ne kadar etrafına sınırlar çizilirse çizilsin önüne çıkan tüm engelleri yıkarak akmaya devam eder ve dünyanın diğer okyanuslarıyla birleşerek ortak bir okyanusun suları olurlar.

Şiir, değişime ve gelişime her zaman açık olan ve bu yüzden karşılaşmış olduğu farklı kültürleri etkileyen ve aynı zamanda da ondan etkilenen bir edebiyat türüdür. Farklı toplumların birbirleriyle etkileşimleri her zaman bir gelişimi ve değişimi meydana getirmektedir.

Mısır, Fransız işgaliyle Fransız edebiyatını tanımış ve ondan etkilenmiştir. Fransız edebiyatından birçok yeniliği Arap edebiyatına kazandırmıştır.

Daha sonra İngiliz işgaline uğramış ve bu şekilde de İngiliz edebiyatı ile tanışmıştır. Dîvan Ekolü, Mısırlı şairlerin, İngiliz romantizmi ile tanışarak ve büyük ölçüde ondan etkilenerek Arap şiirinde oluşturdukları yeni bir ekoldür. Üç Mısırlı şair, Arap şiirinde bazı değişiklikler olmasının gerekli olduğunu düşünerek bu fikirlerini *ed-Dîvan fi'l-Edeb ve'n-Nakd* adlı bir eserde paylaşmışlardır. Bu eserde şiire getirmeyi düşündükleri yenilikleri anlatarak dönemin eski şiir geleneğini sürdüren bazı şairleri de eleştirmişlerdir.

Bu eser sadece şiire yönelik yeniliklerin neler olması gerektiğini anlatan bir eser olmayıp Arap edebiyatında ilk modern eleştiri kitabı olarak kabul edilmektedir. Bu eserde dönemin bazı edebiyatçılarına karşı yapılmış olan edebi eleştiriler okuyucuya sunulmuştur.

Dîvan Ekolü Arap şiirine pek çok yenilik kazandırma mücadelesi verirken grup üyeleri arasında çıkan ihtilaflar yüzünden hızları kesilmiştir. Abdurrahman Şukrîve

Mâzinî arasında başgösteren karşılıklı suçlamalar bu grubun kısa bir süre içinde dağılmasına sebep olmuştur.

On yedi yıl gibi kısa bir sürede Arap şiirine çok fazla yenilik kazandırmayı başarabilmiş bir ekoldür. Şiiri seçkinlerin tekelinden kurtararak sıradan insanları şiirlerinde anlatmaya başlamaları büyük bir yeniliktir.

Kasidede konu bütünlüğünü savunarak beyitler arasında anlam bağı kurarak şiire bütünsellik anlayışını getirmişlerdir.

Şiirde manayı lafza tercih edip, şiiri kafiye, vezin, süslü söz sanatları gibi esaret zincirlerinden kurtararak özgürleştirmişlerdir.

Şiirde birçok yeni konuyu ele almaya başlamışlardır. Toplumsal sorunlar karşısında toplumun dönüşümünü sağlayabilmek amacıyla topluma moral verecek şiirler yazmışlardır.

Dîvan Ekolü İngiliz romantizmiyle, klasik dönemin epik şiirini bir kenara bırakarak lirik şiirler yazmayı tercih etmiştir. Onlara göre “Romantizm ağlayan bir yıldızdır, romantizm inleyen rüzgârdır, romantizm üperen bir gecedir. Romantizm beklenmeyen bir parıltı, hasta bir sermestîdir” (Cevizci, 2012: 734).

Tabiat, hemen hemen bütün Dîvan Ekolü şairlerinin ele aldıkları ortak konulardan biri olmuştur. Onlar, her zaman ısrarla tabiata yönelmektedirler. Yıldızları, ayı, güneşi, ormanları, ağaçları, çiçekleri, kuşları, hayvanları eserlerinde anlatmışlardır. Tabiat, bütün güzellikleriyle onlar için vazgeçilemez bir ilham kaynağıdır.

Sadece tabiatın güzelliğini şiirlerinde anlatmakla yetinmeyerek onu yeniden keşfettiler. Tabiata sanki dünya yeni yaratılmış, onlar da ilk defa görüyorlarmış gibi hayranlıkla ve merakla yöneldiler. Hayallerinin yardımı ile tabiatın gözle görülemeyen özünü, ruhunu yakalamak için büyük bir çaba harcadılar. Her bir şiirlerinde tabiatı yeniden yorumladılar. Tabiatta mükemmel bir denge ve şiirsel bir ahenk vardır. Şair doğal

güzellikleri anlatırken tabiatın bu kusursuz güzelliğini, hayal gücünü kullanarak kusursuz bir şekilde okuyucuya aktarmalıdır.

Dîvan Ekolü şairleri çoğu zaman hüznü ve melankoliktir. İç dünyalarında sürekli bir ikilem yaşamaktadırlar. Bunu da şiirlerine yansıtmaktan kaçınmamışlardır. Onlar için şiirin rengi daima sarıdır. Bu şiirde baharın yeşilliğinden çok, sonbaharın sararmış yapraklarının; tan kızılığının yaşama sevinci veren türkülerinden çok, akşamın hüznü ezgilerini duyarız. Bu şiirde göze çarpan ışık değil gölgedir (Yetkin, 2015: 32).

Dîvan Ekolü şairlerinin bir başka özelliği milliyetçi oluşlarıdır. Onlar, bir taraftan içinde yaşadıkları çağın sosyal ve siyasî gelişmelerini izleyip geleceğe yönelirken, bir taraftan da kendi millî geçmişlerine yönelirler. Geçmişlerinde yer alan kültürel değerlere, halk edebiyatına, folkloru çok büyük bir ilgi duyarlar. Üstelik geçmişlerinde olan olaylar, onlara aynı zamanda geniş bir hayal imkânı hazırlamaktadır. Böyle bir duyarlılık sonucu geçmişin, hatta İslamiyet öncesi masal ve efsanelerine ilgi duydular. Sırlarla dolu, tabiatüstü özelliklere sahip olay, mekân ve insanları eserlerinde konu edindiler. Dîvan Ekolü şairlerinin güçlü bir geçmiş veya tarih duygusu vardır.

Grubun çalışmaları Mısır'da kısa sürede ses getirdi. Onlar İngiliz romantik şiirini tamamen taklit yerine onu Arap şiiri ile kaynaştırmayı denemişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Bu da onların özgün şiirler yazmasını sağlamıştır.

En verimli oldukları dönemde, daha pek çok güzel çalışmalar yapabilecekleri bir anda birbirlerine yönelttikleri karşılıklı suçlamalar yüzünden kısa bir süre içinde dağılmışlardır.

Arap Şiirinde romantizm ekolü *Apollo Grubu* ile yoluna devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile romantizmin etkisi azalarak tamamen sona ermiştir.

SONUÇ

Edebiyat, tıpkı insan gibi etkileşim içinde bulunduğu kültürleri ya etkiler ya da onlardan etkilenir. Dar bir bölgeye hapsedilerek sadece o yörenin ürünü şeklinde varlığını devam ettiremez. Bu yönüyle edebiyat insanlığın ortak malıdır.

Toplumların başından geçen olaylar hayatın birçok alanını etkilediği gibi, edebiyatı da etkilemektedir. Edebî eserlerden o toplumun kültürel, siyasî ve psikolojik durumu rahatlıkla anlaşılabilmektedir.

Modern Arap Edebiyatı Dönemi Napolyon'un Mısır'ı işgali ile başlamış ve Fransızlarla sürdürülen kültürel münasebetler sonucunda Arap edebiyatını derinden etkilemiştir. Bu etkilenmelerin sonucunda Arap şiirinde şekil ve içerik açıdan pek çok yenilik görülmeye başlamıştır. Arap şiirinin katı kuralları yıkılarak Batı tarzında şiirler yazılmaya başlanmıştır. Bu yeniliklerin toplum tarafından hemen kabul görüp benimsendiğini düşünmek büyük bir hata olur. Şairler aşama aşama bu yenilikleri hem dönemin şairlerine hem de okuyucuya benimsetebilmişlerdir. Fransız romantizminin etkisi altında şiir yazan ilk şair Halil Mutrân olmuştur. Şiirde kaside bütünlüğünü savunarak anlamı lafza tercih etmiştir. Bu, Arap şiirinde devrim niteliğinde bir yenilik olmuştur. Daha sonraki yıllarda ülkenin içinde bulunduğu siyâsi durum şiirin geleceğinin belirlenmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Arap şiirinde meydana gelen diğer yenilikler İngiliz romantik şairlerinden etkilenmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dîvan Ekolü, İngiliz romantik şiir anlayışını benimsemiş üç şair tarafından kurulmuş ve kısa bir sürede başarılı eserler vererek edebiyatta unutulmaz izler bırakmayı başarmıştır. Şiire yönelik birçok yenilik getirmekle beraber, modern Arap edebiyatında ilk edebî eleştirinin temellerini de atmışlardır.

Bu ekol, üyeleri arasında ortaya çıkan karşılıklı sataşmalardan dolayı kısa bir sürede faaliyetlerini sürdüremez bir hale gelerek dağılmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden ekolün etkileri başka ülkelere yayılmamış ve sadece Mısır ile sınırlı kalmıştır.

Halîl Mutrân ile başlayan romantik akım Dîvan Ekolü ile gelişerek Apollo Grubu ile zirveye çıkmıştır. Arap romantik şairlerin yazdıkları şiirler İngilizce, Fransızca ve Türkçeye çevrilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasından sonra dünyada baş gösteren sıkıntılar ve yoksulluklar neticesinde romantik ekol toplum üzerindeki etkisini kaybederek kısa bir zaman içinde yerini realist akıma bırakmıştır.

Bu çalışmada güçlü olan devletlerin yeryüzünde vukû bulan birçok hâdisenin gidişatını belirlediği gibi, edebiyat üzerinde de belirleyici bir role sahip oldukları görülmüştür. Çağın gelişimine ayak uyduramayan devletlerin geleceğin dünyasının inşasında hiçbir etkilerinin olamayacağı gibi, edebiyatlarında da her zaman edilgen bir konumda olacakları gün gibi aşikârdır.

KAYNAKÇA

- Adalar, D. (2007). Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. C.47. S.2. s.61-81.
- ‘Akkad, A. M. (1965). *Tercemetuş-Şeytân*. Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Asriyye.
- _____. (1967). *el-Fusûl*. Beyrut: Dâru’l-Matbû’âtî’l-‘Arabiyye.
- _____. (2013). *Ene*. Kahire: Hindawi Publications.
- _____. (2013). *el-Hulâsâtu’l-Yevmiyye*. Kahire: Hindawi Publications.
- _____. (2001). *Dîvan min devavîn*. Kahire: Dâru’l-Kelimât Arabia.
- Ashton, R. (1996). *The Life of Samuel Taylor Coleridge*. Oxford: Blackwell Publication.
- ‘Avd, A. H. (2003). *Nabûlyûn fî Mısr*. Kâhire: Dâru’l-Kelimât Arabia.
- Badawi, M. M. (1975). *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____. (1992). *Modern Arabic Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ballew. M. E. (1910). *The Romanticism of John Keats*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Illionis Üniversitesi. Illionis.
- Bârûdî, M.S. (2012). *Dîvanu Mahmûd Sâmî el- Bârûdî*. Kahire: Hindawi Publication.
- Birlik, N. (20014). S. T. Coleridge’nin Muhafazakârlık Dönemi. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. C.54. S.2. s.231-250.
- Brugman, J. (1984). *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*. Leiden: Brill Publications.
- Cafer, S. (1973). *et-Tecdîd fî’ş-Şiir ve’n-Nakd ‘Inde Cemaati’d-Dîvan*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. ‘Aynuş- Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Kahire.
- Câhiz, K. (1955). *Kitâbu’l-Hayevân*. C.1. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye.
- Cebertî, A. (1967). *‘Acâibu’l-Asâr fî’t-Terâcim ve’l-Ahbar Beyâni’l-Arabî*. C.4. Kahire: Dâru’l-Kutubu’l-Mısriyye

- Cevizci, A. (2012). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chiol, V. (1920). *The Egyption Problem*. London: Cambridge Publication.
- Cole, J. (2007). *Napoleon's Egypt: Invading the Middle East*. New York: Palgrave Macmillian.
- Coleridge, S.T. (1980). *Coleridge Poetical Works*. Oxford: Clarendon.
- Colmer, J. (1972). *Coleridge and Politics*. Ohio: Ohio Group.
- Çotuksöken, B. (1992). *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Daşkiran, Y. (2016). *Hafız İbrahim ve Ahmed Şevki'nin Şiirlerinde Osmanlı*. Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu. Kırıkkale. Türkiye.
- Dayf, Ş. (1921). *el-Edebu'l-'Arabî el-Mu'âsir fî Mısır*. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif.
- _____. (1923). *Dirâsâtu fî'ş-Şi'ri'l-'Arabî'l-Mu'âsir*. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif.
- Desûkî, U. (1959). *fî'l-Edebi'l-Hadîs*. C.II. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî.
- Donavan, J. (2014). *The Poems of Shelley*. London: Routledge Publishing.
- Enright, D. J. (1979). *English Critical Texts*. Oxford: Oxford University Press.
- Er, R. (2012). *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- _____. (2015). *Modern Mısır Romanı*. Ankara: Hece Yayınları.
- Eroğlu, M. (2010). John Locke'un Devlet Teorisi. *Akademik Bakış Dergisi*. S. 21.s.3
- Garry, F. (2011). *The Enigma of La Belle Dame Sans Merci*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Goldschmidt, A. (2004). *Modern Egypt*. Colarado: Avalon Publishing.
- Göktekin, Y. (1983). *Lord Byron*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Hafâcî, A. M. (2001). *Harekâtu't-Tecdîd fî'ş-Şi'ri'l-Hadîs*. İskenderiyye: Dâru'l-Vefâ.
- _____. *Dirâsâtun fî'l-Edebi'l-'Arabîyyî'l-Hadîs ve Medârisuhu*. Lubnan: Dâru'l-Cîl.
- Hafız İbrahim. (1938). *Dîvanu Hafız İbrahim*. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye.

- Henley, W. E. (1903). *The Collected of William Hazlitt*. London: Cornell University Press.
- İbn Cumahî, S. (2001). *Tabakâtu 'ş-Şu'arâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İnayet, H. (1991). *Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- İşler, E. (2001). Modern Arap Edebiyatında Bir Öncü. *Nüşa Dergisi*. S. 3. s.71-88.
- Jayyusi, S.K. (1987). *Modern Arabic Poetry*. Oxford: Colombia University Press.
- _____. (1977). *Trends and Movements in Modern Arabic Poetry*. Oxford: Colombia University Press.
- Kantarcıoğlu, S. (2012). *Edebiyat Akımları ve Temel Metinler*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Karaalioğlu, S. K. (1965). *Edebiyat Akımları*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Kocabey, A. (2015). *Giselle Balesinin ve Modern Koreografilerinin Karşılaştırılması*. Hacettepe Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.
- Khoury, M. (1971). *Poetry and the Making of Modern Egypt*. Leiden: Brill Publication.
- Kudame b. Ca'fer. (1956). *Nakdu 'ş-Şi'r*. Leiden: Bonebakker Publication.
- Landau, J. (1994). *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*. (Çev. Bedrettin Aytaç). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Marsot, A. L. (1984). *Egypt in the Reign of Muhammed Ali*. Cambridge: Cambridge Publications.
- _____. (1921). *ed-Dîvan fî'l-Edeb ve'n-Nakd*. Kahire: Dâruş-Şa'b.
- _____. (1961). *Dîvan el-Mâzinî*. Kahire: Hindawi Publications.
- Mendur, M. (1955). *eş-Şi'ru'l -Mısri Ba'de Şevkî*. Beyrut: Dâru'l-Matbû'âti'l-'Arabiyye.
- _____. (1983). *fî'l-Mîzâni'l-Cedid*. Kahire: Dâru'n-Nahda.
- Menfalûtî, M. (1995). *el- 'Aberât*. Beyrut: Dâru'l-Hudâ.
- Meriç, C. (1956). *Hernani*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Milton, J. (1667). *Paradise Lost*. New York: Collier Publications.

- Moosa, M. (1997). *The Origins of Modern Arabic Fiction*. London: Lynne Rienner.
- Moreh, S. (1997). *Napoleon in Egypt*. New Jersey: Markus Wiener Publishers.
- Mutrân, H. (1949). *Dîvanu Halîl*. C. II. Kahire: Dâru'l-Hilâl.
- Nu'ayme, M. (1998). *el-Girbâl*. Beyrut: Nevfel Yayınları.
- Nutku, Ö. (1983). *Dram Sanatı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Palgrave, F. (1875). *The Golden Treasure of the Best Songs and Lyrical Poems in The English Language*. London: Macmillan Publisher.
- Perin, C. (1942). *Fransız Romantizmi*. Ankara: DTCF yayınları
- Polat, H. (2016). Dîvan Ekolü. *Nüşa Dergisi*. C:16. S. 42. s. 69-94.
- Prothere, R. (1966). *The Works of Lord Byron*. C. IV. NewYork: Octagon Publications.
- Qattous, K. (2014). The Image of the teacher in Arabic Poetry. *International Journal of Arts and Commerce*. Vol. 3. No. 9. s. 70.
- Reinman, D. (1977). *Shelley's Poetry*. New York: Norton Publication.
- Sadık, T. (2000). Düşünmek, Eleştirmek ve Eleştirilmek Bir İhtiyaçtır. *Bilge Yayın Tanıtım Tahlil Eleştiri Dergisi*. S.24. s.54-67.
- Seçkin, M. (1998). *Adonais*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Shawcross, J. (1909). *Literary and Philosophical Criticism*. New York: Palala Press.
- Shelley, P. B. (1904). *A Defence of Poetry*. Indiana Polis: The Bobbs-Merril Company.
- Shousha, F. (2000). *Dîwan-u 'Abdur-Rahman Shukrî*. Kâhire: el-Meclîsu'l-A'lâ lis-Sekâfe.
- Staron, M. (2014). *English Language and Literature*. Çekya. Brno Masaryk Üniversitesi Yayınlanmamış Lisans Tezi.
- Strachan, J. (2003). *The Poems of John Keats*. Oxford: Routledge Publication.
- Şukrî, A. (1916). *Dîvanu'l-Hatarat*. Kâhire: el-Meclîsu'l-E'lâ lis-Sekâfe.
- Tuzcu, K. (2002). Mısırlı Neo-Klasik Şairler. *Nüşa Dergisi*, C.II. S.5. s. 107-129.
- Urgan, M. (2003). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.

- Ürün, A. K. (2015). *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Wavell, V. (1940). *Allenby in Egypt*. Edinburgh: Harrap Publication.
- Yalar, M. (2008). Halil Mutran ve Romantik Edebî Kişiliği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.17, S.1.
- _____(2009). *Şeytan'ın Biyografisi*. İstanbul: Emin Yayınları.
- Yazıcı, H. (1997). *Hâfız İbrahim*. C.15. TDV İslâm Ansiklopedisi
- Yetkin, S. K. (2015). *Edebiyatta Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zeydan, C. (1957). *Târîhu'l-Âdâbi'l-Luğâti'l-'Arabiyye*. Kahire: Hilâl Yayınları.
- Zeyyâd, H. (1970). *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâru'n-Nahda.
- Zhan, D. (2009). *Metaphors in the First Stanza of Ode to the West Wind*. Beejing Foreign University. Vol. 5. No.7.

ÖZET

DİREKLER, Emine, *Modern Arap Şiirinde Dîvan Ekolü'nün Yeri*, Yüksek Lisans

Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ömer ACAR, Ankara Üniversitesi, 138 sayfa.

Tarih boyunca Mısır, Batı nezdinde Arap ülkeleri arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Mısır'a olan bu ilginin en önemli sebebi önemli bir coğrafi konumda bulunuyor olmasıdır. Bu nedenle Batı'nın gözleri Mısır üzerinde olmuş ve her zaman kontrolü altında tutma mücadelesi vermiştir. Batı'nın Mısır'a olan bu ilgi ve alakasının bir sonucu olarak Batı'dan gelen tüm yeniliklerle ilk önce Mısır tanışmıştır. Yeniliklerle tanışma da ne yazık ki hep işgallerle olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesini fırsat bilen Fransa hemen harekete geçmiş ve Mısır'ı işgal ederek kendi kültürünü Mısır'da yayma mücadelesi vermeye başlamıştır. Bu çabaları sonucunda Fransa amacına ulaşmış ve Mısır'ın yüzünü Osmanlı Devleti'nden Batı'ya doğru çevirmesini sağlamıştır.

1882 yılında İngiliz işgali ile Mısır uzun yıllar İngiliz esareti altında yaşamak zorunda kalmıştır. Emperyalist bir anlayışa sahip olan İngilizler kendi kültürlerini Mısır toplumunda kabul ettirebilmek için çeşitli yollar aramışlar ve bunu başarmanın en etkili yolunun da eğitim ve öğretim olduğu kanaatine varmışlardır. İngiliz kültürünün toplumun aydın kesimi tarafından kabul görmesini sağlamak için başarılı çocukların eğitim ve öğretim görecekları yüksek öğretmen okulları açmışlardır. Burada okuyan öğrenciler İngiliz edebiyatçıları yakından tanımışlar ve onların eserlerini okuma fırsatını bulmuşlardır. Böylece iyi düzeyde İngilizce konuşabilen ve İngiliz edebiyatından etkilenen bir aydınlar sınıfı oluşmuştur.

Dîvan Ekolü İngiliz romantizminden etkilenmenin sonucunda oluşan bir ekoldür. Abdurrahman Şukrî, 'Abbas Mahmûd el-'Akkâd ve 'Abdulkâdir el-Mâzinî tarafından oluşturulan Dîvan Ekolü şairleri İngiliz romantik şiirinin etkisiyle Modern Arap şiirine pek çok yenilik getirmişlerdir.

İngiliz Ekolü adı da verilen bu ekole daha sonradan Dîvan Ekolü denmesinin sebebi, ‘Abbas Mahmûd el-‘Akkâd ve ‘Abdulkâdir el-Mâzinî tarafından kaleme alınan ve 1921 yılında iki cilt halinde yayımlanan *ed-Dîvan fî'l-Edeb ve'n-Nakd* adlı eserdir. Bu eser modern Arap şiirinde çok önemli bir yere sahiptir. Şiire pek çok yenilik kazandırmakla kalmamış ilk modern edebi eleştiri kitabı olarak da tarihe geçmiştir.

Hâlil Mutrân’la başlayan Arap şiirinde yenilik hareketleri Dîvan Ekolü ile yükselişe geçmiş ve kısa sürede edebiyat dünyasında çok büyük bir etki oluşturmuştur. Ancak Dîvan Ekolü çalışmalarına uzun süre devam edememiş ve onyediyıl içinde dağılmak zorunda kalmıştır. Dağılmanın sebebi Abdurrahman Şukrî ve Abdulkâdir el-Mâzinî arasında karşılıklı suçlamalar olmuştur.

Bu ekolün dağılmasından sonra *Apollo Grubu* romantik şiir anlayışını devam ettirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında romantizm yavaş yavaş gözden düşerek yerini başka ekollere bırakmıştır.

ABSTRACT

DİREKLER, Emine, *The Importance of the School of Dîwan in Arabic Literature*, Master's Thesis, Advisor: Doç. Dr. Ömer ACAR, Ankara University, 138 pages.

After Napoleon Bonaparte's occupation of Egypt in 1798 a new term started which was called Modern Period in Arabic literature. The government of Egypt had sent the students to Paris by giving scholarship and they had an opportunity to learn about French culter and literature deeply there. In a short time they had been effected by French literature.

In 1882 with English occupation of Egypt, English romanticism was seen in arabic literature because English was taught in the schools instead of French. Under the great influence of English literature *the School of Dîwan* appeared in Arabic literature. Shukrî, al-'Aqqâd and Mâzinî were the innovators who had supported that there had to be several changes in arabic poetry. This new school was called as Dîwan because of the book which had been published in 1921. *ed-Dîwan* was written by al-'Aqqâd and Mâzinî and later Shukrî joined them because he had shared their ideas related to the poetry. The Dîwan school was a strong reaction against neo-classicsts. They criticized the language and the poetic form of the neo-classicists. They thought that their method was too traditional and time-worn. They had a big arqument with classical poets because of their style related to the poetry.

From the first ages of the Arabic poetry there had been literary criticism among the poets. The poets used to read their best poems in front of the committe and this committee used to choose the best poems. In the Islamic Period literary criticism had been developed.

Because *ed-Dîwan* was the first book related to literary criticism in modern Arabic poetry, it was assigned a great importance.

This school didn't have a chance of developing the modern Arabic poetry for a long time because of the arguments between Shukrî and Mâzinî. Shukrî insisted that Mâzinî had plagiarize some parts of poems from English poets. It wasn't possible for him to accept plagiarism.

Mâzinî could't help giving several answers to Shukrî. He blamed him that he imitated the european poets and writers and he didn't care about creating his own style. So he wasn't acceptable as a creative poet. Mâzinî wrote two articles under the title *the Lord of the Toys* and he criticized Shukrî related to his personal character. After this argument, both of them stopped writing poems for many years.

According to the Dîwan school, feelings, imagination and personal experiences should be seen in a poem. Individualism and personal point of view is also very important. They use natural elements in the poetry because there is a strong connection between romanticism and nature.

After the poets of this school had separated because of several reasons, a new romantic school which was called *Apollo* took a great role in the poetry. This school went on until the Second World War.

But after the Second World War romantic poetry started to pale in Egypt and in a short time it disappeared completeley related to the bad and sad situations in the country.